



**T.C.**

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**MUKÂTİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE  
YAHUDİLİK**

**(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**Besim BERISHA**

**BURSA-2012**





**T.C.**

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**MUKÂTİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE**

**YAHUDİLİK**

**(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**Besim BERISHA**


**Danışman:**

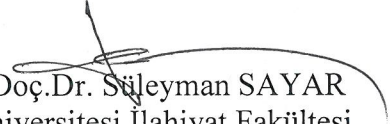
**Yrd. Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI**

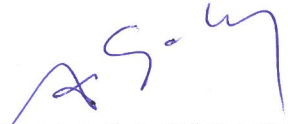
**BURSA-2012**

**TEZ ONAY SAYFASI**  
**T. C.**  
**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim/ Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 700921001 numaralı Besim Berisha'nın hazırladığı "Mukatil b. Süleyman Tefsiri'nde Yahudilik" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 08/02/ 2012 günü 14:00 - 15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı/~~başarısız~~ olduğuna oybirliği/~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

  
Yrd.Doç.Dr. Muhammet TARAKCI  
U. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi  
Üye

  
Yrd.Doç.Dr. Süleyman SAYAR  
U. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi  
Üye

  
Doç.Dr. Abdullah KARAHAN  
U. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi  
Üye

## ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Besim BERISHA  
Üniversite : Uludağ Üniversitesi  
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri  
Bilim Dalı : Dinler Tarihi  
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi  
Sayfa Sayısı : ix + 71  
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2012  
Tez Danışman(lar)ı : Yrd. Doç. Muhammet TARAKÇI

### MUKÂTİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE YAHUDİLİK

Çalışmamızda Mukâtil b. Süleyman'ın yazmış olduğu “Tefsîr-i Kebîr” adlı eserinde Yahudi inancı ve karakteri hakkında düşünce ve fikirlerini aktarmaya çalışılmıştır. İlk olarak Yahudilerle alakalı ayetler tespit edilmiş, sonra da konular halinde işlenmiştir. Çalışmamız sadece müfessirimizin görüşleri ile yetinmemiş, diğer müfessirler ve ara sıra Tevrat'a, konuların benzerlik ve farklılık açısından aydınlatılmıştır.

Tezimiz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, Mukâtil b. Süleyman'ın hayatı, eserleri ve yaşadığı döneme ait bilgiler ele alınmıştır. Birinci bölümde, Kur'an'a ve müfessirimize göre Yahudilerin inançları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Yahudilerin özellikleri, yani kendilerinin oluşturmuş oldukları karakterleri zikredilmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında da konumuzun genel bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr, Yahudilik, Kur'ân

## ABSTRACT

Name and Surname : Besim BERISHA  
University : UludağUniversity  
Institution : Social Science Institution  
Field : Philosophy and Religious Studies  
Branch : History of Religion  
Degree Awarded : Master  
Page Number : ix + 71  
Degree Date : .... / .... / 2012  
Supervisor (s) : Muhammet TARAĞCI, Ph.D., Assistant Professor

### **JUDAISM in the COMMENTARY of MUQĀTIL b. SULAYMĀN**

This study investigates Jewish beliefs and character expressed in the Qur'anic commentary of Muqātil b. Sulaymān, *Tafsīr al-Kabīr*. It firstly deals with Qur'anic verses on Jews. Secondly, it refers to the other Muslim commentators as well as to the Torah, so the similarities and differences can easily be discerned.

It consists of an introduction, two chapters and summary. The life, works and environment of Muqātil b. Sulaymān are the subjects of the introduction. Chapter One deals with Jewish beliefs according to the Qur'an and Muqātil b. Sulaymān. Chapter Two tackles Jewish character and peculiarities. Summary abstracts and evaluates the consequences of the study.

**Key Words:** Muqātil b. Sulaymān, Tafsīr, Qur'anic commentary, Judaism, Qur'an

## ÖNSÖZ

İnsana büyük değer veren ve onu yeryüzünde halife olarak yaratan Yüce Allah, göndermiş olduğu ilahi mesajda, insana doğruyu bulması ve gerçek mutluluğa erişmesi için yollar göstermiştir. Kur'an-ı Kerim, insanlara belli bir iman, ahlak ve davranış biçimi kazandırmak istemektedir. Bunun için geçmiş milletlerden örnekler vermektedir. Kur'an'da birçok ayette Yahudiler hakkında bilgiler vardır. İlahi bir vahye dayanan bu din mensuplarının inanç ve ahlaki boyutta sahip oldukları tarihi geçmişin bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Yahudilerin özellikleri, tarih içindeki durumları, peygamberlerine ve kitaplarına karşı tutum ve davranışlarıyla ilgili Kur'an'ın ifadeleri bu açıdan çok önemlidir. Bu ifadeler onların Müslümanlarla ilişkileri, takındıkları olumlu ve olumsuz tavırlar hakkında da bilgi vermektedir. Dinlerarası ilişkiler geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Bunun için Kur'an-ı Kerim ayetlerinin açıklanması ve yorumlanması gereği duyulmaktadır. Bu maksatla çalışmamızda, ilk dönem tefsirlerinden olan ve günümüze tam olarak ulaşan ilk tefsir unvanına sahip olan Mukâtil b. Süleyman'ın "Tefsîr-i Kebîr"ini ele aldık.

Konumuz, tefsirindeki görüşleri çerçevesinde Mukâtil b. Süleyman'ın Yahudilere bakışını içerecektir. Amacımız ise, Mukâtil'in açıklamalarıyla, Kur'an'ın bu din mensuplarıyla ilgili ifadelerini doğru anlayabilmek, bunların tarihsel arka planını iyi tahlil edebilmek, inanç, ve ahlak bakımından tavırlarını iyi anlamak ve öğrenebilmektir. Çalışmamızda Mukâtil'in düşüncelerine yer verdik ve aynı zamanda diğer tefsircilerin görüşlerine, gerekli görülen yerlerde de Tevrat'a müracaat ettik.

Tezimiz, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında müfessirimizin hayatı, eserleri, yaşadığı dönemin dini ve sosyal yapısı, öğrenim gördüğü yer ve mekânlar ele alınmıştır. Birinci Bölüm'de Yahudilerin inançları hakkında Kur'an'da verilen bilgiler, onların dini hayatı, ahlak sistemleri ve genel olarak dini yaşantıları aktarmaya çalışılmıştır. İkinci Bölüm'de ise, Yahudilerin karakteri, menfi ve müspet özellikleri incelenmiştir. Yahudilerin, Hz. Peygamber'e ve onun ashabına karşı sergiledikleri tavır bu bölümde incelemiştir. Bunu yaparken de, bir dinler tarihçisi olarak önyargılı olmamaya, hiçbir art niyet olmadan, objektif bir şekilde araştırmanın sürdürülmesine gayret edilmiştir.

Son olarak, her zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve bana hayata farklı pencerelerden bakmayı öğreten aileme; sevgili ve saygılı eşime şükranlarımı bir borç bilirim. Aynı zamanda bizim üzerimizde çok emeği olan ve buraya kadar gelmemize yardımcı olan T.D.V.'ye teşekkürlerimi sunarım. Bu konuyu seçmemde, her türlü fedakârlıkları yaparak her seferinde güler yüzlü ve samimi davranışlarıyla, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan ve sonsuz desteğiyle onca işin arasında bana zaman ayırıp ilgilenen çok değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammet TARAKÇI Bey'e şükranlarımı sunmayı bir görev ve borç bilirim.

BURSA, Ocak-2012

Besim BERISHA



## İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI .....	ii
ÖZET .....	iii
ABSTRACT .....	iv
ÖNSÖZ .....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
<b>A. Mukâtil b. Süleyman'ın Hayatı ve Dönemi .....</b>	<b>1</b>
1. Hayatı .....	1
2. İlmî Şahsiyeti .....	2
3. Eserleri .....	3
4. Hakkında Yapılan Çalışmalar .....	3
5. Yaşadığı Bölgeler .....	4
a. Horasan: Yetiştığı Bölge.....	4
b. Irak ve Hicaz.....	5
6. Mukâtil'e Yönelik Değerlendirmeler .....	6
<b>B. Genel Olarak Kur'an'ın Diğer Dinlere Bakışı .....</b>	<b>7</b>
<b>C. Kur'an'a göre Yahudilik.....</b>	<b>10</b>

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MUKATİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE

### YAHUDİ İNANCININ TASVİRİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

<b>A. Kur'an'a Göre Yahudilikte Tanrı İnancı .....</b>	<b>14</b>
1. Allah'a Çocuk İsnat Etmeleri .....	15
2. Bilginleri Rab Edinmeleri .....	17
3. Allah'a Fakirlik ve Cimrilik İsnadı .....	18
4. Allah'ı Görmek İstemeleri .....	20
<b>B. Peygamber İnancı.....</b>	<b>21</b>
1. Peygamberler Hakkındaki Genel Tutumları .....	22
2. Hz. Muhammed'e Karşı Tutumları .....	23
3. Peygamberler Hakkında İddia ve İftiraları .....	24
4. Hz. İbrahim'in Kurban Etmek İstedığı Oğlunun Kimliği .....	25

<b>C. Kitap İnanç</b> .....	<b>27</b>
1. İşlerine Geldiği Gibi İnanmaları .....	28
2. Hz. Muhammed'in Nübüvvetini ve Kur'an'ı İnkârları .....	29
3. Tevrat'ı Tahrifleri.....	30
<b>D. Melek İnanç</b> .....	<b>36</b>
<b>E. Ahiret İnanç</b> .....	<b>36</b>

## İKİNCİ BÖLÜM

### MUKÂTİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE

#### YAHUDİ KARAKTERİNİN TASVİRİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

<b>A. Yahudilerin Menfî Özellikleri</b> .....	<b>40</b>
1. İnkârcı Olmaları .....	40
2. Allah'a Eş Koşmaları .....	42
3. Üstünlük İddiaları.....	43
4. Yeryüzünde Bozgunculuk Yapmaları .....	44
5. Katı Yürekli Oluşları.....	45
6. Dünya Hayatına Düşkünlüğü .....	46
7. Peygamberlere Muhalefet Etmeleri ve Öldürmeleri .....	47
8. Ahdi Bozmaları .....	48
9. Hakkı Gizlemeleri .....	49
10. Cimri Oluşları.....	50
11. Korkak Oluşları.....	51
12. Nankör Oluşları.....	51
13. Kibirli Oluşları .....	52
14. Müslümanlara Karşı Kötü Niyet Beslemeleri ve Alay Etmeleri.....	53
<b>B. İsrailoğulları'na Verilen Nimetler ve Nankörlükleri</b> .....	<b>54</b>
1. Menn ve Selvâ ile On İki Gözeden Su Çıkması.....	54
2. Arz-ı Mev'ûd'a Girmede Korkaklık Etmeleri ve Kırk Yıl Çölde Kalmaları.....	57
3. İsrailoğulları'ndan Alınan Misak ve Sözlerinde Durmamaları .....	58
4. Cumartesi Yasağını Çiğnemeleri ve Mesh Olayı.....	61
<b>SONUÇ</b> .....	<b>63</b>
<b>KAYNAKLAR</b> .....	<b>67</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	<b>71</b>

## KISALTMALAR

- a.e. : aynı eser  
a.g.e. : adı geçen eser  
a.g.m. : adı geçen makale  
a.g.md. : adı geçen madde  
a.g.tz. : adı geçen tez  
a.y. : aynı yer  
b.k.z. : bakınız  
C. : Cilt  
çev. : çeviren  
ed. : editör  
h. : hicrî  
haz. : hazırlayan  
m. : miladî  
S. : sayı  
s. : sayfa  
ss. : sayfadan sayfaya  
v.dğr. : ve diğerleri  
vb. : ve benzeri  
vs. : vesaire  
y.y. : basım yeri yok  
hz. : hazreti  
thk. : tahkik eden  
yay. : yayınları

# GİRİŞ

## A. Mukâtil b. Süleyman'ın Hayatı ve Dönemi

### 1. Hayatı

Tam adı Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Belhî olan müfessirin hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Künyesi Ebu'l-Hasen ve Ebu Süleyman'dır. Horasan eyaletine bağlı Belh şehrinde muhtemelen 80 (699) yılı civarında doğdu.<sup>1</sup> Kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye rastlanmamakla beraber, h. 150 yılında Basra'da vefat ettiğini belirtilmiştir.<sup>2</sup> Müfessirimizin, tefsirini 50 yılda tamamladığı ifade edilmektedir.<sup>3</sup> Tefsirini Dahhâk zamanında yazdığına dair rivayetlerden hareketle, doğum tarihinin 80 civarı olduğu kabul edilmektedir.<sup>4</sup>

Belh şehrinde doğup büyüyen müfessirimiz önce Merv'e, daha sonra Bağdad'a, oradan da Basra'ya gitmiştir. Bağdat'ta tedris ve hadis rivayeti ile meşgul olmuş, sonra Mekke ve Beyrut'a gitmiş, fakat orada fazla ilgi görmediği için tekrar Basra'ya dönmüş ve burada vefat etmiştir. Belh'in çeşitli din ve mezheplerin kaynaştığı bir yer olması nedeniyle, müfessirimizin değişik dinleri tanıma ve görme fırsatı bulduğu kaynaklarda yer almaktadır.<sup>5</sup>

Merv'e geçtikten sonra orada belli bir konuma sahip oldu. Hatta, Emevîler'in Horasan valisi Nasr b. Seyyâr'ın komutanlarından Selm b. Ahvez el-Mâzini'nin yanında büyük itibar görmüş ve ona karşı mücadele eden Hâris b. Süreyc ile yapılan

---

<sup>1</sup> Ömer Türker, "Mukâtil", **DİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 195; ayrıca bkz. M. Pressner, "Mukâtil B. Süleyman", **İ.A. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları**, C. VIII, İstanbul, 1978, ss. 567-568.

<sup>2</sup> Hatîb el-Bağdadî, Ebü'l-Fazl b. Tayfur Ahmed b. Tayfur, **Târîhu Bağdât**, C. VIII, Dârü'l-Kütüb, Beyrut, s. 163; İbrahim Çelik, İlk Müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsirdeki Metodu, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1988, s. 1; Ömer Türker, Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'ân'ı Tevil Yöntemi, **S.Ü.S.B.E.**, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999, s. 9.

<sup>3</sup> Çelik, a.g.tz., s.1.

<sup>4</sup> Ebu'l-Fazl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî, **Tehzîbu't-Tehzîb**, (thk. Ömer Selami, Ali b. Mesud), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996, C. X, ss. 280-285.

<sup>5</sup> Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr-i Kebîr**, I-IV, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. I, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006, s. 10.

barış görüşmelerine aracılık yapmıştır. Hayatın son dönemlerini Irak'ta geçiren müfessirimiz, orada Abbasî halifeleri ile iyi ilişkiler içinde olmuştur.

Rivayet edildiğine göre, ilahî sıfatları inkâr eden Cehm b. Safvân (ö. 128/746) bu fikirlerini Horasan'da yaymaya çalışırken ona ilk karşı çıkan müfessirimiz olmuştur. Birbirlerinin fikirlerini çürütmek için karşılıklı eserler yazmışlardır.<sup>6</sup> Tefsirdeki üstün başarısını İmam Şafî'nin (ö. 204/819) de kabul ettiği ve Mukâtil'in aynı zamanda kurrâ, muhaddis, fakîh ve dilbilimcisi olduğu söylenmektedir.<sup>7</sup>

## 2. İlmî Şahsiyeti

Müfessirimizin ilmi şahsiyetinde öne çıkan yönü tefsirciliğidir. Kendisinden önce onlarca alim Kur'an tefsiriyle meşgul olmuşlarsa da onların tefsirleri kısmîdir ve günümüze ulaşamamıştır. Mukâtil b. Süleyman'a atfedilen eserler onun tefsir ilminin inşasına büyük bir katkıda bulunduğunu göstermektedir. Nâsih-mensuh, muhkem-müteşâbih, vücûh-nezâir gibi tefsir ilminin ana konularıyla ilgilenmiş, bu meseleler hakkında kitaplar yazmıştır. Müfessirimiz âyeti âyetle tefsir etmiş, rivayet ve dirayet yöntemini birlikte kullanmıştır. Bunun için, aklî tefsir yöntemini kullanan ilk tefsirci olmuştur.<sup>8</sup>

İkinci tabaka müfessirlerden olan Mukâtil'in, tefsir ilminde hafız olmasına rağmen hadis senetlerine değer vermediği, hadis uydurduğu ve ehli kitaba sorup onlardan bilgi aldığı belirtilmektedir.<sup>9</sup> O dönemde bir kimsenin tahsil etmek istediği ilimde en iyi hocaların ders halkasına katılması, rivayet hakkını alarak o ilmin tedrisinde bulunması gerekli görülmekteydi. Fakat müfessirimiz bu esaslara tam anlamıyla uymadığı, işitmediği kimselerden rivayet ettiği, insanların ilmini topladığı ve bu insanlardan işitmediği halde onlara dayanarak tefsir ettiği yönünde bazı suçlamalara maruz kalmıştır. İbn Adî, Mukâtil'in naklettiği hadislerinin çoğunun sahih olduğunu, birçok sika ve marûf râvinin ondan rivayette bulunduğunu ve zaafına rağmen hadislerin yazıldığını belirtmektedir.<sup>10</sup>

---

<sup>6</sup> el-Askalanî, a.g.e., C. X, s. 280.

<sup>7</sup> Çelik, a.g.tz. s. 3.

<sup>8</sup> Türker, a.g.md.,s. 135.

<sup>9</sup> el-Bağdâdî, a.g.e., C. VIII, ss. 167-169.

<sup>10</sup> el-Askalanî, a.g.e., C. V, s. 506.

Hadisteki eleştirilere rağmen tefsirdeki otoritesi Mukâtil'i haklı bir üne kavuşturmuş, erken dönemden itibaren eserlerine başvurulmuştur. O *ilmin denizi* olarak nitelendirilmiştir. Mukâtil aynı zamanda kurradandır. Yazmış olduğu eserler onun dilbilimcisi olduğunu da göstermektedir.<sup>11</sup>

### 3. Eserleri

Mukâtil'in eserleri genel olarak Arap Dili ve Tefsir alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ancak bütün eserlerinden sadece üçü günümüze ulaşabilmiştir. Kaynaklarda on iki eserinin ismi verilmektedir:

1. Et-Tefsîrû'l-Kebîr,
2. El-Vücûh ve'n-Nezâ'ir
3. Tefsîrû'l-Hamsi mi'e Âye mine'l-Kur'ân,
4. Kitâbu'n-Nâsîh ve'l-Mensuh,
5. Kitâbu'l-Kıraât
6. Kitâbu Müteşâbihi'l Kur'ân
7. Kitâbu Nevâdiri't-Tefsîr
8. Kitâbu'l Cevâbât fi'l Kur'ân
9. Kitâbu'r-Red ale'l-Kaderiyye
10. Kitâbu'l-Aksam ve'l-Lugât
11. Kitâbu't-Takdîm ve't-Te'hîr
12. Kitâbu'l-Ayât ve'l Müteşâbihât<sup>12</sup>

### 4. Hakkında Yapılan Çalışmalar

Bilindiği kadarıyla müfessirimizin günümüze ulaşan üç eseri vardır. Birincisi Abdullah Mahmut Şehhâte'nin tahkik edip *Tefsiru Mukatil b. Süleyman* adıyla neşrettiği *et-Tefsiru'l-Kebir*'dir. Eserin Üçüncü Ahmed, Feyzullah Efendi, Emanet, Köprülü ve Hamidiyye kütüphaneleri ile Bursa Hüseyin Çelebi kütüphanesinde

---

<sup>11</sup> Türker, a.g.tz., ss. 18-19.

<sup>12</sup> Türker, a.g.tz., s. 20.

nüshaları bulunmaktadır. Şehhâte tahkikinde Hüseyin Çelebi nüshası hariç diğer bütün nüshaları esas almıştır.

Müfessirin ikinci eseri *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir*'dir. Bu kitabın nüshaları Beyazıt ve Topkapı kütüphanelerinde bulunmaktadır ve iki tahkiki yayınlanmıştır. Birincisini 1975 yılında Kahire'de Şehhâte neşretmiş, ikincisini ise Ali Özek doçentlik tezi olarak hazırlayıp 1993 yılında İstanbul'da neşretmiştir. Mukâtil b. Süleyman'ın üçüncü eseri ise *Tefsîrû'l-hamsi mi'e âye mine'l-Kur'ân*'dır. Bilinen tek nüshası Londra British müzesindedir. Isaiiah Goldfeld tarafından tahkik edilerek 1980 yılında İsrail'de basılmıştır.

Mukâtil b. Süleyman'ın şahsiyeti ve eserleri zamanımızda çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bunlar arasında M. M. al-Sawwaf'ın *Muqâtil b. Süleyman an Early Zaidi Theologian with Special Reference to his Tafsir al-khamsi miat âya* adlı doktora tezi (Oxford University,1969), Fevzi Hamurcu'nun *Mukâtil b. Süleyman ve Kitâbu Tefsîri'l-hamsi mie Âye* adlı doktora tezi (Ankara Ü. SBE,1995), Übey b. Ali el-Îd'in *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman: Tefsîrû'l-hamsi mi'e âye fi'l-emr ve'n-nehy ve'l-helâl ve'l-harâm* adlı yüksek lisans tezi (el-Camiatu'l-İslamiyye,Medine,1409), Ömer Türker'in *Mukâtil b. Süleyman'ın Kur-'ân'ı Tevil Yöntemi* adlı yüksek lisans tezi (Sakarya Ü. SBE, 1999) ve İbrahim Çelik'in *Mukâtil b. Süleyman ve Tefsirdeki Metodu* adlı doktora tezi (Uludağ Ü. SBE, 1988) sayılabilir.<sup>13</sup>

## 5. Yaşadığı Bölgeler

### a. Horasan: Yetiştigi Bölge

Mukâtil'in yaşadığı çağda henüz İslamlaşma sürecini yaşayan Horasan, dini ve fikri açıdan tam bir karışıklığın içinde bulunmaktaydı. Emevi yönetiminin mevaliyi/Arap olmayanları aşağılaması ve sonradan Müslüman olanlardan gerçek mümin olmadıkları bahanesiyle cizyeyi kaldırmaması halkın tepkisine neden olmuş, dini karmaşanın üzerine eklenen bu maddi ve psikolojik sıkıntılar siyasi istikrarsızlığı beslemiştir. Söz konusu istikrarsızlık kabileler arası rekabetle de birleşince çözülmesi

---

<sup>13</sup> Türker, a.g.md., s. 136.

oldukça güç bir problem yumağına dönmüştür. Bu nedenlerle mevalinin durumuna çözüm vaat eden yönetime karşı hareketler Horasan'da her zaman destek bulmuştur. Özellikle Mürcie'nin yayılmasının nedeni burada yatmaktadır.

Bu dönemde Horasan'da gerçek anlamda tutunan en güçlü mezhep Mürcie'dir. Mürcie özellikle h. II. yy.'ın başlarında Horasan'da Emevi yönetime karşı ortaya çıkan isyanların fikri cephesini birleştirmiş ve bu isyanlara daha çok Mürciî liderler önderlik etmiştir. Emevi döneminde Mürciîler bir yandan diğer akımlarla fikri münakaşalara girerken diğer yandan mevalinin haklarının savunucusu olarak isyanların tabanını oluşturmuşlardır.

Bununla birlikte ehli beyt sevgisi bölgede hâkimdi. Mevali-Arap eşitliğini ve yönetimde adaleti savunan ehli beyte karşı bir sempatinin olması, ilgi gösterenlerin sadece Şîî olduğu anlamına gelmemektedir. Şîî fikrası olan Zeydiyye Horasan'da Mürcie kadar etkili ve devamlı olamamıştır.

Ayrıca İslam hâkimiyeti öncesinde Horasan ve Maveraünnehir'de başta Zerdüştlük olmak üzere Maniheizm, Mazdeizm, Hinduizm, Budizm, Hıristiyanlık, Yahudilik ve bazı Asya dinleri mevcuttu. Bunlardan bazıları İslam'dan sonra da yaşantıları sürdürmüşler ve yerel yönetimlere çok zorluklar çıkarmışlardır.

Mukâtil b. Süleyman'ın Belh ve Merv'de etkili bir alim olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle iktidarla ilişkileri iyi olması etkisini bir başka açıdan artırmıştır. Nüfuzundan dolayı Nasr ona elçilik vazifesi vermiştir. Müfessirin siyasi yönü olduğu da bundan anlaşılmaktadır. Horasan'da bulunduğu süre içinde Mukâtil hakkında nakledilenler onun yetişme çağına değil olgunluk çağına ait bilgilerdir.<sup>14</sup> Yetişme çağında kimlerde oturduğunu kimlerle kaldığını elimizdeki bilgiler ışığında söylemek çok güçtür.

## **b. Irak ve Hicaz**

Irak hilafetin merkezi olması hasebiyle Horasan'dan farklı olarak yerleşik bir düzene sahipti. Diğer yandan İslamlaşmanın önemli ölçüde tamamlandığı ve daha çok İslami fırkaların kendi aralarında fikri tartışmalara girdiği bir yerdi. Irak'a geldiğinde muhtemelen Horasan'daki şöhretinden dolayı tanınan ve adı duyulmuş bir kimse olan

---

<sup>14</sup> Sönmez Kutlu, Mürcie ve Horasan-Maveraünnehir'de Yayılışı, (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü.S.B.E., 1994, s. 160; ayrıca bkz. Türker, a.g.tz., s. 11.



Mukâtil Abbasi iktidarı ile iyi ilişkiler kurmuştur. Özellikle derin bilgisi ile dikkatleri üzerine çekmiştir.

Mukâtil'in Irak ve Hicaz'da ulema ile münazaralara girdiği ve tedris ile uğraştığı, keskin zekâsı ile bu bölgede etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlara rağmen Hicaz'da tutunamamış ve şöhret bulamamıştır. Bunun nedeni onun isnada ehemmiyet vermemesi ve isnadı hadisi süsleyen bir araç olarak görmesidir. Diğer bir sebep de ilmine duyduğu aşırı güveni olmuştur. Büyük bir ihtimalle müfessirin isnada önem vermemesi kendisi hakkında birçok dedikodunun çıkmasına yol açmıştır.<sup>15</sup>

## 6. Mukâtil'e Yönelik Değerlendirmeler

Genel olarak tefsirde otorite kabul edilen Mukâtil, hadiste tenkide uğramış ve bu konuda zayıf kabul edilmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre o “kezzaptır”, “rivayet ettiği hadislerin hiçbir değeri yoktur” gibi tenkidler almıştır. Çünkü isnad zincirini değiştirerek hadis rivayet ettiği nakledilmektedir. Bu konuda şöyle bir olay anlatılmaktadır: Bir gün Mukâtil: “Bana Kelbî nakletti” diye başlayarak bir hadis rivayet etmekte iken oradan tesadüfen Kelbî geçmektedir, bunu duyar ve ona: “Ey Ebu'l-Hasen bu hadisi ben asla rivayet etmiş değilim” der. Mukâtil ona şunları söyler: “Sus ey Ebu'n-Nadr, hadisleri süslemek bize aittir ve bu da ancak insanlar ile olur” diyerek Kelbî'yi susturmaya çalışmıştır.<sup>16</sup>

Hadiste bu derece tenkide uğrayan Mukâtil'i az da olsa sika kabul edenler de vardır. Ayrıca Mukâtil'in Dahhak'ın ölümünden sonra doğduğu ve bu sebeple ondan rivayetinin sahil olmadığı konusundaki tenkitlerin yanında, tefsirini Dahhak zamanında yazdığına ve uzun bir ömre sahip olduğuna dair rivayetler de mevcuttur. Bütün bunlar gösteriyor ki tabakât kitaplarına bakarak müfessir hakkında müspet veya menfî bir hükme varmak mümkün değildir.<sup>17</sup>

Yukarıda zikredilenlere ilaveten Mukâtil'in her gittiği yerde, Arş'tan başka her şeyi bileceğini iddia ederek kendisini daima bilgin biri olarak tanıtmaya çalıştığı ve bu yüzden cevap veremeyeceği sorularla karşılaştığı zikredilmektedir.<sup>18</sup> Ayrıca, halkın

---

<sup>15</sup> Türker, a.g.tz., s. 17.

<sup>16</sup> Çelik, a.g.tz. s. 3.

<sup>17</sup> Çelik, a.g.tz. s. 4.

<sup>18</sup> el-Askalanî, a.g.e., C. X, s. 283.

arasında dolaşan rivayetleri toplayarak tefsirini yazdığı ve bu konuda ehli kitaptan da istifade etmekten çekinmediği de dile getirilmektedir.<sup>19</sup>

Kaynakların tamamı müfessirin tefsir yönünü övmekte ve tefsirciler nazarında büyük bir mevkie sahip olduğunu ifade etmektedirler. İmam Şafî'nin şöyle dediği nakledilmektedir: “İnsanlar üç kişiye muhtaçtır: Tefsirde Mukâtil'e, şiirde Züheyr'e, kelimada da Ebu Hanife'ye.”<sup>20</sup>

Abdullah b. Mubarek'e Mukâtil'in ilmini nasıl bulduğunu sorulduğunda, o “Ne güzel bir ilim, keşke isnadı olsaydı” diye cevap vermiştir. Mukâtil b. Hayyan'a “Sen mi yoksa Mukâtil b. Süleyman mı daha âlimdir?” diye sorulduğunda, o “Mukâtil'in ilmini diğer insanların ilmine göre, okyanusun diğer denizlere olan genişliği gibi buldum” diye cevap vermiştir. Görüldüğü gibi Mukâtil, tefsir ilminde takdir edilmiş, hadis ilminde ise çok büyük tenkitlere maruz kalmıştır.<sup>21</sup>

## **B. Genel Olarak Kur'an'ın Diğer Dinlere Bakışı**

İslam dinine göre, muhatabı bütün insanlık olan Kur'an'ın mesajı, her zaman tazeliğini ve geçerliliğini korumaktadır. Kendinden önce gönderilen kitapları tasdik etmesi ve onlar üzerinde gözetici olması, bu mesajın evrensel oluşunun başka bir yönüdür.<sup>22</sup> Dolayısıyla diğer dinlere ve onların mensuplarına da hitap etmesi tabiidir. Kur'an-ı Kerim'in hedefi bütün insanlığı doğruya ve güzele davettir. Bunun için Kur'an, Hz. Peygamber ve bütün müminleri şu metodunu tavsiye eder: “*İnsanları Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır, onlarla en güzel şekilde mücadele et.*”<sup>23</sup> Kur'an'ın bu toleranslı davetinin muhatapları bütün insanlıktır. Zaten Kur'an'ın temel hareket noktası, kendisi dışında bütün dinleri şiddetle yok etmek değil, tam tersine “*dinde zorlama yoktur*” prensibini ortaya koymaktır. Aynı zamanda diğer inançlarının varlığını da kabul eden Kur'an, bu inanç mensuplarına karşı en güzel tutumunu da ortaya koyar. “*Sizin dininiz size, benim dinim bana*” diyerek onları kendi inançlarıyla baş başa bırakır.

---

<sup>19</sup> Çelik, a.g.tz., s. 4.

<sup>20</sup> Bağdadî, a.g.e., C. XIII, s. 161.

<sup>21</sup> Türker, a.g.tz., s. 19.

<sup>22</sup> el-Bakara, 2/41, 91, 97; el-Maide, 5/48.

<sup>23</sup> en-Nahl, 16/125.

Kur'an bu toleranslı tavrının içine müşrikleri de dâhil eder. “Eğer müşriklerden biri senden aman dilerse ona aman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin sonra onu emin olduğu yere kadar ulaştır. Çünkü onlar hakikati bilmeyen kavimdir.”<sup>24</sup> Kur'an'ın bu toleranslı tutumu müşriklere kadar böylece uzanırken İslam dışı inanç sistemleri ve onların sahiplerine karşı tavrı da ortaya çıkmış olmaktadır.

Kur'an diğer din ve inanışların varlığını kabul etmekle birlikte, onların inanç sistemlerindeki tutarsızlıklarını ve İslam karşısındaki geçersizliklerini de beyan etmiştir. Kur'an'ın bu tavrı onun müsamahakâr yaklaşımına bozukluk veya eksiklik getirmez. Çünkü Kur'an'a göre hiçbir kimse inancından dönmeye zorlanamaz. Kur'an'ın bu eleştirel tavrı, batıl inanç sahiplerinin doğru yola gelmeleri için sadece bir ikaz hüviyetini taşımaktadır.<sup>25</sup>

Kur'an-ı Kerim'de zikredilen inanç sistemlerinin başında putperestlik gelmektedir. Kur'an en aşırı tepkiyi bu inanç sistemine göstermiş olmasına rağmen yine de ölçüyü kaçırmaz ve toleranslı tavrının içinde kalır: “Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin, sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler.”<sup>26</sup>

Kur'an'da zikredilen bir başka inanç şekli de Haniflik'tir.<sup>27</sup> Kur'an, İslam dinine çok yakın olan Hanifliği, İslam'la eş anlamda kullanır ve tasvip eder.<sup>28</sup> Kur'an'da İslam dışı diğer inançlar hakkında bilgi verilirken Sabiilik<sup>29</sup> ve Mecusiliği<sup>30</sup> de sayar; ancak bu iki inanç sistemi hakkında ayrıntılı bilgi vermez. Bununla birlikte, Sabiilerin Allah'a ve ahiret gününe inanıp salih amelde buldukları takdirde kendileri için hiçbir korkunun olmadığını haber vermektedir.<sup>31</sup> Mecusilerin ise inançlarının batıl olduğuna işaret edilmiştir.<sup>32</sup>

<sup>24</sup> et- Tevbe, 9/6.

<sup>25</sup> Mehmet Aydın, **Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Konya, 1989, s. 7.

<sup>26</sup> el-Enâm, 5/108.

<sup>27</sup> Haniflik için daha geniş bilgi için bkz., Şaban Kuzgun, “Hanif”, **DİA**, XVI, ss. 33-39.

<sup>28</sup> Al-i İmrân, 3/67, 95; el-Enâm, 5/79; en-Nahl, 16/120.

<sup>29</sup> Sabiilik hakkında bilgi için bkz., Şinasi Gündüz, **Son Gnostikler: Sabiiler İnanç Esasları ve İbadetleri**, Ankara, 1995; Osman Güner, **Resulullah'ın Ehl-i Kitapla Münasebetleri**, Ankara, 1997, ss. 43-47.

<sup>30</sup> Mecusilik hakkında bilgi için bkz., Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta, 2002, ss. 106-108; Osman Güner, a.g.e., ss. 49-53.

<sup>31</sup> el-Bakara, 2/62; el-Maide, 4/69.

<sup>32</sup> Kur'an-ı Kerim'de Mecusilerin değerlendirilmesi ile ilgili bkz. Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, **DİA**, C. X, s. 517.

Kur'an'ın, İslam dışı dinlerin tasnif ve tenkidinde Ehl-i Kitab'a bakış açısı oldukça farklıdır. Kur'an, Ehl-i Kitab olarak Yahudi ve Hıristiyanları peygamberlerinin getirdiği kitapların aslının korunduğu takdirde hak din mensubu, yani İslam olarak kabul etmektedir. Kur'an kendisinden önce gönderilmiş olan kitaplara gerçekleri itibariyle ters düşmez, tam tersine onları teyit edici durumdadır. Kur'an, gönderilen bütün peygamberlerin, indirilen bütün kitapların kendilerinden öncekini tasdik etmek üzere geldiklerini haber vermektedir. Buna göre İncil Tevrat'ı, Kur'an İncil'i ve Tevrat'ı tasdik ve teyit etmektedir. Aslı itibariyle Tevrat ve İncil'i tasdik ve teyit eden Kur'an'ın bir başka özelliği de kendisinden önceki kitaplar üzerindeki gözetici ve şahit olmasıdır.<sup>33</sup> Bütün inanç sahiplerine hoşgörüle yaklaşan Kur'an, Ehl-i Kitab'a karşı ise en güzel şekliyle mücadele edilmesini tavsiye etmektedir.<sup>34</sup> Kur'an, Yahudilerin, inananların en şiddetli düşmanları olduklarını<sup>35</sup>, onların inanç sisteminden dolayı hareket tarzlarını ve ahlaki davranışlarını tenkit etmekte ve Müslümanlarla ilişkilerinin her zaman olumsuz olduğunu haber vermektedir.<sup>36</sup>

Kur'an-ı Kerim, Yahudilere karşı yapmış olduğu birçok suçlamanın yanında, onların gerçek liyakatlerini de asla inkâr etmez. Allah'ın onları diğer âlemler üzerine mümtaz kılmış olduğunu, ayrıca kendilerine birçok nimetin verildiğini ve aynı zamanda ilme nail olduklarını da hatırlatır.<sup>37</sup> Kur'an bu yaklaşım tarzı ile bütün inançların barış içinde yaşayabileceklerini, bilhassa Ehl-i Kitab'a karşı bir gözetici olduğunu ifade etmiştir. Bu yönüyle Kur'an bütün inanç şekillerine hoşgörüle bakmakta, İslam'a uymayan batıl olan yönlerini gözler önünde sergilemekte ve onları bu davranışlarından dolayı uyarmaktadır. Kur'an sadece uyarmakla kalmamış onları hakka çağırılmış ve özellikle Yahudilerin tevhide aykırı birçok görüşünü reddetmiştir. Çünkü bu görüşler ne Kur'an'ın çağırıldığı ilahi gerçeklere ne de Tevrat'a uymaktadır. Mesela Kur'an onların, cennete ancak Yahudi ve Hıristiyan olanların girebileceklerini söylediklerini, ancak bu konuda onların herhangi bir delilin olmadığını ifade ederek, iman edip salih amel işleyen herkesin cennete girebileceğini beyan etmiştir.<sup>38</sup> Kur'an ayrıca, sayılı

---

<sup>33</sup> el-Maide, 4/48.

<sup>34</sup> el-Ankebut, 29/46.

<sup>35</sup> el-Maide, 4/82.

<sup>36</sup> Mustafa Göregen, **İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları**, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. S.B.E., İstanbul, 2002, s. 26.

<sup>37</sup> el-Bakara, 2/47, 122; el-Maide, 4/20.

<sup>38</sup> el-Bakara, 2/111-112.

günler dışında cehennem ateşinin kendilerini yakmayacağını söylemeleri nedeniyle de Yahudileri eleştirmekte ve bu ifadelerin bilinçsizce ortaya atılmış vehim kabilinden sözler olduğunu açıklamaktadır.<sup>39</sup>

### C. Kur'an'a göre Yahudilik

İlahi dinlerin en eskisi olan Yahudilik din-ırk-millet üçgeni içinde dinler tarihinde özel bir yere sahiptir. Bu din, kurucusu Musa'ya atfen Musevîlik şeklinde isimlendirilmektedir.<sup>40</sup> Yakub'un 12 oğlundan dördüncüsünün adı "Yuda" veya "Yahuda" idi. Bu sebeple İsrailoğullarına Yahudi de denilmektedir. Bu toplum M.Ö. 2000'den sonra tarih sahnesinde yerini almıştır.<sup>41</sup> Yahudi kelimesinin "tevbe etti" anlamına geldiği de hatırlanacak olursa, Musa'nın Sînâ Dağı'na gitmesinden sonra buzağıya tapan, fakat Musa'nın kendilerine çok kızması ile pişman olup tevbe eden İsrailoğullarına Yahudi adı verildiği kaydedilmektedir.<sup>42</sup> Süleyman'ın ölümü ile ikiye ayrılan devletin güney krallığı Yahuda ismi ile anılmıştır. Babil sürgünü sonrası ise kabile ve krallık mensupları için kullanılan Yahudi ismi zamanla genel bir isim haline gelmiştir.<sup>43</sup> Ayrıca Filistin'in güney bölgesinde kurulan Yahuda Krallığı da Yahudi isminin kaynağı sayılmaktadır.<sup>44</sup>

İsrailoğulları ismi ise Yakub'un ikinci adı veya lakabı olan İsrail'den dolayı kullanılmıştır. Bu kullanım şekli Kur'an'da iki yerde geçmektedir (Al-i İmran, 3/93; Meryem, 19/58). Bu sebeple Yakub'un soyundan gelenlere Kur'an'da "Benî İsrail", Tevrat'ta da "Beney Yisrael" denilmiştir. Kur'an Yahudilerden Benî İsrail'in yanı sıra "hûd, yehûd ve hadû" kelimeleriyle bahsetmiştir. "Yehud" kelimesi sadece Medenî surelerde geçmektedir. Buna rağmen "Benî İsrail" Mekkî surelerde de yer almakta ve daha çok İslam öncesi dönemlerde meydana gelen olayların anlatımında kullanılmaktadır. İslamî kaynaklarda "Benî İsrail" Yakub'un soyundan gelen ve ırken

---

<sup>39</sup> el-Bakara, 2/80.

<sup>40</sup> Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 249.

<sup>41</sup> M. Eliade-Joan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, Çev. Ali Erbaş, İstanbul, 1997, s. 285.

<sup>42</sup> Fatih Kesler, **Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 29.

<sup>43</sup> Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 250.

<sup>44</sup> Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2002, s. 205.

Yahudi olanları, “Yehûd” ise hem bunları hem de başka ırklardan olup bu dine girenleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır.<sup>45</sup>

Tevrat’a göre Yakub soyundan gelenler Mısır’da, Mısır’dan çıktıktan sonra çöllerde ve Kenan diyarında İsrail ve İsrailoğulları adı ile anılmıştır.<sup>46</sup> İsrail kelimesine ilk defa II. Ramses’in oğlu Merneptah (M.Ö. 1232-1224) tarafından diktirilen ve “İsrail Anıtı” adıyla bilinen kitabede rastlanmaktadır.<sup>47</sup> Yahudi inancına göre Tanrı tarafından Yakub’a İsrail adının verilmesinden dolayı, Yahudilik milli din olup Yehova/Yahve de milli Tanrı olmuştur. Bu ad sonradan tüm Yahudileri içine alacak şekilde kullanılmış, günümüz İsrail Cumhuriyeti’ne de ad olmuştur.<sup>48</sup>

“Ey İsrailoğulları” tabiri Kur’an-ı Kerim’de hicretten önce nazil olan surelerde yer almamaktadır. “Ey İsrailoğulları” hitabının yer aldığı ayetler, İsrailoğulları’nın geçmişte yaşadıkları olaylardan, Musa’nın Firavun ile mücadelesi ve İsrailoğulları’nı kurtarmasından, Musa’ya karşı çıkanların akıbetinden bahsetmektedir. Ayrıca İsrailoğulları’na verilen nimetlere ve onların âlemlere üstün kılındıklarına da değinmektedir.<sup>49</sup>

Mekkî surelerde Yahudilerden bahsedilmesi ise genellikle Müslümanlarla mücadelede Yahudilerden bilgi desteği almakta olan Mekke müşriklerine kıssadan hisse amaçlıdır. Bu dönemde nazil olan ayetlerde tevhit, Allah’a iman, ayetleri inkârın sonu, Musa ve Firavun kıssası örnekleriyle bildirilmiştir. İsrailoğulları’nın zulüm ve kibirlerinin onları kurtaramadığı, nasıl ceza aldıkları ve kendi tarihlerine ait kötülüklerde anlatılmıştır.<sup>50</sup>

İbrânî kelimesi ise, İsrailoğulları’nın göçmen olan ataları için kullanılmıştır. Fırat ve Ürdün nehrinin diğer kıyısından Filistin’e gelen göçmenlere “öte tarafın insanları, nehri geçenler” anlamında “İbrânî” denilmiştir. İsrailoğulları’nın göçmen oldukları hususu kendi kitaplarında da belirtilmiştir: “*Ve Allah’ın Rabbin önünde cevap verip diyeceksin: Babam göçebe bir Aramî idi ve sayıca az olarak Mısır’a inip orada*

---

<sup>45</sup> Ömer Faruk Harman, “İsrail”, **DİA**, C. XXIII, İstanbul, 2001, ss. 193-194.

<sup>46</sup> Harman, a.g.md., s. 194.

<sup>47</sup> Tümer-Küçük, a.g.e., s. 206.

<sup>48</sup> Tümer-Küçük, a.g.e., s. 206.

<sup>49</sup> el-Bakara, 2/47, 122.

<sup>50</sup> el-Bakara, 2/71, 79; en-Nisa, 5/44, 52.

*misafir oldu ve orada büyük, kuvvetli ve sayıca çok bir millet oldu.*”<sup>51</sup> İkinci bir görüş ise “İbrani” kelimesinin Yakub’un “Âbir” olan büyükbabasının ismine atfen kullanılmış olmasıdır.<sup>52</sup>

İbrani kutsal kitaplarında “ahit” geniş yer tutmaktadır. Bu nedenle Yahudilik “Ahit Dini” olarak da geçmektedir.<sup>53</sup> Bu ahitler hem Kur’an’da<sup>54</sup> hem de Tevrat’ta<sup>55</sup> genişçe yer almaktadır. Bu anlamda Kur’an’da İsrailoğulları’nın ahde vefa göstermemesi ile başlarına gelen felaketlerden sorumlu olduklarından bahsedilmektedir.<sup>56</sup>

Tevrat’ta Tanrı ve insan arasında yapılan iki önemli ahit göze çarpar. Bu ahitlerin ilki Nuh ile diğeri ise İbrahim ile yapılmıştır. Nuh ile yapılan birinci ahit tüm insanlığı kapsamaktadır. “*Ve Allah Nuh’a ve kendisiyle beraber oğullarına söyleyerek dedi: Ve ben işte sizinle ve sizden sonra zürriyetinizle ve sizinle beraber olan her canlı mahlûkla gemiden çıkanların hepsinden, bütün yerin hayvanlarına kadar sizinle beraber olan kuşlar, sığırlar ve bütün yerin hayvanları ile ahdimi sabit kılıyorum. Ve ahdimi sizinle sabit kılacağım ve bütün beşer artık tufanın suları ile kesilmeyecektir. Ve yeryüzünü helak etmek için artık tufan olmayacaktır...*”<sup>57</sup> Bu ahit ile Elohim, Nuh’a soyunun tufanla karşılaşmayacağı ve bütün insanların yeryüzünden faydalanacağı sözünü vermektedir. Nuh ile yapılan bu ahit zamanla Rabbinik literatürde<sup>58</sup> genişletilmiş ve Yahudilerin gentilelilere<sup>59</sup> bakış açısında önemli rol oynamıştır.

Yedi maddeden oluşan birinciahit kurallarının temeli Tevrat’a dayanmaktadır. Bu kurallar Tevrat’ta fazla açık olmamasına rağmen<sup>60</sup>, Tekvin’in midraşik tefsiri olan Bereşit Rabah’ta detaylıca bulunmaktadır.<sup>61</sup>

<sup>51</sup> Tesniye, 26/5.

<sup>52</sup> Kesler, a.g.e., ss. 28-29.

<sup>53</sup> Osman Cilacı, **Günümüz Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 64.

<sup>54</sup> Al-i İmrân, 3/77.

<sup>55</sup> Levililer, 26/14-46; Tekvin, 9/1-7; 15/1-21; 17/1-26.

<sup>56</sup> Ayçe Özevin, Süleyman Ateş’in “Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri” Adlı Eserinde Ehl-i Kitap ve Yorumu, **Ç.Ü.S.B.E.**,(Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006, s. 18.

<sup>57</sup> Tekvin, 9/8-18.

<sup>58</sup> Kudüs’ün yıkılmasından sonra Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’un öğretilerini zamanlarına uyarlamak konusunda rabbilerin yaptığı çalışma sonucu Rabbinin ortaya çıkmıştır. Rabbilerin öğretilerini içeren ve onlar tarafından meydana getirilen eserlere ise Rabbinik literatür adı verilmektedir.

<sup>59</sup> Kitab-ı Mukaddeste Yahudi olmayanlar için kullanılan genel bir terimdir.

<sup>60</sup> Tekvin, 9/1-7.

<sup>61</sup> Baki Adam, **Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, s. 24.

Nuh'un yedi kanunu adı ile bilinen kanunlar şöyledir:

1. Putlara tapmamak,
2. Tanrıya küfretmemek,
3. Kan dökmek,
4. Hırsızlık yapmamak,
5. Gayr-i meşru cinsel ilişki kurmamak,
6. Canlı hayvanlardan koparılan et yememek,
7. Adaleti gözetmek.

Yahudilik dışında tüm insanları ilgilendiren bu kurallara uyanlar; “Nuh oğulları ya da Nuhîler” olarak adlandırılır. Rabbilere göre Nuhîler cennet nimetlerinden faydalanabilirler, fakat Yahudilerle aralarında derece farkı vardır.<sup>62</sup>

İkinci ahit ise Tanrı ile İbrahim arasında yapılmıştır. Birinci ahit tüm insanlığı hitap ederken, ikinci ahit sadece İsrailoğulları'nı kapsamakta ve seçilmişlik anlayışının delili olarak kullanılmaktadır. Bu ahit ile Tanrı, İbrahim'e Mısır'dan Fırat'a kadar uzanan toprakları vaat etmiştir: “*O günde Rab Abrahamla ahdedip dedi. Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar bu diyarı senin zürriyetine verdim.*”<sup>63</sup>

Ahdin diğer kısmında ise Tanrı, İbrahim'e soyunun kutsanıp çok bereketli kılacağını haber vermiştir: “*... Ve seni ziyadesiyle semereli kılacağım ve seni milletler yapacağım ve senden krallar çıkaracaklar. Ve sana ve senin zürriyetine, Allah olmak için seninle ve senden sonra zürriyetinle benim aramda ahdimi, nesillerce ebedi ahit olarak sabit kılacağım...*”<sup>64</sup>

---

<sup>62</sup> Adam, a.g.e., ss. 24-26.

<sup>63</sup> Tekvin, 15/18-21.

<sup>64</sup> Tekvin, 17/6-8.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### MUKATİL B. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE

#### YAHUDİ İNANCININ TASVİRİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

##### A. Kur'an'a Göre Yahudilikte Tanrı İnancı

Kur'an'a göre Allah'ın insanlığa rehber ve hidayet kaynağı olarak gönderdiği bütün ilahi mesajlarda tevhit zorunlu bir itikadi ilkedir. Hz. Muhammed'e ve ondan önce bütün peygamberlere, Allah'ın bir olduğu ve O'ndan başka ilah olmadığı vahyedilmiştir.<sup>1</sup> Allah tarafından gönderilen bütün dinlerin ortak ilkesi tevhittir. Ancak genellikle peygamber sonrası dönemlerde ilahi mesajın etkisinin zayıflamasıyla o dinin önde gelen bazı şahıslarına kutsallık atfedildiği ve Allah'a şirk koşulduğu görülmektedir. Bu durum Hz. Musa ve Hz. İsa sonrası süreçte daha belirgin olmuş ve tevhit ilkesinden uzaklaşmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed zamanındaki Yahudilere, Hz. Musa'nın kavmine tevhide emrettiğini şu şekilde hatırlatmaktadır: "Musa dedi ki: Ey kavmim, eğer Allah'a inandıysanız, gerçekten O'na teslim olan Müslümanlar iseniz O'na güvenin ve dayanın".<sup>2</sup> Yahudilere emredilen bu Tanrı inancı Müslümanların Allah inancıyla aynıdır. Bu durum Kur'an'da birçok ayette geçmektedir. Kur'an, kendisinden önceki kitapların aslını doğrulayan ve denetleyen bir kitaptır.<sup>3</sup> Başta tevhit ilkesi olmak üzere önceki peygamberlere emredilenler Kur'an'da muhafaza altında alınmış, sonradan ilave edilen ve çıkarılan hususlar için de Kur'an şahit ve gözetici kılınmıştır.

Bugün Tevrat'a bakıldığında, her ne kadar Allah'ın birliği ve sıfatları ile ilgili bazı cümlelere rastlansa da, Hz. Musa'nın bildirmiş olduğu tevhit esasına dayanan

---

<sup>1</sup> el-Enbiyâ, 21/25; ayrıca. bkz. ez-Zuhruf, 13/45; en-Nahl, 16/36.

<sup>2</sup> Yûnus,10/84.

<sup>3</sup> el-Mâide, 5/48.

Allah inancını bulmak pek de mümkün değildir.<sup>4</sup> Tevrat'ta, Allah'ın birliği, O'ndan başka tanrı olmadığı, O'nun ezeli, ebedi ve her şeye kadir ve yaratıcı olduğu açıklanmaktadır.<sup>5</sup> Fakat Tevrat Allah'tan insana benzeyen bir varlık olarak bahsetmektedir. Kulak, göz, burun, dudak v.b. organları Tanrı'ya izafet edilmekte<sup>6</sup> ve Tanrı bir insan gibi düşünülmektedir. Yahudi inancına göre, Yahve İsrailoğulları'nın özel Tanrısı olup, Yahudiler de O'nun oğullarıdır.<sup>7</sup> Daha önce de ifade edildiği gibi, Yahudilerin inançlarında tevhit bulunur. Fakat onların seçkin ırk olduklarına inanıp Allah'ı kendilerine tahsis etmeleri, Yüce Yaratıcı'ya ait olan sıfatları insanın sahip olduğu noksanlıklarla kıyaslamaları, Tanrı'nın insanla güreşmesi, başka tanrılarla savaşıması ilahi vahiyden uzaklaşıldığını göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin atalarının Allah inancıyla ilgili birtakım yanlış davranışlara düştüklerini, buzağıya taptıklarını, Allah'a iftirada bulunup isyan ettiklerini açıklamaktadır.<sup>8</sup> Kur'ân, ayrıca Hz. İbrahim'in Allah'a şirk koşmadığını, Hz. Yakup'un Allah'tan başka yaratıcı tanımayacağı söylediğini, Hz. Yusuf'un sadece Allah'a kul olmayı tebliğ ettiğini haber vermektedir.<sup>9</sup> Fakat bütün bunlara rağmen, Yahudiler Allah'a şirk koşmuş ve O'na birtakım insanî sıfatlar yakıştırmışlardır.<sup>10</sup> Hz. Musa Allah'ın bir olduğunu<sup>11</sup> ve O'na ortak koşulamayacağını<sup>12</sup> kavmine ikaz etmiştir. Buna karşın Yahudiler, ilahi gerçekleri bir tarafa bırakarak, Yüce Yaratıcı'ya birtakım sıfatlar yakıştırmışlardır.<sup>13</sup>

## 1. Allah'a Çocuk İsnat Etmeleri

Tarih boyunca çeşitli inanç sistemlerinde, Tanrı'nın ne kadar merhametli olduğunu göstermek için oğlunu insanlara feda etmesi veya onun aracılığıyla onları kurtarması motifi yer almaktadır.<sup>14</sup> Kur'ân bu düşünceyi eleştirir ve Allah'ın insanlara

<sup>4</sup> Remzi Kaya, **Kur'ân'a Göre Ehli Kitap ve İslam**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2011, s. 151.

<sup>5</sup> Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2002, s. 248; Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2002, ss. 270-271.

<sup>6</sup> Sayılar, 11/1; Tekvin, 8/21; II. Krallar, 15/19.

<sup>7</sup> Tekvin, 37/24-32; Mezmurlar, 74/2-10; Tesniye, 14/1-7.

<sup>8</sup> el-Mâide, 5/20-26; el-A'râf, 7/138-140; el-Bakara, 2/51-52, 92-93; el-Mâide, 5/70-71.

<sup>9</sup> Yusuf, 10/ 37, 40.

<sup>10</sup> İşaya, 62/8; Tekvin, 1/27.

<sup>11</sup> Taha, 20/98.

<sup>12</sup> el-En'am, 6/151-152.

<sup>13</sup> et-Tevbe, 9/30.

<sup>14</sup> Suat Yıldırım, **Kur'an'da Uluhiyet**, İstanbul, 1987, s. 348; Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 66-69.

merhamet etmesi için hiç kimseye ihtiyaç duymadığını açıkça dile getirir.<sup>15</sup> Kur'an'da, ayrıca, Allah'a çocuk isnat edenlerin, bu konuda hiçbir bilgilerinin olmadığı, onların söyledikleri büyük bir iftira ve yalandan ibaret olduğu açıklanmaktadır.<sup>16</sup>

Kur'an, Yahudilerin Allah'a çocuk isnadını genel olarak bu şekilde reddederken, onların Üzeyr'i Allah'ın oğlu kabul ettiklerini de belirtmektedir. İslami kaynaklarda bir grup Yahudinin Hz. Peygamber'e gelerek, "Biz sana nasıl iman ederiz. Kiblemizi değiştirdin, Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu reddediyorsun" dedikleri nakledilmektedir. Bunun üzerine Tevbe suresinin 30. ayeti nazil olmuştur. Onlar sadece Üzeyr'in değil, kendilerinin de Allah'ın oğulları olduklarını sanmaktadırlar. Başka bir rivayete göre, Hz. Muhammed bir grup Yahudiyi İslam'a davet ederken onları Allah'ın azabı ile korkutmuştur. Bunun üzerine onlar korkmadıklarını ve Allah'ın oğulları, sevgilileri ve dostları olduklarını söylemişlerdir.<sup>17</sup> Ehl-i Kitap mensubu din sahiplerinin, Allah'a çocuk isnadında bulunmaları, müşriklerin melekleri Allah'ın kızları görmelerine benzemektedir.

Mukâtil b. Süleyman, "Üzeyr Allah'ın oğludur" ayetini tefsir ederken, Yahudilerin Hz. Musa'dan sonraki peygamberleri öldürdüklerini, Allah'ın da aralarından Tevrat'ı kaldırdığını ve kalplerinden sildiğini söylemektedir. Bunun üzerine Üzeyr yeryüzüne dolaşmaya çıkmış, ona rastlayan Cebrail (a.s.) de: "Nereye gidiyorsun?" diye sormuştur. O da : "İlim öğrenmeye gidiyorum" diye cevap vermiştir. Ondan sonra Cebrail (a.s.) Tevrat'ın tamamını ona öğretmiştir. Üzeyr de İsrailoğulları'nın yanına gittiğinde onlara Tevrat'ı öğretmeye başlamış ve onlar "Eğer Üzeyr Allah'ın oğlu olmasaydı bu bilgileri bilmezdi" demeye başlamışlardır.<sup>18</sup>

Yahudilere göre Ezra, ilahi özelliklere sahip seçkin bir yazıcıdır. Kaybolan Tevrat'ın O'nun yazdığına inanan Yahudiler saygıda aşırıya giderek onu onurlandırma adına Allah'ın oğlu sıfatını kendisine yakıştırmışlardır. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın bu ve benzeri iftirallardan münezzehe olduğunu ifade etmektedir.

<sup>15</sup> el-İsra, 17/40; Meryem, 19/35; en-Nisâ, 4/171.

<sup>16</sup> el-Kehf, 18/4; el-İhlas, 112/3; Yûnus,10/68.

<sup>17</sup> el-Mâide, 5/18.

<sup>18</sup> Mukâtil, a.g.e., C. II, ss. 139-140; ayrıca, bkz. Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, **Camîu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, C. VIII, s. 164; Baki Adam, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Editör, Şinasi Gündüz, Ankara, 2007, ss. 215-217.

## 2. Bilginleri Rab Edinmeleri

İtikâdi konular bütün ilahi dinlerin temelini teşkil etmiş, her gönderilen peygamber de kavmine tebliği buradan başlatmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'e göre, tevhidin her türlü eksikten ve yanlış anlayıştan uzak olması gerekir. İnsanın herhangi birini veya bir şeyi rab edinmiş olması için bizzat ona Rab adını vermiş olması şart değildir. Rab edinmek, Allah'ın emirlerine uygun olup olmadığına bakmadan o kimsenin emirlerine uymak, din adına onu kural koymaya yetkili zannetmek, onun emirlerini ilahi emir gibi yerine getirmek ona tapmak demektir. Yahudi ve Hıristiyan din adamları ile ilgili olarak Kitab-ı Mukaddes'te "Yazıcılar ve Ferisiler, Musa'nın kürsüsüne sahiptirler onlar ne derse yapınız"<sup>19</sup> ifadeleri yer almaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla din adamlarının her söylediğinin yapılması dini bir emir olmaktadır. Halbuki Hz. Peygamber bile kendisinden bir şey söylememektedir.<sup>20</sup> Yaptığı tebliğde insan olduğu için bir hata olursa, Allah tarafından hemen tashih edilmektedir.<sup>21</sup> Buna karşın, kitap ehlinin din adamları söz ve fiillerinden kimseye hesap verme mecburiyetinde değillerdir.

Kur'ân'da Yahudi ve Hıristiyanların Allah'ın yerine, kendi din adamlarını Rab edindiklerini şöyle ifade edilmektedir: "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı Rabler edindiler. Meryem'in oğlu Mesih'i de. Hâlbuki onlar da bir Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O, onların ortak koştukları şeyden münezzehtir."<sup>22</sup> Bu ayetin hem Yahudileri hem de Hıristiyanları muhatap aldığı anlaşılmaktadır. Önceleri bir Hıristiyan iken sonra Müslüman olan Adiy b. Hatem bu ayet ile ilgili olarak, kendisi ile Hz. Peygamber arasında geçen bir konuşmayı şöyle anlatmaktadır: "Boynumda haç olduğu halde Hz. Peygamber'in yanına geldim. Beni bu halde gören Hz. Peygamber şöyle dedi: "Ey İbn Hatem boynundaki o putu at." Ben de onu boynumdan çıkarıp attım. O sırada Hz. Peygamber "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'ın dışında Rabler edindiler" ayetini okuyordu. Ona şöyle dedim: "Ya Resulullah biz onlara ibadet etmiyorduk." Bunun üzerine Hz. Peygamber bana şu soruları sordu: "Onlar Allah'ın helal kıldığını haram kıldıklarında siz de onları haram kabul etmiyor muydunuz? Yine din adamlarınız Allah'ın haram

---

<sup>19</sup> Matta, 23/2-3.

<sup>20</sup> en-Necm, 53/3.

<sup>21</sup> Abese, 80/1-7.

<sup>22</sup> et-Tevbe, 9/31.

kıldığı şeyleri helal kıldıklarında siz helal kabul ediyor muydunuz?” Bunun üzerine ben de şöyle dedim: “Evet ya Resulullah, biz onların dediklerini kabul ediyorduk.” Daha sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti: “İşte bu onlara ibadet etmenizdir.”<sup>23</sup>

Kur’an, hiçbir peygamberin Allah’tan başkasına itaat etmeyi emretmeyeceğini açık bir şekilde ifade ederek, kitap ehlinin Allah inancı konusunda tevhit dışında olduklarını ve onların takip ettikleri yolun müşriklerin yolu olduğunu açıklamaktadır.

Mukâtil b. Süleyman, tefsirinde bilginleri rab edinme konusunda fazla bilgi vermemektedir. Müfessirimiz, Hz. İsa’nın İsrailoğulları’na, Allah’ın kendisinin ve kavminin Rabbi olduğunu, O’na ibadet etmelerini ve bu yolun doğru bir yol olduğunu söylediğini bize aktarmaktadır.<sup>24</sup>

Yukarıya alınan nakil ve yorumlardan anlaşılmaktadır ki Ehl-i Kitap arasında uygulanan Allah’ın emirleri değil, haham ve papazların görüşleridir. Daha önce de belirtildiği gibi Yüce Allah, hiçbir peygamberin Allah’tan başkasına itaat etmeyi emretmeyeceğini bildirmekte, Allah’a kul olan haham ve rahiplerin de bu gerçeği bildirmelerini istemektedir.<sup>25</sup> Yüce Allah Yahudilerin bu konudaki hatalarını belirttikten sonra Hz. Musa’nın emrettiği tevhid inancına gelmelerini istemektedir.<sup>26</sup>

### 3. Allah’a Fakirlik ve Cimrilik İsnadı

Kur’ân, Yahudilerin Allah’a fakirlik ve cimrilik isnadında bulduklarını açıkladıktan sonra, Allah’a karşı aşırı cüretkârlıklarından dolayı onları tenkit etmektedir: “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah’tır. Sadece ona döndürüleceksiniz”<sup>27</sup> ayeti nazil olunca, Yahudilerin alay ederek, “Allah fakir düştü para istiyor”, demelerine karşı bir cevap olarak, “Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı

<sup>23</sup> Taberî, a.g.e., C. VI, s. 114; Fahrüddin er-Razî, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb**, trc. Suat Yıldırım vd., Huzur Yayınları, İstanbul, 2002, C. XI, ss. 485-486.

<sup>24</sup> Mukâtil, a.g.e., C. II, s. 140.

<sup>25</sup> Al-i İmrân, 3/79.

<sup>26</sup> en-Nisâ, 4/47-51.

<sup>27</sup> el-Bakara, 2/245.

azabı”<sup>28</sup> ayeti indirilmiştir. Başka bir rivayette ise, Hz. Peygamber’in, Hz. Ebu Bekir’i Yahudileri İslam’a davet etmek üzere bir bölgeye göndermesine işaret edilmektedir. Hz. Ebu Bekir onlara İslam’ı tebliğ ederken zekât ibadetinden ve Allah için borç vermekten bahsetmiştir. Bunun üzerine Yahudilerden biri alay ederek: “Yani Allah fakir de bizden borç istiyor, biz O’na değil de O bize yalvarıyor, herhalde biz O’ndan zenginiz. Şayet o zengin olsaydı, arkadaşınızın sandığı gibi bizden borç istemezdi!” demiştir. Bu sözler üzerine Hz. Ebu Bekir kendini tutamayarak o Yahudi’ye bir tokat vurmuş ve söz konusu ayet de bu olay üzerine indirilmiştir.<sup>29</sup>

Mukâtil b. Süleyman’ın tefsirinde, Hz. Peygamberin Hz. Ebu Bekir ile birlikte Kaynuka Yahudilerine bir mektup göndererek, onları namaz kılmaya ve zekât vermeye, Allah’a güzel bir borç vermeye davet ettiği; bunun üzerine bir Yahudinin (Finhas), “Allah bizden borç istediğine göre o fakir biz ise zenginiz” dediği ve söz konusu ayetin nazil olduğu açıklanmaktadır.<sup>30</sup>

Kur’ân-ı Kerim’de ifade edildiğine göre, Yahudiler “Allah’ın eli bağlıdır” diyerek O’na cimrilik isnat etmişler ve bunun üzerine lanetlenmişlerdir.<sup>31</sup> Müfessirler lanetlenen kişiyi Finhas ve onun arkadaşları olarak tanıtmaktadırlar. Onlar önceden bolluk içinde yaşarken, sonra darlığa ve sıkıntıya düştüklerinde, “Allah cimridir, bize bağış konusunda da eli bağlıdır” demişlerdir. Bunun üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştur.<sup>32</sup> Ayrıca Yahudilerin, Müslümanları yoksulluk ve sıkıntı içerisinde gördüklerinde, “Muhammed’in Allah’ı fakir, eli bağlı; bu nedenle onları sıkıntıdan kurtaramıyor” diyerek, Müslümanlarla alay etmeleri de söz ettiğimiz ayetin nüzul sebeplerindedir. Yahudilerin Allah’a bu tür isnatlarda bulunmaları, Hz. Peygambere ve onun ashabına karşı yaptıkları alaycı ve çirkin davranışları, tarih boyunca kendi peygamberlerine de yapmış oldukları benzer davranışların bir uzantısı olarak düşünmek gerekmektedir. Bu davranışların en önemli nedeni de, tebliği engellemek, mesajını insanlara ulaştırmada zorluk çıkarmak ve insanlar arasında şüphe uyandırarak gerçeği gizlemektir.

---

<sup>28</sup> Âl-i İmrân, 3/181.

<sup>29</sup> İmâduddin Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Omer b. Kesîr, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim**, y.y., Kahire, 1988, C. I, s. 410; ayrıca bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1971, C. II, s. 470.

<sup>30</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, ss. 323-324.

<sup>31</sup> el-Mâide, 5/64.

<sup>32</sup> Taberî, a.g.e., C.VI, ss. 300-301; er-Razî, a.g.e., C. IX, ss. 142-145.

Mukâtil b. Süleyman, “Allah’ın eli bağlıdır (cimridir)” ayetinin nüzul sebebini açıklarken, Allah’ın önceden onlara bol rızık ihsan ettiğini, ancak onların haramları helal, helalleri haram saymaya başladıklarında, Allah’ın o rızıkları da kestiğini ifade etmektedir.<sup>33</sup>

#### 4. Allah’ı Görmek İstemeleri

Kur’an’da, İsrailoğulları’nın Allah’ı görmek istedikleri şu şekilde anlatılmaktadır: “*Ey Musa, biz Allah’ı açıkça görmedikçe sana inanmayız demiştiniz de derhal sizi yıldırım yakalamıştı; siz de bunu görüyordunuz. Sonra belki şükredersiniz diye sizi ölümünüzün ardından tekrar diriltmiştik.*”<sup>34</sup> Bu isteği kabul edilen Musa Allah’ın emri ile yetmiş kişi seçip Rabb’in huzuruna çıkmış ve onunla konuşmuştur; ama konuşma ile yetinmeyen yetmiş kişi Allah’ı görmekte ırar edince onları şiddetli bir sarsıntı tutmuş ve hepsi bayılmıştır.<sup>35</sup>

Onların bayıldığını gören Musa öldüklerini sanıp telaşa kapılmış ve kavminin, kendisini, bu kişileri öldürmekle suçlayacaklarını düşünerek Rabbine şöyle niyaz etmiştir: “*...Musa dedi ki: Rabbim dileseydin, bunları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizden bazı beyinsizlerin yaptıklarından ötürü bizi helak mi edeceksin? Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir...*”<sup>36</sup>

Bakara suresi 55. ayette geçen “sâ’ika” gök görüldüsü ve vurduğu yeri yakan, canlıyı öldüren yıldırım olarak açıklanmıştır. “Sâ’ika” azabın gürültüsü anlamına gelir ve bu kelime ile Allah’ı görmek isteyenlerin şiddetli ses ile irkilip kendilerinden geçmeleri anlatılır.<sup>37</sup> Bu olay Tevrat’ta da yer almaktadır.<sup>38</sup>

Allah’ı görme istekleri kendilerini şiddetli bir azabın yakalanmasıyla sonra eren İsrailoğulları, yaşadıklarından ders almayarak tekrar aynı istekte bulunmuşlardır: “*Onlar ille, buluttan gölgeler içinde Allah’ın ve meleklerin gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki bütün işler Allah’a döndürülüp götürülecektir.*”<sup>39</sup>

<sup>33</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 488.

<sup>34</sup> el-Bakara, 2/54-55.

<sup>35</sup> el-Arâf, 7/155.

<sup>36</sup> el-Arâf, 7/155.

<sup>37</sup> Ateş, a.g.e., C. I., ss. 167-168.

<sup>38</sup> Sayılar, 16/1-35.

<sup>39</sup> el-Bakara, 2/210.

Bu ayetin nüzul sebebi olarak üç görüş nakledilmektedir: Birinci görüşe göre ayet, bir yandan Müslüman olmuş ama diğer yandan da Yahudiliğin bazı hükümlerine bağlı kalan Ehl-i Kitap'tan Müslüman olanlar için inmiştir. İkincisi, ayet Müslüman görünüp de içten kâfir olanlardan söz etmektedir. Son olarak ayet, Müslüman olup da dinin hükümlerine tam riayet etmeyen, gevşek davranan kişilere uyarı niteliğindedir.<sup>40</sup>

Bazı kelamcılar ayetteki “*Allah’ın gelmesini*” Allah’ın emrinin gelmesi, azabın gelmesi vb. şekillerde te’vil etmişlerdir. Râzi’ye göre, bundan bir önceki, “*Ey insanlar, hepiniz İslam’a girin...*” ayeti Yahudileri kastetmektedir. Dolayısıyla, bu ayet onların halini anlatmaktadır. Çünkü Yahudiler Allah’ın bulutların gölgesi arasında Sînâ Dağı’nda Musa’ya görüldüğünü söylüyorlardı. Ayrıca, bu isteğin Hz. Muhammed’e Kureyş kâfirleri tarafından söylenmiş olması da mümkündür.<sup>41</sup> Mukâtil Yahudilerin Allah’ı görme istekleri konusunda bilgi vermemektedir.

## **B. Peygamber İnancı**

Yahudilik, semavî kökenli bir din olduğu için peygamber inancına sahiptir. Bütün dinlerde gizli güçlerle insanların irtibatını sağlayacak bir aracı bulunur. Dinler tarihçileri bunları kral, büyücü, kahin, rahip ve peygamber olarak belirtirler. İlahi dinlerde peygamberler, Allah ile insanlar arasındaki irtibatı sağlar. Yahudilikte de Allah’ın emirlerini insanlara öğretmek için Allah’ın yetki verdiği kişiye Navi veya Nabi<sup>42</sup> denilmektedir. Yahudi kutsal kitabında açıklandığına göre peygamberlerin Allah’a ve insanlara karşı birtakım görevleri bulunmaktadır. Onlar, dünyada Tanrı’nın ağzı gibidirler. Kur’ân-ı Kerîm ve Yahudi kutsal kitabında, Yahudilere gönderilen peygamberler hakkındaki bilgiler çok farklıdır. Kur’ân, Yahudilere peygamberlere karşı sergiledikleri davranış ve tutumları nedeniyle ciddi tenkitler yöneltmektedir. Onlar, bazı peygamberleri kabul edip bazılarını da inkâr etmişler; bazen de peygamberlere karşı tevhidin özülle bağdaşmayan iftiralarda bulunmuşlardır.<sup>43</sup>

Yahudi inancında peygamberlerin günahlardan korunmasıyla ilgili bilgilere rastlanmaz. Tevrat’ta, Kur’ân-ı Kerim’in peygamber olarak nitelendirdiği bazı

<sup>40</sup> Ateş, a.g.e., ss. 354-355.

<sup>41</sup> el-Furkân, 25/21; el-En’am, 6/8; Hüd, 11/17.

<sup>42</sup> Ömer Faruk Harman, “**Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler**”, İslam Tetkikleri Dergisi, İstanbul, 1991, s. 11.

<sup>43</sup> el-Bakara, 2/102.



şahısların günah işlediklerinden bahsedilir. Buna göre peygamber yalan söyler, zina yapar, içki içer ve hırsızlığa teşvik eder. Mesela, Hz. Musa kavminden Mısırlıları soymalarını istemiştir.<sup>44</sup> Hz. İbrahim Mısır'a girince hanımın güzelliğinden kendisine bir zarar geleceği korkusuyla onu kız kardeşi olarak takdim etmiştir.<sup>45</sup> Hz. Davut'un bir kadınla,<sup>46</sup> Hz. Lut'un kızlarının kendisiyle cinsel ilişki kurduğu anlatılır.<sup>47</sup> Bu bilgilerden hareketle, Yahudilikte peygamberlerin korunmuşluk (ismet) sıfatının bulunmadığını söylemek mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim'e göre peygamberler de bir insandır ve başta Hz. Musa olmak üzere birçok Yahudi peygamberinden söz edilmektedir. Üstün bir ahlaka sahip olan bu peygamberler, her konuda ümmetlerine örnek ve seçkin kişilerdir. Peygamber kabul edilen kişi zina, içki, kumar, yalan ve Allah'a isyan gibi normal bir insanın yapabileceği kötülükleri yapabiliyorsa, Allah'ın yasaklarını çiğniyor demektir. Bu fiilleri işleyen kişi peygamber olamaz.<sup>48</sup> Bilakis, peygamberlerin görevi ümmetine ilk olarak Allah'ı tanıtmak, daha sonra onların ahlaklı, dürüst, temiz, kendine ve insanlığa faydalı hale gelmelerini sağlamaktır.

Görebildiğimiz kadarıyla Yahudilikte peygamberlik inancı vardır. Fakat bu inanç, Hz. Musa'nın getirdiği ilk şeklinden uzaklaşmış ve zaman içerisinde değişmiştir. Kur'ân bu değişimleri ve yanlışları ayıklamış, doğru olanları teyit etmiş, eksik olanları tamamlamıştır.<sup>49</sup>

## 1. Peygamberler Hakkındaki Genel Tutumları

Yahudiler, bazı peygamberlere inanmış, bazılarını da inanmamışlardır. Onlar, ayrıca peygamberler arasında ayırım yaparak bazılarını diğerlerinden üstün tutmuşlar, bazılarını da tamamen inkâr etmişlerdir. Kur'ân, bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Onlar ki, Allah'ı ve elçilerini inkâr ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler, ‘Kimine inanır, kimini inkâr ederiz’ derler, bu ikisinin arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap*

---

<sup>44</sup> Çıkış, 3/22; 12/35-36.

<sup>45</sup> Tekvin, 12/1-9.

<sup>46</sup> II. Samuel, 11/1-5.

<sup>47</sup> Tekvin, 19/30-36.

<sup>48</sup> el-Mâide, 5/67; Ahzâb, 33/21; Kalem, 68/4.

<sup>49</sup> Kaya, a.g.e., s. 177.

*hazırlamışızdır.*”<sup>50</sup> Bu ayet, Yahudilerin İsa’dan önceki peygamberlere inanıp İsa’yı ve Hz. Muhammed’i inkâr etmeleri; Hz. İsa’dan önceki peygamberlere inanan Hıristiyanların Hz. Muhammed’i inkâr etmeleri üzerine indirilmiştir.

İnsanlar, Allah tarafından gönderilen bütün peygamberlere inanmakla mükelleftirler. Bir insan sırf inat, kibir veya herhangi bir sebepten dolayı bir peygamberi inkâr etmişse, peygamberliği tümüyle inkâr etmiş sayılır.

İlgili ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman kısaca, Yahudi ve Hıristiyanların bazı peygamberlere inanıp bazılarına da inanmayarak kendilerine göre ortada bir din edinmek istediklerini ve inandıkları peygamberlerin de faydasını görmeyeceklerini açıklamaktadır.<sup>51</sup>

## **2. Hz. Muhammed’e Karşı Tutumları**

Yahudilerin kendi peygamberlerine karşı sergiledikleri olumsuz tutumun yanında Hz. Muhammed’e karşı inkârcı ve düşmanca tavırları da eleştiri konusu olmuştur. Yahudi ve Hıristiyanlar, çeşitli yorumlarla ve tahriflerle, kitaplarında Hz. Muhammed’in peygamberliğiyle ilgili bilgileri gizlemeye çalışmışlardır: “*Ey Kitap Ehli, ey Tevrat ve İncil ile kendilerinden söz alınmış Yahudi ve Hıristiyanlar! Muhakkak kitaplarınızda özel vasıfları anılarak vaat edilmiş ve müjdelenmiş olan Resulümüz Muhammed size geldi...*”<sup>52</sup> Ancak onlar, Allah’ın rızasını hesaba katmamışlar ve selameti açıklıkta ve doğrulukta değil de yanlış yollarda aramışlardır. Bir başka ayette, “*Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanır; ama yine de onlardan bir grup bile bile gerçeği gizlerler*”<sup>53</sup> buyrulmaktadır. Aslında Yahudiler, kendi kutsal kitaplarında Hz. Peygamber’in geleceğine ilişkin ve onun vasıflarını taşıyan bilgilere sahiptirler. Buna rağmen onlar, hem bunları hem de Yüce Allah’ın daha önce son peygambere iman edeceklerine dair kendilerinden aldığı yemini çiğnemişler ve inkâr yolunu tutmuşlardır.

Mekkeliler Hz. Peygamber’e “Allah senden başka bir peygamber bulamadı mı? Biz seni tasdik eden bir kimse görmüyoruz. Yahudi ve Hıristiyanlara seni

---

<sup>50</sup> en-Nisâ, 4/150-151.

<sup>51</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 423.

<sup>52</sup> el-Mâide, 5/15-16.

<sup>53</sup> el-Bakara, 2/146.

sorduğumuzda peygamberliğine dair bir haber olmadığını söylediler. Şu halde peygamberliğine şahitlik edecek bir şahit göster” dediklerinde şu ayet inmiştir: “*De ki: Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür? De ki: Allah, benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kur’ân vahyolundu ki, onunla hem sizi, hem de sizden sonra kendisine ulaşan herkesi uyarayım...*”<sup>54</sup>

Yahudilerin Hz. Peygamber’i inkâr etmesi, peygamberliğin doğrudan doğruya kendilerine indirilmemesinden kaynaklanan bencillik ve kıskançlıklarından dolayı olmuştur. Ahir zaman nebisi beklentisi içinde bulunan Yahudiler, Hz. Muhammed (a.s.) peygamber olarak gönderilince, ırkçı tabiatları nedeniyle bu peygamberin kendilerinden çıkmayışına haset ederek, geçmişteki peygamberlerine sergiledikleri inkârcı tavırları Hz. Muhammed’in risaletine karşı da sürdürmeye devam etmişlerdir.<sup>55</sup>

Mukâtil’in verdiği bilgilere göre, bir grup Yahudi Hz. Muhammed’e gelip ona yalnızca bir taştan ibaret olan Kâbe’yi niye tavaf ettiklerini sormuştur. Hz. Muhammed de onlara, Kâbe’yi tavaf etmenin hak olduğunu, ancak Yahudi ve Hıristiyanların Tevrat ve İncil’de yazılanları gizlediklerini söylemiştir.<sup>56</sup> Yine ehl-i kitap, Hz. Muhammed’in peygamber olup olmadığını soran bir müşrike, ellerindeki kitaplarda Hz. Muhammed’in peygamberliğine ilişkin bir bilginin bulunmadığını söylemişlerdir.<sup>57</sup>

### **3. Peygamberler Hakkında İddia ve İftiraları**

Kur’ân-ı Kerim Yahudilere yönelttiği eleştirilerden biri de, Yahudilerin Yüce Allah’ın insanlara ilahi mesajı iletmek için gönderdiği peygamberlerine, gerçeklerle bağdaşmayan iftiralarda bulunmalarındır. Daha önce de zikredildiği gibi, Yahudi kutsal kitaplarında, Kur’ân’ın peygamber olduklarını haber verdiği bazı şahısların günah işlediği haber verilmektedir. Yahudiler, Hz. Süleyman’ın hükümdarlığını büyücülükle kazandığını söylemişlerdir. Ayrıca, onun eşlerinin putperest olduğunu ve bu eşlerinin etkisinde kalarak Hz. Süleyman’ın da putlara taptığını iddia etmişlerdir.<sup>58</sup> Yahudiler arasında bu iddiaların zamanla yayılmasıyla Hz. Süleyman’ın hükümdarlığını sihirle elde eden ve sürdüren bir sihirbaz hükümdar olarak anılmaya başlanmıştır.

---

<sup>54</sup> el-Enâm, 6/19.

<sup>55</sup> Âl-i İmrân, 3/183.

<sup>56</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 136.

<sup>57</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 534.

<sup>58</sup> I. Krallar, 11/4-13.

Kur'ân, Allah'ın Hz. Süleyman'a bahşettiği ve Yahudilerin ancak sihirle olabileceğine inandıkları vasıfları da şöyle anlatır: *“Şüphesiz sen, daima bağışta bulunansın, dedi. Bunun üzerine biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.”*<sup>59</sup> Burada Yahudiler tarafından kendisine sihribazlık isnat edilen Hz. Süleyman'ın gerçek kişiliği ve konumu ortaya konularak, hakkındaki iddia ve iftiralar reddedilmekte, kendisine Allah tarafından birçok nitelik ve üstünlük bahşedilen bir peygamber olduğu anlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin peygamber inancının tevhidin özüne aykırı olduğunu, peygamberlere karşı sergiledikleri tutum ve davranışların bazen inançsızlık, bazen de gerçek dışı söylentiler olduğunu, Allah'ın peygamberleri arasında ayrımcılık yaparak bazılarını kabul edip bazılarını inkâr ettiklerini, kıskançlıklarından ve ırkçı anlayışlarından dolayı Hz. Muhammed'in risaletini kabul etmediklerini, Hz. Süleyman gibi birçok peygamber hakkında risaletle bağdaşmayan birtakım iddia ve iftiralarda bulduklarını ifade etmektedir.

#### **4. Hz. İbrahim'in Kurban Etmek İsteddiği Oğlunun Kimliği**

Hz. İbrahim'in kurban etmek istediği oğlunun kimliği, Müslüman ve Yahudi ilahiyatında üzerinde tartışılan önemli konulardan biridir. Yahudi kutsal kitabında Hz. İbrahim'in, oğlu İshak'ı kurban etmek istediği açıkça ifade edilirken, Kur'an kurban edilecek kişinin İshak mı İsmail mi olduğu konusunda net açıklamalarda bulunmamaktadır. Ancak konunun bağlamı İsmail'e işaret etmektedir:

*“(Çocuk) Onun yanında koşma çağına erişince (İbrahim ona): "Yavrurum, dedi, ben uykuda görüyorum ki ben seni kesiyorum; (düşün) bak, ne dersin?" (Çocuk): "Babacığım, sana emredileni yap, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi. İkisi de böylece (Allah'ın emrine) teslim olup (İbrahim, kurban etmek için) çocuğu alını üzerine yıkınca, Biz ona: "İbrahim!" diye ünledik. Sen rüyayı doğruladın, işte biz, güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız! Gerçekten bu, apaçık bir sınav idi. Ve fidye olarak ona büyük bir kurbanlık verdik. Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık. (İleride gelecek nesiller): "İbrahim'e selam olsun!" (diyeceklerdi.) İşte biz güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı. Biz*

<sup>59</sup> es-Sa'd, 38/35-36.

*ona İshak'ı, iyilerden bir peygamber olarak müjdeledik. Kendisine de, İshak'a da bereketler verdik. Onların neslinden (gelenler arasında) iyi hareket eden de var, açıkça kendisine zulmeden de.*"<sup>60</sup>

Bu ayetlerde Hz. İsmail'in kurban edilmesi anlatılır. En başta şunu söylememiz gerekiyor, bu kıssa bir imtihandır. Hz. İbrahim ve oğlu olmak üzere iki peygamber arasında geçmektedir. Bilindiği üzere Hz. İbrahim'in iki oğlu vardı, Hz. İsmail ve Hz. İshak. Kur'an'da Hz. İbrahim dışında bir isim zikredilmemekle birlikte, hadislerden anladığımız kadarıyla kurban edilecek oğlunun ismi İsmail'dir. Kurban edilecek kişinin Hz. İshak olduğunu savunan müfessirler de bulunmaktadır.

İsmail Hakkı Bursevî, Mevdudi ve Elmalılı gibi müfessirler kurban edilecek kişinin Hz. İsmail olduğu görüşündedirler.<sup>61</sup> Kurtubi ise, Hz. İshak ismi üzerinde durmaktadır.<sup>62</sup>

Er-Razi, kesilecek şahsın kim olduğu konusunda âlimlerin ikiye ayrıldığı söylüyor ve iki tarafın da görüşlerini veriyor. Zebihin Hz. İsmail olduğunu söyleyenler, Hz. Peygamber'in "Ben, iki kurbanlığın oğluyum" sözünü delil olarak gösteriyorlar. İkinci bir delil de, Esmâî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Ebu Amr İbn el-A'lâ'ya zebih'in kim olduğunu sordum da, o da "Ey Esmâî, aklın nerede? İshak ne zaman Mekke'de bulunmuştur? Mekke'de bulunan İsmail olup, İsmail babasıyla beraber Kâbe'yi yapan zattır. Kesme işine teşebbüs edilen yer ise, Mekke'dir" dedi. Diğer deliller de Kur'an'da İsmail'in sabredenlerden ve sözünde duranlardan olduğunun açıklanmasıdır; boğazlama sırasında gösterdiği sabır, babasının sözünde çıkmayışı, zebihin Hz. İsmail olduğunu göstermektedir. Başka bir delil de Kâbe'de asılı duran koçboynuzlarıdır.

Zebihin Hz. İshak olduğunu söyleyenler, Hz. İbrahim'in, "*Ya Rabbi, bana salih evlat ihsan et*" şeklindeki duasıdır. Âlimler Hz. İbrahim'inbu duayı kendi kavminden uzaklaştığı sırada, yani Şam'a hicret ederken bu duayı yaptığögörüşünde birleşmektedirler. Sonra Allah, "*Biz de ona uysal bir oğul müjdesini verdik*"

<sup>60</sup> Sâffât, 37/102-113.

<sup>61</sup> İsmail Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Beyan**, C. VII, ss. 142-143; Elmalılı, **Hak Dini Kuran Dili**, Feza Gazetecilik Yayınları, c. VI, ss. 444-445; Mevdudi, **Tefhimu'l Kur'an**, İnsan Yayınları, c. V., ss. 28-29. Ayrıca bkz., Fahrüddin er-Razi, **Tefsir-i Kebir**, Huzur Yayınları, C. XVIII, , İstanbul, 2002, ss. 626-628; Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, c. VII, s. 413.

<sup>62</sup> İmam Kurtubi, **El Camiu Li Ahkami'l-Kur'an**, Buruc Yayınları, C. XIV, ss. 521,538-539.

buyurmuştur ve bu oğul İshak olmalıdır; çünkü bu ifadelerden sonra, yanında çalışma çağında gelince kesme emri gelmiştir ve İshak'ın babasının yanında çalışabilecek kadar büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu kesilme hadisesini bitirince Allah, “*Ona, sahihlerden bir peygamber olmak üzere de, İshak'ı müjdeledik*” ayetinin iniş sebebi de boğazlamakta çektiği sıkıntılardan dolayı Allah onu nübüvvetle müjdelemesidir. Başka bir delil de, Yakub'un Yusuf'a yazmış olduğu meşhur mektuptur. Şöyle başlıyor: “Halilullah olan İbrahim'in oğlu, zebihullah olan İshak'ın oğlu, nebiyullah olan Allah'ın kulu Yakub'dan...”<sup>63</sup>

Mukâtil b. Süleyman zebihin Hz. İshak olduğunu savunmakta ve Hz. İsmail'den hiç bahsetmemektedir. Mukatil, İshak'ın boğazlama işinden önce oruç tutup namaz kıldığını açıklamaktadır. Sureindevamında (112. Ayetinde) Hz. İbrahim'e, oğlu İshak'ın nebî olacağı müjdesini verilmesi de Mukatil'e göre, zebihin İshak olduğunu göstermektedir.<sup>64</sup>

### C. Kitap İnancı

Yahudilerin, Allah tarafından Hz. Musa'ya indirilen ve beş kitap olarak kabul ettikleri Tora (Tevrat)'nın dâhil olduğu Tanah (Yazılı Edebiyat)'ın dışında Mişna ve Gemera'dan oluşan Talmud (Sözlü Edebiyat) gibi kutsal kitapları da vardır.<sup>65</sup> Yazılı Edebiyat dediğimiz kutsal metinler, Hıristiyan geleneğinde Eski Ahit (Old Testament) olarak bilinmektedir. Yazılı kutsal metinler içerisinde Tora (Tevrat)'nın yanı sıra Nebîîm (Peygamberler) ve Ketubîm (Kitaplar) bölümleri yer almaktadır.<sup>66</sup> Sözlü kutsal metinler, yazılı metinlerin, yani Tanah'ın tefsirleridir. Bunlar da Mişna ve Gemara'dır. Mişna Tanah'ın, Gemara ise Mişna'nın tefsiridir. Gemara, Mişna metnini de içerdiği için genel olarak Talmud ismiyle anılmaktadır. Talmud, Tora'nın tefsiri olmanın yanında dini, sosyal, etimolojik hukuki, felsefi ve kimyasal gibi bilgileri de ihtiva etmektedir.<sup>67</sup>

---

<sup>63</sup> Fahrüddin er-Razi, **Tefsir-i Kebir**, Huzur Yayınları, C. XVIII, , İstanbul, 2002, ss. 626-628.

<sup>64</sup> Mukâtil, a.g.e., C. III, ss. 481-483.

<sup>65</sup> Annemarie Schimmel, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yayınları, 1999, İstanbul, ss. 100-101; Ekrem Sarıkçıoğlu, “Kur'an'da Müşrik ve Putperestler”, **İ.A.D.**, S. I, Ankara, 1986, s. 187; Tümer-Küçük, a.g.e., s. 221; Kaya, a.g.e., s. 184; Mehmet Alparslan Küçük, **Kutsal Kitap Anlayışı**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, ss. 33-35;

<sup>66</sup> Adam, a.g.e., s. 222; Küçük, a.g.e., s. 47.

<sup>67</sup> Küçük, a.g.e., s. 35.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Musa'ya verilen kutsal metni Kitap,<sup>68</sup> Furkan,<sup>69</sup> Suhuf<sup>70</sup> ve Elvah<sup>71</sup> gibi isimlerle nitelendirmektedir. Yüce Allah, Hz. Musa'ya verilen kitaba inanan Yahudilerin Kur'an-ı Kerim'e de inanacaklarını şöyle ifade eder:

*“Allah katında bir belgesi ve onun arkasından bir şahidi olanlar, önlerinde de Hz. Musa'nın kitabını önder ve rahmet olarak bulunduranlar Kur'an'a da inanırlar.”<sup>72</sup>*

Kur'an-ı Kerim, bütün peygamberlerin insanlığa sunduğu mesajlardaki birliğe işaret ederek, Hz. Muhammed ve inananların kutsal kitaplar arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin Allah katında gönderilmiş ilahi vahiyler olduğuna iman ettiklerini ve kendisinin de daha önceki vahiyleri doğruladığını ifade etmektedir.<sup>73</sup> Dolayısıyla Hz. Musa'ya verilen Tevrat'ın esasından hareketle Kur'an ve Tevrat'ın aynı kaynaktan geldiklerini, bunlardan birine inanan kişinin diğerine de inanması gerektiğini belirtmektedir. Oysa Yahudiler, kendi kitaplarına ve Kur'an'a gerektiği gibi inanmamaktadırlar. Kur'an-ı Kerim şahit ve gözetici sıfatıyla Yahudilerin inkârlarının nedenlerini, gizledikleri gerçeklerin neler olduğunu açıklamaktadır.<sup>74</sup> Onlar kendi çıkarları ve dünyaya meyletmeleri sebebiyle kitaplarına işlerine geldiği gibi inanmışlar, Hz. Muhammed'i inkâr etmişler ve kendi kitaplarını tahrif etmişlerdir.<sup>75</sup>

## 1. İşlerine Geldiği Gibi İnanmaları

Hz. Musa'nın ölümünden sonra Yahudilikte “ahbar” döneminin başladığı kabul edilmektedir. Buna göre dini sadece bilginler anlayabilir; halkın bu konuda bir yetkisi yoktur. Bilginler Tevrat'ı istedikleri gibi yorumlama üstünlüğüne sahiptirler. Kur'an'da bu durum, bilginleri “Rab” edinme şeklinde isimlendirilmektedir. Yüce Allah başta din adamları olmak üzere Ehl-i Kitab'a Tevrat, İncil ve Kur'an'ın temelde aynı kaynaktan geldiğini, bunlar arasında bir ayırımın yapılmaması gerektiği uyarısında bulunmaktadır:

---

<sup>68</sup> el-Bakara, 2/53.

<sup>69</sup> el-Enbiyâ, 21/48.

<sup>70</sup> el-Alâ, 87/19.

<sup>71</sup> el-Arâf, 7/145.

<sup>72</sup> Hud, 11/17.

<sup>73</sup> el-Bakara, 2/136,285; Âl-i İmrân, 3/84-85.

<sup>74</sup> el-Mâide, 5/15,48.

<sup>75</sup> Kaya, a.g.e., s. 185.

*“Ey Ehl-i Kitap! Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirilen Kur’an’ı uygulamadıkça bir temeliniz olmaz.”*<sup>76</sup>

*“Kendilerine Tevrat öğretildiği halde onun gereğini yapmayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş merkebin durumu gibidir. Allah’ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür...”*<sup>77</sup>

Yahudiler Hz. Muhammed’i “Allah hiçbir şey indirmedir” diyerek kabul etmemişlerdir.<sup>78</sup> Onlar Hz. Musa’dan sonra Tevrat’ı korumakla görevli oldukları halde Tevrat’ın emirlerini yerine getirmemiş ve Kur’an’ı Kerim’i de kabul etmemişlerdir. Yahudi bilginleri Hz. Musa’ya indirilen Tevrat’a onun istediği gibi değil, kendi istedikleri şekilde inanmakta, halkı da bu doğrultuda yönlendirmektedirler.

## **2. Hz. Muhammed’in Nübüvvetini ve Kur’an’ı İnkârları**

Yahudilere ilişkin Kur’an ayetleri genel olarak incelendiğinde, tarih boyunca onların Allah’ın elçilerine ve ilahi emirlere karşı takındıkları olumsuz tavırlarının ve alaycı tutumlarının vurgulandığı görülmektedir. Nitekim Hz. Muhammed’e indirilen Kur’an’a karşı takındıkları tavır da bundan farklı olmamıştır. Kur’an’ın ifadesiyle onlar, ya Allah’ın ayetlerini inkâr ederek<sup>79</sup> ya bile bile gerçeği gizleyerek<sup>80</sup> ya da yalnızca kendilerine indirilene iman edeceklerini söylemek<sup>81</sup> suretiyle geçmişteki geleneksel inkârcı ve alaycı tavırlarını sürdürmüşlerdir.

Kur’an’ı Kerim, son peygamberin niteliklerine dair kendi kitaplarındaki haber ve işaretleri gizleyen Ehl-i Kitap hakkında, onların Hz. Muhammed’i çocuklarını tanıdıkları gibi bildiklerini ifade etmektedir.<sup>82</sup> Hz. Muhammed’in niteliklerinin Tevrat’ta yer aldığı haber veren ayetin tefsirinde, müfessirler Abdullah b. Selam’dan, Hz. Muhammed’i kendi evladından daha iyi tanıdığına dair bir rivayet aktarmaktadırlar.<sup>83</sup>

---

<sup>76</sup> el-Mâide, 5/68.

<sup>77</sup> Cuma, 62/5.

<sup>78</sup> Kaya, a.g.e., s. 186.

<sup>79</sup> Âl-i İmrân, 3/70, 72.

<sup>80</sup> el-Bakara, 2/42, 76-77; Âl-i İmrân, 3/71.

<sup>81</sup> el-Bakara, 2/91.

<sup>82</sup> el-Bakara, 2/146.

<sup>83</sup> Razi, a.g.e., C. XII, s. 79.



Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in Tevrat'taki nitelikleri arasında onun ümmi olacağı, iyiliği emredip, kötülükleri yasaklayacağı, temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılacağı'nın bulunması gerektiğini açıklamaktadır.<sup>84</sup>

Hız. Peygamberin Tevrat'taki nitelikleri Tevrat'ı okumasını bilen Abdullah b. Amr'a sorulduğunda, o, Tevrat'ta gelecek peygamberle ilgili niteliklerin; şahit, müjdeci, korkutucu<sup>85</sup>, iyi huylu, kötülüğü iyilikle çeviren ve mütevekkil olarak zikredildiğini haber vermektedir.<sup>86</sup> Öte yandan kendilerine kitap verilenlerin ön yargısız, dünya menfaatinden uzak, tarafsız hareket ettiklerinde Allah'ın gönderdiği bütün peygamberleri kabul edecekleri açıklanmaktadır. Aksi halde inandıkları kitapların gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkmış olacaktır.<sup>87</sup>

Mukâtil b. Süleyman, başta Yahudi ileri gelenleri olmak üzere Yahudilerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmediklerini ve Hz. Muhammed'e işaret eden Tevrat cümlelerini alt tabakadaki insanlardan gizlediklerini açıklamaktadır.<sup>88</sup>

### 3. Tevrat'ı Tahrifleri

Kur'an-ı Kerim Yahudilerin kitaplarını tahrif ettiklerini bildirmektedir. Kur'an, "...De ki Musa'nın insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin parça parça kâğıtlara çevirdiğiniz, bir kısmını belli ettiğiniz, birçoğunu gizlediğiniz, sizinle babalarınızın, sayesinde bilmediğiniz birçok şeyleri öğrendiğiniz Kitabı kim gönderdi?" şeklindeki ayetiyle, Yahudilerin, Tevrat'la aydınlanıp amel etmek yerine, onu kuru evrak haline getirip, istediklerini meydana çıkardıklarını, birçoğunu gizlediklerini ve ortaya çıkardıklarıyla de amel etmeyerek bozduklarını ifade etmektedir.<sup>89</sup>

Ayrıca onlardan bir grubun Tevrat'ı işitip bildikten sonra kelimelerin ve harflerin yerlerini ve manalarını değiştirdikleri; bunu da, bilmediklerinden veya akıl ve

---

<sup>84</sup> el-A'râf, 7/157.

<sup>85</sup> Ahzâb, 33/45.

<sup>86</sup> Buharî, Buyu, 58.

<sup>87</sup> el-Bakara, 2/41-42; Âl-i İmrân, 3/71.

<sup>88</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 74.

<sup>89</sup> Hatice İslamoğlu, **Elmalılı Tefsirinde Yahudi ve Hıristiyanlara Bakış**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) H.Ü.S.B.E., Şanlıurfa, 2008, s. 55.

idrak noksanlığından değil, onun Allah kelamı olduğuna hiçbir şüpheleri olmadığı halde kasten yaptıkları açıklanmaktadır.<sup>90</sup>

Tahrif kelimesi, insanın bir şeyden meyletmesi, sarkması anlamına gelir. “Kelimenin tahrif edilmesi” ise; onun yerinden kaydırılması ve değiştirilmesi demektir. Kur’an Yahudilerin Tevrat’ta yaptıkları tahrifi bu şekilde vasıflandırır. Onlar Tevrat kelimelerini başka kelimelerle değiştirmişlerdir. Kur’an-ı Kerim’de, birçok defa ve çeşitli tabirlerle Yahudilerin Tevrat’ı tahrif ettiklerini bildirilmektedir. Yahudilerin Tevrat’ı orijinal şekliyle muhafaza etmeyip müdahalelerde bulunmaları, değişiklikler yapmaları çeşitli tabirlerle ifade edilmektedir.<sup>91</sup>

Kur’an’ın ilgili ayetlerinden, Yahudilerin, kutsal kitap metnini veya manasını bozdukları (tahrif);<sup>92</sup> kelimeleri, başka kelimelerle değiştirdikleri (tebdil),<sup>93</sup> bazı bölümleri gizledikleri (kitman),<sup>94</sup> ağızlarını eğip bükerek (leyy)<sup>95</sup> metni anlaşılabilir veya yanlış anlaşılır hale getirdikleri ve kendilerine verilen kitabın bir kısmını unuttukları (nisyan),<sup>96</sup> hakkı batıla karıştırarak bile bile gerçeği gizledikleri (lebs)<sup>97</sup> anlaşılmaktadır.<sup>98</sup>

Yahudilerin Tevrat’ın sadece manasını değil, bizzat metnini de değiştirmişlerdir. Zira ilgili ayetlerde, “Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler”,<sup>99</sup> “Onlar kelimeleri yerlerinden değiştirir, tahrif ederler”<sup>100</sup>, “Kelimeleri sonradan değiştirdiler”<sup>101</sup> “O zulmedenler, emrolundukları sözü değiştirdiler”<sup>102</sup> denilmektedir.

Yahudiler metin tahrifinin yanı sıra, Tevrat metinlerini yanlış yorumlamak suretiyle mana/yorum tahrifi de yapmışlardır. Bu durumu Hz. Peygamber şöyle ifade

---

<sup>90</sup> el-Bakara, 2/75.

<sup>91</sup> Ömer Faruk Harman, **Yahudi Kutsal Kitapları**, (Doçentlik Tez Çalışması), İstanbul, 1998, s. 199; Kaya, a.g.e., s. 189.

<sup>92</sup> el-Bakara, 2/75.

<sup>93</sup> el-Bakara, 2/59; el-A’râf, 7/162.

<sup>94</sup> el-Bakara, 2/42, 140, 146, 159, 174; Âl-i İmrân, 3/71, 187.

<sup>95</sup> Âl-i İmrân, 3/78; en-Nisâ, 4/46.

<sup>96</sup> el-Mâide, 5/13; el-A’râf, 7/53.

<sup>97</sup> el-Bakara, 2/42; Âl-i İmrân, 3/71.

<sup>98</sup> Göregen, a.g.tz., s. 52.

<sup>99</sup> en-Nisâ, 4/46.

<sup>100</sup> el-Mâide, 6/13.

<sup>101</sup> el-Mâide, 6/41.

<sup>102</sup> el-Bakara, 2/59.

eder: “Yahudi ve Hıristiyanlar kitabı tefsir yoluyla tahrif ettiler ve açıklayamadıklarını da gizlediler.”<sup>103</sup> Genel olarak bakıldığında tahrifinlâfzî ve manevi olmak üzere iki şekilde meydana geldiği söylenebilir. Lâfzî tahrif; Tevrat ayetlerini gizlemek ve Tevrat’ta olmayan şeyleri ona katmaktır. Manevi tahrif ise, Tevrat ayetlerini kendi anlamının dışında te’vil etmek, kendi istekleri doğrultusunda hüküm vermektir.<sup>104</sup>

Yahudi tarihinde zaman zaman çıkan iç harpler, Yahudi devletinin parçalanması, dini fırkalar ve ayrılıklar, Tevrat üzerinde yapılan tahrifatlar için küçümsenmeyecek kadar önemli olaylardır.<sup>105</sup> Yahudiler, Eski Ahid’in ilk beş kitabının Hz. Musa’ya indirilen Tevrat olduğunu kabul ederler ve bunların Allah’tan gelen bir vahiy olduğuna inanırlar. Ancak modern araştırmacılar, bu kitapların yazıldığı üslup ve dil özelliklerine, içerdikleri konular, hükümler ve yasalara ve onlarda gözlemlenen sosyal ve siyasi çevrelere dayanarak, bu kitapların Hz. Musa’nın döneminden uzun bir müddet sonra yazılmış olabileceği sonucuna ulaşmaktadırlar.<sup>106</sup>

Kur’an-ı Kerim’de Ehli Kitab’ın, dolayısıyla Yahudilerin kendi kitaplarına karşı olumsuz tavırlarını ifade eden çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Tahrif, tebdil, kitman, lebs, leyy ve nisyan bunların başında gelmektedir.<sup>107</sup>

### a. Tahrif

Bir şeyi değiştirmek, tebdil etmek anlamına gelir. “Bir şeyi tahrif etmek” o şeyi eğmek, meylettirmek; “sözün tahrifi” ise sözü, imkân dâhilindeki iki ihtimalden biri üzere kılma anlamındadır.<sup>108</sup> Bir belgenin bozulması ve orijinal anlamının değişmesi anlamına kullanılan tahrifte esas olan, mananın değişime uğramasıdır. Bu ise kimi zaman lafzın değişimi ile birlikte, kimi zaman lafız aynı kalmakla beraber yanlış tevil suretiyle gerçekleşir.

Tahrif olayı Kur’an’ı Kerim’de Yahudilerle bağlantı kurularak verilmekte ve onlardan bir zümrenin, Allah’ın kelamını işitip iyice anladıktan sonra, bile bile onu

<sup>103</sup> Dârimi, **Sünen**, Mukaddime, Dımaşk, 1930, C. I, s. 163.

<sup>104</sup> Göregen, a.g.tz., s. 53.

<sup>105</sup> Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, C. I, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, trc. Salih Tuğ, Ankara, 2003, ss. 610-611.

<sup>106</sup> Göregen, a.g.tz., s. 54; Ayrıca bkz., Baki Adam, “Tevrat’ın Tahrifi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış”, **A.Ü.İ.F.D.**, S. XXXVI, Ankara, 1997, 374

<sup>107</sup> Harman, a.g.e., s. 199.

<sup>108</sup> Göregen, a.g.tz., s. 90.

tahrif ettiklerinden bahsedilmektedir. Yani tahrif, akıl ve anlayış eksikliğinden dolayı değil, bilinçli yapılan bir eylemdir. Bunu yapan da Yahudi bilginleridir.<sup>109</sup> Ayrıca tahrifle ilgili ayetler Yahudilerin ilahi kitaplar karşısındaki tavırlarını ve Hz. Peygamber'e karşı olan tutum ve davranışlarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim Yahudilerin sadece Allah'ın ayetlerini değil, söyledikleri sözleri, bilinen anlamları dışında başka manalar ifade edecek şekilde söylediklerini Nisa Suresi 46. ayette örnekleriyle vermektedir. Söz konusu ayette açıklandığına göre, Yahudilerden bazıları, Hz. Peygamber ve Müslümanlarla konuşurken kullandıkları bazı kelimelerde dilleri eğip bükmüşler, yani kendi dillerinde kötü anlama gelebilecek biçimde söyleyerek görünüşte güya iltifat, gerçekte ise hakaret etmek istemişler; (semi'na ve ata'na) yerine (semi'na ve asayna) demişlerdir. Yahudilerin söylediği bu ifade Tesniye 5/27 ayetindeki "semi'na ve asina" ifadesinin karşılığıdır. Arapça'da isyan ettik anlamındaki bu kelime, İbranice'de ise yaptık demektir.<sup>110</sup>

Tahrif bazen lafzın değiştirilmesi suretiyle mananın değiştirilmesi, bazen lafız aynı kalmak suretiyle mananın değiştirilmesi, bazen de harf değişimi ile mananın değişimi veya kelime değiştirilmeden, o kelimenin başka dildeki manasının kastedilmesiyle gerçek anlamının değişmesi suretiyle meydana gelmektedir.

Hz. Peygamber'in sıfatlarına dair bir kısım haberlerin gizlenmesi ve farklı yorumlanması, zina suçunun cezası olan recmin kırk kamçı haline çevrilmesi, kısasın diyet cezasına dönüştürülmesi, haramların helal, helallerin haram haline getirilmesi Yahudiler tarafından yapılan tahriflere örnek teşkil etmektedir.<sup>111</sup>

Ayetlerde geçen bütün tahrifler Yahudileri Müslümanlara karşı yaptıkları hilelerdir. Çünkü onlar, bu konular için Allah'a söz verdiklerini ve bir daha yalan söylemeyeceklerini bize Mukâtil b. Süleyman aktarmaktadır.<sup>112</sup>

## **b. Tebdîl**

Bir şeyi başka bir yere koymak anlamına gelen tebdil, cevherin aynı kalıp, şeklin bir başka şekle dönüştürülmesi; ibdal ise, cevherin başka bir cevher haline

<sup>109</sup> en-Nisâ, 4/46; el-Mâide, 5/13, 41.

<sup>110</sup> Göregen, a.g.tz., s. 91; ayrıca bkz., İsmail Hakkı Atçeken, **Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 31.

<sup>111</sup> Âl-i İmrân, 3/75.

<sup>112</sup> Mukâtil, C. I, ss. 275-276.

getirilmesi demektir. Kur'an'da tebdile üç ayetle vurgu yapılmaktadır. İsrailoğulları arasında zalim bir grubun kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdikleri ve bu zulümleri sebebiyle de cezalandırıldıkları ifade edilmektedir.<sup>113</sup> Bu ayetlerde tebdil, söylenen emri yerine getirmeme, ona uymama, karşı gelme, isyan etme anlamlarına da gelmektedir.

### c. Telbîs

Bir şeyi örtme anlamına gelen lebs, hakikati olduğundan farklı, zıt bir şekilde ortaya koymak demektir. Ayrıca lebs karıştırma, bir şeyi başka bir şeye benzer hale getirme anlamına da gelmektedir. Ehl-i Kitap Kur'an-ı Kerim'de geçen iki ayette hak ve batılı birbirine karıştırmakla suçlanmaktadır. Müfessirlere göre hakkın batıl ile karıştırılması, Ehl-i Kitap din âlimlerinin tevil yoluyla ilahi kitaplara birtakım ilave ve eklemelerde bulunmaları, dolayısıyla ilahi nassların ihtiva ettiği hakikatleri, din adamlarının görüşleri ile karıştırarak Allah'ın kelamıymış gibi gösterme anlamına gelmektedir.<sup>114</sup>

Yahudiler, Hz. Muhammed hakkında bazı bilgileri kabul edip açıkladıklarını bazılarını da gizleyip karıştırdıklarını böylece doğruların anlaşılmasını sağlıyorlardı. Bu ve bunun gibi birçok ayet ile Allah onları uyarmıştır.<sup>115</sup>

### d. Leyy

Lügatte "ipi eğip bükme" anlamına gelen "leyy", dinleyici anlamına diye dili eğip bükme demektir. "Leyy" Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmekte ve tahrifin bir türünü açıklamaktadır.<sup>116</sup> Bu ayetlerde bildirildiğine göre, Yahudilerin bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirmişler; dillerini eğip bükerek ve bir takım kelime oyunları ile Hz. Peygambere yakışsız sözler sarf etmişlerdir. Aynı zamanda "leyy" kelimesi, "tahrif" in eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.<sup>117</sup>

Yahudilerden bir grup, dillerini eğip bükerek Hz. Muhammed hakkındaki bilgileri ve ilgili sözleri tahrif ettiklerini, sonra onları gerçekmiş gibi göstermeye

---

<sup>113</sup> el-Bakara, 2/52.

<sup>114</sup> el-Bakara, 2/42; Âl-i İmrân, 3/71.

<sup>115</sup> Mukâtil, C. I, ss. 74-75.

<sup>116</sup> Âl-i İmrân, 3/78; en-Nisâ, 4/46.

<sup>117</sup> Göregen, a.g.tz., s. 94.

çalıştıklarını, bu söyledikleri onun vasıfları olmadığını bildikleri halde yalan söylemişlerdir. Bunun Allah tarafından olduğunu insanlara söylemeye başlamışlardır.<sup>118</sup>

### e. İhfâ ve Kitmân

İhfa “örtme, gizleme”; kitman ise, “sözü örtme, gizleme” manasına gelir ve ilan etmenin zıt anlamlısıdır. Ehl-i Kitab’a yöneltilen suçlamalar içinde yer alan bu kavramlardan konumuzla ilgili olarak iki yerde ihfa, üç yerde de kitman kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.<sup>119</sup> Kur’an-ı Kerim Ehl-i Kitab’ın ilahi vahyi açıklamak ve onu gizlememek üzere Allah’a verdiği sözü yerine getirmediklerini ve bile bile gerçeği gizlediklerini ifade etmektedir. Müfessirler, Kitap ehli tarafından gizlenen hususları ya ilahi kitaplarda bulunan bazı ahkâm ayetleri ya da Hz. Muhammed’in geleceğini müjdeleyen haberler olarak yorumlamışlardır.

Allah Teâlâ Yahudilerden Tevrat’ta, Hz. Muhammed’e iman edeceklerine, onu tasdik edeceklerine dair söz almıştı ve onun nitelikleri ellerinde bulunan Tevrat’ta yazılıydı. Allah onu nebi olarak gönderince inatlarından dolayı onu inkar ettiler ve “İshak’ın değil İsmail’in soyundan” geldiğini söylediler. Yani bildikleri halde onun asıl kimlik ve niteliklerini örtmüşlerdir.<sup>120</sup>

### f. Nisyân

“Unutmak” anlamına gelen nisyân Ehl-i Kitab’ın kınandığı bir başka davranış şeklidir. Kur’an-ı Kerim’de, hem Hz. Musa dönemi Yahudileri hem de Medine Yahudi ve Hıristiyanları hakkında nazil olan ayetlerde olmak üzere, toplam dört ayette Ehl-i Kitab’ın Allah’a verdikleri sözü unuttuklarından bahsedilmektedir.<sup>121</sup> Zikredilen ayetlerde “unutma” ilahi kitabı tarih boyunca koruyamama, birçok kısmını zayi etme anlamına gelebileceği gibi, hükümlerini uygulamama, buyrukları doğrultusunda hareket etmeme şeklinde mecazi anlama da gelebilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de ayrıca Yahudilerin kendilerine öğretilenlerin önemli bir bölümünü unuttukları haber verilmektedir.

<sup>118</sup> Mukâtil, C. I, ss. 278-279.

<sup>119</sup> el-Mâide, 5/15; el-En’am, 6/91; el-Bakara, 2/42; Âl-i İmrân, 3/71, 187.

<sup>120</sup> Mukâtil, C. I, s. 452.

<sup>121</sup> el-Mâide, 5/13, 114; el-A’râf, 7/53, 65.

## D. Melek İnancı

İslam inancına göre Allah'a inananlar, imanın şartlarından olan meleklerle de inanmakla yükümlüdürler. Hiçbir şekilde bir mümin onların varlığından şüphe edemez, onlara yakışsız isnatlarda bulunamaz.<sup>122</sup> Yahudilerin Hz. Peygamberin risaletine karşı gösterdikleri inkârcı tavırları, Allah ile peygamberleri arasında elçilik görevi yapan vahiy meleği Cebrail'e karşı düşmanca tavır takınmalarına kadar uzanmaktadır. Onlar bir gün, Hz. Peygamber'e gelerek kendisine vahyi hangi meleğin getirdiğini sormuşlar. Hz. Peygamber de kendisine Cebrail'in vahyi getirdiğini söyleyince şöyle demişlerdir: "Ya Muhammed biz onu biliriz, o bize düşmandır. Eğer sana vahyi getiren o olmasaydı sana uyardık."<sup>123</sup> Onların bu sözleri üzerine şu ayet nazil olmuştur: "*Kim Allah'a, Allah'ın meleklerine. Peygamberlerine, Cebrail'e, Mikail'e düşman olursa bilsin ki Allah kâfirlerin düşmanıdır.*"<sup>124</sup>

Kur'an, onların bu davranışlarıyla küfür içinde olduklarını ortaya koymuştur. Yahudilerin, vahiy meleği Cebrail'e düşmanlık beslemelerin sebebi, onların gizlemesini istedikleri birçok konuyu Cebrail'in Hz. Peygamber'e haber vermesidir. Vahiy meleği Cebrail'i kendilerine düşman kabul eden Yahudileri Allah, Kur'an'da kendi düşmanı olarak kabul etmekte ve kâfirlerden saymaktadır.<sup>125</sup>

Mukâtil b. Süleyman, Yahudilerin neden Cebrail'e düşman olduklarını açıklamaktadır. Buna göre, Allah Cebrail'e vahyi Yahudilere vermesini emrettiği halde, Cebrail Yahudilere düşmanlık ve nefret beslediği için vahyi başkalarına vermiştir.<sup>126</sup>

## E. Ahiret İnancı

Bazı Yahudi bilginleri ve hatta Dinler Tarihçileri Hıristiyanlık ve İslam'ın Yahudilikten çıktığını, ondan kaynaklandığını öne sürmelerine rağmen, Yahudilikte ilahi bir dinin en önemli konularından biri olan ahiret inancının açık bir şekilde günümüze intikal etmediğini görülmektedir. Bu konudaki yetersizliğin Yahudi kutsal

---

<sup>122</sup> Göregen, a.g.tz., s. 54.

<sup>123</sup> İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûbel-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1971, C. II, s. 192-193.

<sup>124</sup> el-Bakara, 2/97-98.

<sup>125</sup> Göregen, a.g.tz., s. 55.

<sup>126</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 106.

kitabının zaman içinde asli halini kaybetmesinden ileri geldiği düşünülebilir.<sup>127</sup> Bugün Yahudi kutsal kitabında Hz. Musa'ya vahyolunanların tamamını bulmak mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim Yahudilerin buldukları bu duruma temas etmekte, tarihi seyir içinde Hz. Musa'nın da içinde bulunduğu Yahudi peygamberlerine nelerin emredildiğini haber vermekte, böylece bugünkü Tevrat'ta nelerin bulunmadığını belirlemek mümkün hale gelmektedir. Yahudilikte açık bir ahiret inancı bulunmaz. Onların kutsal kitaplarının içinde ahiret izlerinin İşaya ve Danyal<sup>128</sup> kitaplarında olduğu, ahiret inancıyla ilgili gelişmenin Babil esaretinden sonra ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.<sup>129</sup>

İslam'dan sonra Müslümanlarla temasa geçen Yahudiler kendilerini savunmak için, geliştirdikleri amentülerine ahiret inancını da dâhil etmişlerdir.<sup>130</sup> Hz. Musa'nın getirmiş olduğu ahiret inancı ile Yahudilerin inandıkları ahiret inancı arasında hayli fark bulunmaktadır. Bu tutarsızlık Yahudi mezheplerinin kendi aralarında da görünmektedir. Sadukiler ahirete inanmazlarken, Ferisilerin inandığı bilinmektedir.<sup>131</sup> Kur'an-ı Kerim Yahudilerin ahiret inancını tenkit ederken önce peygamberlerine emredilenleri ve peygamberlerinin İsrailoğulları'na bildirdiklerini haber vermektedir. İsrailoğulları'na örnek olması için Hz. İbrahim'in kuşlarla ilgili kıssası,<sup>132</sup> Hz. Yusuf'un ahiretle ilgili inancını belirtmesi<sup>133</sup> ve Hz. Musa'ya vahyedileni Yüce Allah'ın şu ayetlerde hatırlatması dikkat çekicidir:

*“Ben seni seçtim, artık vahyolunanı dinle, şüphesiz ben Allah'ım. Benden başka tanrı yoktur. Bana kulluk et. Beni anmak için namaz kıl. Herkes işlediğini görsün diye zamanı gizli tuttuğu kıyamet mutlaka gelecektir. Bana inanmayan ve hevesine uyan kimse seni ondan alıkoymasın. Yoksa helak olursun.”*<sup>134</sup>

Bu ayetlere dikkat edildiğinde Hz. Musa'nın emrettikleri ile Hz. Peygamber'in bildirdikleri arasında hiçbir fark bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim

---

<sup>127</sup> Kaya, a.g.e., s. 196.

<sup>128</sup> Daniel, 12/2; İşaya, 26/19.

<sup>129</sup> Yaşar Kutluay, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Anka Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 191-192.

<sup>130</sup> Kutluay, a.g.e., s. 206.

<sup>131</sup> Kutluay, a.g.e., s. 234.

<sup>132</sup> el-Bakara, 2/260.

<sup>133</sup> Yûsuf, 12/37-38.

<sup>134</sup> Tâhâ, 20/13-16.



Yahudilerin ahiret inancını tenkit ederken onların dünyayı ahirete tercih etmelerini,<sup>135</sup> cennete sadece Yahudilerin gireceğine,<sup>136</sup> cehennemine ise sadece sayılı birkaç günden ibaret olduğuna inanmaları üzerinde durmaktadır. Yahudi mezhepleri arasında ahiretten ziyade dünyanın daha önemli olduğu bilinmektedir. Dünyada zengin olmak, Yahudilerin dışında kalan insanlardan faiz almak mubahtır. Zira onlar bu dünyada Allah'ın seçkin kulları durumundadır. Diğer insanlar onlara hizmet etmekle görevlidir. Yahudilerin bu düşünceleri ilahi vahiyden uzak görüşlerdir. İlahi vahye göre Allah'ın kulları arasında görünüşe veya ırka dayalı bir üstünlüğü kabul etmesi mümkün değildir. Üstünlük kullukla ve gönderilen Peygamberlerin emirlerine uymakla elde edilir.<sup>137</sup> Yahudilerin cennete sadece kendilerinin girecekleri yönündeki iddialarına karşı, Yüce Allah bunun Yahudilerin uydurdukları bir düşünce olduğunu açıkladıktan sonra, Yahudilerden sözlerinin doğruluğunu ispat etmelerini istemektedir.<sup>138</sup> Ayrıca Yahudilerden, iddialarında samimi iseler, ölümü arzulamaları istenir.<sup>139</sup> Ancak onların yaptıkları kötülüklerden dolayı ölümü istemeyeceklerini açıklayan Yüce Allah<sup>140</sup>, yaptıklarının cezası olarak cehenneme gireceklerini haber vermektedir.<sup>141</sup> Yahudi alimleri cehennemi 7 veya 40 gün ile sınırlandırmaktadır. Bu bilginin yanlış olduğunu Yüce Allah şu ifadelerle haber vermektedir:

*“Ateş bize sadece birkaç gün degecektir derler, ‘Allah katından söz mü aldınız’ diye sor. Hayır, öyle değil, kötülük işleyip suçu kendisini kuşatmış olan kimseler, cehennemliklerdir. Onlar orada temellidirler.”*<sup>142</sup>

Öte yandan İslam'a göre cennet ve cehenneme girmenin kimsenin elinde olmadığı, peygamberlerin getirdiklerine doğru şekilde inanarak gereğini yapanların cennete, yapmayanların cehenneme gireceği haber verilmektedir.<sup>143</sup> Kur'an-ı Kerim'in açıklamalarına göre, Yahudilerin inandığı ahiret inancı Hz. Musa'nın getirdiğinden farklıdır. Başka bir ifadeyle, Hz. Musa'nın tebliğ ettiği ahiret inancı ile Kur'an'ın haber

---

<sup>135</sup> el-Bakara, 2/86.

<sup>136</sup> el-Bakara, 2/111.

<sup>137</sup> Kaya, a.g.e., s. 198.

<sup>138</sup> el-Bakara, 2/111.

<sup>139</sup> el-Bakara, 2/94.

<sup>140</sup> el-Bakara, 2/95; Cuma, 62/6-7.

<sup>141</sup> Âl-i İmrân, 3/188; en-Nisâ, 4/55-56; el-Mâide, 5/18.

<sup>142</sup> el-Bakara, 2/80-81.

<sup>143</sup> el-Bakara, 2/82,112.

verdiği aynıdır.<sup>144</sup> Mükatil b. Süleyman'ın tefsirinde, Yahudilikte ahiret inancı ile alakalı bilgi bulunmamaktadır.

---

<sup>144</sup> Kaya, a.g.e., s. 199.

## İKİNCİ BÖLÜM

### MUKÂTİL b. SÜLEYMAN TEFSİRİ'NDE

#### YAHUDİ KARAKTERİNİN TASVİRİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

##### A. Yahudilerin Menfî Özellikleri

###### 1. İnkârcı Olmaları

Yahudilerin inkârcı<sup>1</sup> oluşları, onların ırkçı ve inatçı bir zihniyette olmalarından kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber döneminde Müslümanlarla tartışan Yahudiler, Allah'ın Tevrat'tan sonra herhangi bir kitap göndermediğini iddia etmişlerdir. Ancak Kur'an, onların bu iddialarını reddederek, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat ile diğer peygamberlere indirilen kitapların hepsinin hak olduklarını ifade etmiştir.<sup>2</sup> Yahudilerin, Hz. Muhammed'e sordukları sorulara hoşlarına gitmeyen cevaplar alınca, ona inanmadıklarını ve inanmayacaklarını söylemişlerdir. Nitekim önceki peygamberlerin söyledikleri şeyler de hoşlarına gitmeyince, Yahudiler büyüklük taslayarak onlardan bir kısmını inkâr etmişler ve alaycı bir şekilde "*kalplerimiz perdelidir*" demek suretiyle inkâra sapmışlardır.<sup>3</sup>

Yahudiler, Allah'a gereği gibi inanmadıkları gibi, aynı zamanda O'nun gönderdiği bazı elçilere ve kendilerine inen kitaplara da inanmamaktadırlar. Onlar, Hz. İsa'yı ve İncil'i inkâr ettikleri gibi, son peygamber Hz. Muhammed'i ve Kur'an'ı da, Allah'ın, Tevrat'tan sonra herhangi bir kitap göndermediğini söyleyerek<sup>4</sup> inkâr etmişlerdir.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> el-Bakara, 2/88-91; Âl-i İmrân, 3/98,112; en-Nisâ, 4/ 46, 155.

<sup>2</sup> en-Nisâ, 4/163-164-165.

<sup>3</sup> el-Bakara, 2/87-88.

<sup>4</sup> İbn Hişâm, a.e., C. II, s. 211.

<sup>5</sup> Muammer Esen, "Kur'an'ın Ehli Kitaba Bakışı" A.Ü.İ.F.D., S. XXXXXI, 2010, s. 100.

Kur'an, Yahudilerin Tevrat'ın emirlerini bildikleri halde yalanladıklarını ve hatta Allah'a bile yalan isnat ettiklerini haber vermektedir.<sup>6</sup> Kendilerine Allah tarafından gönderilen peygamberleri, istekleri dışında bir şey getirmesi durumunda, yalanlamışlardır.<sup>7</sup> Onlar, Tevrat'ta yer alan ve bilip öğrendikleri birçok gerçeği sırf inatları yüzünden inkâr etmişlerdir:

*“Kendilerine Allah katından ellerinde Tevrat'ı doğrulayan bir kitap gelip de Tevrat'tan bilip öğrendikleri gerçekler karşılarında dikilince, onu da derhal inkâr etmişlerdir.”*<sup>8</sup>

Kur'an-ı Kerim'in Tevrat'ı tasdik eden ve doğrulayan yönleri vardır. Yahudiler Hz. Muhammed'i tasdik etmekle mükellef tutulmuşlardır. Yahudiler, geleceğini daha önce kitaplarından öğrendikleri bir peygamberi bekliyorlar ve kendilerine savaşlarda yardım edeceğini umuyorlardı. Ancak Hz. Muhammed hak bir peygamber olarak geldikten sonra, sadece inatları ve hasetleri sebebiyle onu inkâr etmişlerdir.<sup>9</sup>

Yahudilerin Hz. Peygamberi inkâr etmelerinin sebepleri vardır. Onlar, kendilerinden birçok peygamber gönderildiği için, bu son peygamberin de İsrailoğulları'ndan çıkmasını arzuluyorlardı. Ancak Yüce Allah, Araplardan ve Hz. İsmail'in soyundan olan Hz. Muhammed'i gönderince bunu hazmedemediler ve onu yalanlayıp inkâr ettiler.<sup>10</sup>

Mukâtil, Yahudilerin Hz. Muhammed'i inkâr etmelerinin sebebi olarak, onun, “Siz nebilerin bazılarını yalanladınız, bazılarını da öldürdünüz” demesini göstermiştir. Böylece onlar, anlamıyorlarmış gibi davranmaya başlamışlardır. Yahudileri imana çağırdığı zaman, Hz. Peygamber'den daha önceki peygamberlerin kavimlerine getirdikleri gibi bazı mucizeler getirmesini istemişlerdir. Ancak Yahudilerin atalarının, o mucizeleri getiren peygamberleri öldürdükleri de Kur'an'da açıklanmaktadır.<sup>11</sup>

---

<sup>6</sup> Âl-i İmrân, 3/24, 94; en-Nisâ, 4/48; el-Mâide, 5/70.

<sup>7</sup> Göregen, a.g.tz., s. 57.

<sup>8</sup> el-Bakara, 2/89.

<sup>9</sup> Atçeken, a.e., s. 34.

<sup>10</sup> Geniş bilgi için bkz. Süleyman Sayar, “Yahudi Karakteri (Tarihi ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)” U.Ü.İ.F.D., S. IX., C. IX., 2000, ss. 307-324.

<sup>11</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, ss. 103-104.

## 2. Allah'a Eş Koşmaları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin Allah'a ortak koştuklarını<sup>12</sup>, peygamberlerine karşı gelerek kendi elleriyle yaptıkları buzağı heykeline taptıklarını haber vermektedir.<sup>13</sup> Yine onlardan bir grup, Uzeyr'i Allah'ın oğlu<sup>14</sup> olarak kabul etmiş, hahamlarını tanrılaştırmıştır.<sup>15</sup> Bazı Yahudilerin, kendilerinin Allah'ın oğlu ve sevgilileri olduğu doğrultusundaki iddiaları da yine Kur'an tarafından reddedilmektedir.<sup>16</sup>

Mukâtil, Yahudilerin Allah'a şirk koşmalarını Tefsiri'nde geniş bir şekilde işlemiştir. Hz. Musa, ilahî vahyi almak üzere kırk kişi ile birlikte Sina Dağı'na çıkarken, kardeşi Hz. Harun'u vekil olarak bırakmıştır. Ancak kırk gün geçtiği halde Musa'nın dönmemesi üzerine, İsrailoğulları "Musa sözü tutmadı" demeye başlamışlar ve aralarında buzağıya tapma fikrine yönelenler çoğalmıştır. Allah, bu durumu Musa'ya Sina Dağı'ndayken haber vermiştir. Buzağıyı yapıp ona "ruh üfleyen" Samiri adındaki biridir. Bu olayla ilgili olarak "*Senin ardından Biz kavmini imtihan ettik, Samiri onları delalete düşürdü*"<sup>17</sup> ayeti nazil olmuştur. Müfessirimiz buradaki *Kavmini imtihan ettik* sözünün Hz. Musa'nın yanındaki yetmiş kişi dışındaki kimseler için söylendiğini açıklamaktadır.<sup>18</sup>

Hz. Musa'nın yanındaki ashabı, Allah'ı açıkça görmek istemiştir. Bunun üzerine Musa, Allah'ı kendisinin de görmediğini söyleyerek, Allah'ın tecelli etmesi sonucu dağın parçalandığını; dolayısıyla insanların Tanrı'yı görmesinin mümkün olmadığını açıklamıştır. Fakat onların Allah'ı görmeden, O'na inanmayacaklarını ve O'ndan gelenleri de kabul etmeyeceklerini söylemeleri üzerine, onlar "sâika" ile cezalandırılmıştır.<sup>19</sup> Ayet-i Kerime'de geçen sâika kelimesi ölüm olarak anlaşılmış ve onları ölü olarak yerlere düşürdükten sonra Allah onlara nimetini ihsan etmiş ve

<sup>12</sup> el-Bakara, 2/51, 54, 91; el-A'râf, 7/138-139; Tevbe, 9/30-31.

<sup>13</sup> el-Bakara, 2/54, 92.

<sup>14</sup> Böyle düşünenler Yahudilerin tamamı değildir. Hz. Muhammed zamanında Medine'de yaşayan bir grubun kabul ettiği bir inançtır. İbn Hazm ise, sadece Yemen tarafında yaşayan azınlık bir grup olan Saddukilerin bu inanca sahip olduklarını ifade etmektedir.

<sup>15</sup> Sayar, a.g.m., s. 322.

<sup>16</sup> el-Cum'a, 6/6-7.

<sup>17</sup> Taha, 20/85.

<sup>18</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 78.

<sup>19</sup> "Ve bir vakit, 'Ey Musa! Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana iman etmeyeceğiz' demiştiniz. Bunun üzerine sizi o sâika yakaladı, bakıp duruyordunuz."

yeniden diriltmiştir.<sup>20</sup> Mukâtil'in verdiği bilgilere göre, Musa ashabını yerlerde görünce ağlamaya başlamış ve buzağıya tapanların günahları sebebiyle cezalandırıldıklarını düşünerek "Rabbim! Eğer dileseydin onları da, beni de daha önce helak ederdin. İçimizdeki sefihlerin işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?"<sup>21</sup> diye Rabb'ine niyazda bulunmuştur. Allah Teala da Hz. Musa'nın onlar için ne kadar kederlendiğini görüp onları diriltmiştir.<sup>22</sup>

### 3. Üstünlük İddiaları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin üstünlük iddiasında bulduklarını ve diğer milletlerle eşit sayılmayacaklarını söylediklerini ifade etmektedir.<sup>23</sup> Yahudilerin iddia ettikleri şekilde olmasa da, Kur'an-ı Kerim Allah'ın Yahudilere vermiş olduğu nimetleri ve onları diğer insanlardan üstün kıldığına işarette bulduktan sonra, üstünlüğü yanlış anlamaları için Yahudileri uyarmaktadır:

*"İleride gelecek bir günden korkun ki, o günde hiçbir kimse başkası için herhangi bir ödemedede bulunmaz. Hiç kimseden şefaak kabul olunmaz ve bir fidye de alınmaz. Onlara asla yardım yapılmaz."*<sup>24</sup>

Yahudiler, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri ve onları bir zamanlar diğer insanlardan üstün kılmasını kendileri için bir gurur vesilesi yapmışlar;<sup>25</sup> Allah'ın oğulları ve sevgilileri olduklarını iddia etmişlerdir. Kur'an, onların bu düşüncelerini reddetmektedir.<sup>26</sup> Kur'an'a göre kavimler Allah katında eşittirler. Hiçbir milletin bir millete, hiçbir beyazın siyaha, hiçbir siyahın da beyaza üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük sadece takvadadır. Yahudiler, Allah'ın adaletinin kusursuzluğunu unutmuş ve O'nun kulları arasında ayırım yaptığını düşünmüşlerdir.<sup>27</sup> Yahudiler bu üstünlük

<sup>20</sup> Mukâtil, a.g.e.,C. I, s. 79.

<sup>21</sup> el-A'râf, 7/155.

<sup>22</sup> Mukâtil, a.e.,C. I, s. 79.

<sup>23</sup> el-Bakara, 2/87-89, 111, 135; Al-i İmrân, 3/181; el-Mâide, 5/18.

<sup>24</sup> el-Bakara, 2/48.

<sup>25</sup> Atçeken, a.g.e., s. 22.

<sup>26</sup> "Yahudiler ve hristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarımızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır." (el-Mâide, 5/18).

<sup>27</sup> Ömer Faruk Harman, "Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış", **Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları- Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar**, haz., Abdurrahman Küçük ve diğerleri, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 2004, s. 121.

iddiaları, sürekli aşağılanma duygusunun bir telafisi ve tatmini olarak görülebilir. Sürekli ezilen ve ıstırap çeken bir toplum olan Yahudiler, bu üstünlük ve seçilmişlik düşüncesi ile ayakta kalabilmişlerdir. Çeşitli baskı ve soykırıma uğrayan Yahudiler, üstünlüklerinden kendilerine duyulan kıskançlığından dolayı meydana geldiğini söylemişlerdir.<sup>28</sup>

Kur'an'a göre tarihte Yahudiler, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri daima bir üstünlük vesilesi olarak görerek bununla övünmüşlerdir.<sup>29</sup> Halbuki kendilerine verilen nimetlere şükretmek yerine, onlar kibirlenmeyi tercih etmişler ve bu yüzden de Kur'an onların kendilerine yazık ettiklerini bildirmiş ve onları kınamıştır.<sup>30</sup>

Mukâtil b. Süleyman, ilgili ayetlerin tefsirini fazla detaylara girmeden yapmaktadır. O, genel olarak Yahudilerin bu üstünlük iddialarını, Müslümanlara karşı bir övünme, kibirlenme olarak görmektedir. Kendi dinleri dışında başka din olmadığını ve kendilerinin üstün bir dine sahip olduklarını savunan Ehl-i Kitab, müminleri kendi dinlerine girmeyedavet etmişlerdir.<sup>31</sup>

#### 4. Yeryüzünde Bozgunculuk Yapmaları

Kur'an-ı Kerim'de "fesat" kelimesi birçok yerde geçmekte, âlemin ve toplumunun düzenini bozmayı, fitrî ve tabîî dengeyi bozmayı ifade etmektedir.<sup>32</sup> Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler bozgunculuk yapmaları veyeryüzündeki düzeni bozmaları nedeniyle eleştirilmektedir: "*Yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah da bozguncuları sevmez.*"<sup>33</sup> Yahudilerin sihir yapma vb. vasıtalarla milletler arasında fitne çıkarmaları, bozgunculuk yapıp düzeni bozmaları intikam duygusundan kaynaklanmış olmalıdır.<sup>34</sup> Onlar yeryüzünde hürmete layık her şeyi bozmak, yıkmak ve böylece dünya milletlerinden intikam almak peşindedirler. Bunu yaparken de sadece kendi menfaatlerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Yahudilerin kendi din adamları da onların işledikleri bu kötülöklere engel olmamışlar aksine onların kötölük işlemelerine

---

<sup>28</sup> Sayar, a.g.m., s. 323.

<sup>29</sup> Göregen, a.g.tz., s. 59.

<sup>30</sup> el-Bakara, 2/57.

<sup>31</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 127.

<sup>32</sup> İlhan Kutluer, "Fesad", **DİA**, İstanbul, 1995, C. XII, ss. 421-422.

<sup>33</sup> bkz. el-Mâide, 5/64. Ayrıca bk. el-Mâide, 5/64; el-İsrâ, 17/4-7.

<sup>34</sup> Sayar, a.g.m., s. 322; Esen, a.g.m., s. 104.; İslamoğlu, a.g.tz., s. 75.

birçok rolleri olmuştur.<sup>35</sup> Çünkü onlar için önemli olan dünya hayatı ve mal toplamaktır.

Yahudiler, içinde yaşadıkları toplumun birlik ve beraberlik içinde bulunmasını kesinlikle istemezler. Fitne ve fesat ortamı meydana getirerek kendi emellerinin gerçekleşmesini sağlarlar. Bunun için de onlar, bozgunculuğu en tabii görev saymaktadırlar.<sup>36</sup>

Mukâtil b. Süleyman, Yahudilerin yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkardıklarını açıklamaktadır. Bu iki bozgunculuğun arası 220 yıldır. Birincisi, Babil kralı Mecusi Buhtunnasr'ın Kudüs'ü alarak Yahudi halkına eziyet, soykırım ve yağmalama yapmasıdır. Buhtunnasr, Yahudileri öldürmüş, çocuk ve kadınları esir almış, Tevrat'ı yakmış ve esirleri de Babil'e sürgüne göndermiştir.<sup>37</sup>

## 5. Katı Yürekli Oluşları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin günah ve isyanların çokluğu sebebiyle kalplerin katılaştığını<sup>38</sup> şöyle haber vermektedir: *“Ne var ki tüm bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Şimdi onlar taş gibidirler yahut daha da katıdırlar. Zira taşın öylesi vardır ki Allah korkusundan yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.”*<sup>39</sup>

Kur'an'da, görmüş oldukları bütün mucizelere rağmen inanmayan İsrailoğulları'nın kalpleri sert taşa benzetilmektedir. Onların kalpleri o kadar katılaşmış ki tesir etmek imkânsız hale gelmiş; nasihat ve hikmetler fayda vermez olmuştur.<sup>40</sup>

Mukâtil, Yahudilerin yumuşamayan kalplerini katılıkta taşlardan bile daha sert olduğunu savunur; zira bazı taşlar Allah korkusundan yuvarlanmaktadır. Müfessirimize göre, Yahudilerin bu durumları, Allah korkusu sahip olmamalarından ve Allah'a yönelmemelerinden kaynaklanmaktadır.<sup>41</sup>

---

<sup>35</sup> bkz. Atçeken, a.e., s. 29.

<sup>36</sup> İslamoğlu, a.g.tz., s. 76.

<sup>37</sup> Mukâtil, a.g.e., C. II, ss. 437-438.

<sup>38</sup> el-Bakara, 2/74; el-Mâide, 5/13; el-Hadîd, 57/16

<sup>39</sup> bkz. el-Bakara, 2/74.

<sup>40</sup> Göregen, a.g.tz., s. 60.

<sup>41</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 93.



## 6. Dünya Hayatına Düşkünlüğü

Kur'an-ı Kerim, Yahudileri dünya hayatına düşkün bir millet olarak nitelendirmektedir: *“Andolsun ki, onların hayata diğer insanlardan ve Allah'a eş koşanlardan da daha düşkün olduklarını görürsün. Her biri ömrünün bin yıl olmasını ister...”*<sup>42</sup>

Yahudiler ahiret inancına sahip oldukları halde yaşamayı çok sevmekte ve ölümü arzu etmemektedirler. Müşriklerin de bu dünya hayatını çok arzuladıklarını, ölmek istemediklerini bilinmekte, fakat müşriklerde ahiret inancı olmadığı için bu düşünce normal görünmektedir. Yahudiler Müşriklerden bile daha çok bu hayata, çıkarlarına, kazançlarına ve maddeye düşkündürler.<sup>43</sup> Yahudilerin ahiret inancındaki eksik ve noksanlıklar sebebiyle dünya hayatına ve mal-mülke çok düşkün olduklarını söylenebilir. Onlar çok yaşamakla azaptan kurtulabileceğini düşünmektedirler. Bu da ahiret inancında bir eksiklik olduğunu göstermektedir. Yahudiler, ayrıca, kendilerini bekleyen azabı bildikleri için, yani yaptıklarını kötülüklerden dolayı çekecekleri azaplardan kurtulmak için yaşamayı istemektedirler.<sup>44</sup>

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin dünyayı ahirete tercih ettiklerini açıklamaktadır: *“İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden kendilerinden azap kaldırılıp hafifletilmeyecek, onlara yardım da edilmeyecek.”*<sup>45</sup> Kur'an, Yahudilerin ilahi hükümleri bırakıp, içinde buldukları küfür ile elde ettikleri dünya malını bir alış veriş olarak kabul etmiş ve bu durumlarını şiddetli bir şekilde kınamıştır. Yahudiler dünya hayatına çok sıkı bağlanmaları neticesinde halkın mallarını haksız yere yemişler ve haram kazanç sağlamışlardır.<sup>46</sup>

Mukâtil konuyla ilgili ayetlerin tefsirinde fazla bilgi vermemekte genel olarak Yahudilerin Müşriklerden daha fazla dünya hayatına düşkün olduklarını; her birinin bu dünyada bin yıl yaşamak istediğini ifade etmekle yetinmektedir.<sup>47</sup>

---

<sup>42</sup> el-Bakara, 2/96.

<sup>43</sup> Sayar, a.g.m., s. 322.

<sup>44</sup> Atçeken, a.g.e., s. 33.

<sup>45</sup> el-Bakara, 2/86.

<sup>46</sup> en-Nisâ, 4/161.

<sup>47</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 106.

## 7. Peygamberlere Muhalefet Etmeleri ve Öldürmeleri

Yahudiler, kimi zaman bir peygamberi ilahlaştıracak kadar peygamberleri yüceltirken, kimi zaman onlara düşmanlıkta da aşırıya giderek bazı peygamberleri yalanlamış, bazılarını da öldürmüşlerdir.<sup>48</sup> Kendilerini sapıklıktan hidayete, karanlıktan nura kavuşturmak ve her iki dünyada da huzura erdirmek için gönderilen peygamberleri, yani Allah'ın en seçilmiş kullarını öldürmüşlerdir. Kendileri hidayete tâbi olmadıkları gibi, diğer insanların da tâbi olmasını istememişlerdir.<sup>49</sup>

*“Andolsun ki, biz Musa'ya kitabı verdik. Arkasından peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya mucizeler verdik ve onu Ruhu'l-Kudus ile destekledik. Ne zaman gölünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi gelmişse ona karşı büyüklük tasladınız. Size gelen peygamberlerden bir kısmını yalanlıyor, bir kısmını da öldürüyorsunuz.”<sup>50</sup>*

Yahudiler Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i yalanlayıp onlara muhalefet etmişler; Hz. Yahya ve Hz. Zekeriyya'yı da öldürmüşlerdir. Yahudilerin peygamberlere karşı bu tutum ve davranışlarının sebebi, onların arzularına muhalif olan hükümleri getirmeleri ve onları Tevrat'ın hükümlerine uymaya davet etmeleridir. Yahudiler bu dünyada yüksek derecede makam ve mevki sahibi olmak, kendi halkının başına reis olmak ve bu yolla da insanların mallarını almak arzusundaydılar. Bütün bunları peygamberler engelleyince onları yalanlamışlardır. Halka da bu peygamberlerim yalancı Peygamber olduğunu fikrini yerleştirmeye çalışmışlardır.<sup>51</sup> Bunu yaparken de kitaplarını tahrif edip yanlış tevillerden faydalanmışlardır. Peygamberlere karşı, İblis'in Hz. Âdem'e karşı büyüklendiği gibi büyüklenmişlerdir.<sup>52</sup> Yahudiler Hz. Muhammed'e karşı da çirkin davranışlarda bulunmuşlardır. O'na saygısızca selam vermeleri, yalanlamaları, getirdiği hakikatler karşısında “kalplerimiz mühürlüdür” demeleri, öldürmek için koyun eti sunmaları, sihir yapmaları gibi birçok davranışları, sergiledikleri tavırlarından sadece bazılarını teşkil etmektedir.<sup>53</sup>

<sup>48</sup> el-Bakara, 2/61, 84-85; Al-i İmrân, 3/21, 112, 181; en-Nisâ, 4/155; el-Mâide, 5/70.

<sup>49</sup> Eyüp Yaka, **Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın Kendi Dinlere Karşı Tutumu**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) S.Ü.S.B.E., Konya, 1994, s. 24.

<sup>50</sup> el-Bakara, 2/87.

<sup>51</sup> Yaka, a.g.tz., s. 25.

<sup>52</sup> Göregen, a.g.tz., s. 62; Atçeken, a.g.e., s. 27-28.

<sup>53</sup> Yaka, a.g.tz., s. 26; İslamoğlu, a.g.tz., s. 81.

Mukâtil' göre Yahudilerin reisleri diğer Yahudilerden daha çok şiddet ve azap göreceklendir. Çünkü onlar Hz. Muhammed'i yalanlayıp inkâr edenlerin ilkleridir. Böyle bir kötülüğe öncülük ettikleri için de onlar şiddetli bir azap beklemektedir.<sup>54</sup> Yahudiler sadece peygamberleri değil, iyiliğe emreden ve kötülükten sakınan insanları da öldürmüşlerdir.<sup>55</sup> Hz. Muhammed'i inkâr ve muhalefet etmeleri konusunda müfessirimiz, Hz. Peygamber'den gelen her şeyin hak olduğunu bildiklerini, kalplerinin kılıflı olduğunu söylediklerini, Hz. Peygamber'in söylediği şeylerden hoşlanmadıklarını ifade etmektedir.<sup>56</sup>

## 8. Ahdi Bozmaları

Yahudilerin Allah'a ve insanlara karşı tutum ve davranışlarına bakıldığında, onların temel karakterlerinden birinin de sözlerinde durmamak olduğu görülmektedir.<sup>57</sup>

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin Allah'a hangi hususlarda söz verdiklerini, verdikleri sözlerini nasıl yerine getirmeyip bozduklarını, bunun sonucunda hak ettikleri cezaları çeşitli ayetlerde açıklamaktadır.<sup>58</sup> Yahudiler, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyleri yapmayarak O'na isyan etmişlerdir. Onlar Allah tarafından peygamber olarak gönderilecek Hz. Muhammed'e iman edeceklerine dair söz verdikleri halde sonradan bu sözlerini de tutmamışlardır. Onların Allah'a ve insanlara verdikleri sözlerden dönmelerinin ve ahdi bozmalarının sebepleri dünya hayatını sevmeleri, dünyayı ahirete tercih etmeleri, korkak olmaları, yeryüzünde fesat çıkarmayı istemeleri ve vermiş oldukları ahde tahammüllerinin olmayışdır. Onlar anlaşmalara sadık kalmamışlardır.<sup>59</sup>

Yahudiler sadece Allah'a verdikleri ahdi bozmakla kalmamış, insanlara verdikleri ahit ve anlaşmaları da yerine getirmemişlerdir. Kur'an'da, Yahudilerin bir anlaşma yaptıkları zaman, içlerinden bir grubun muhakkak o anlaşmayı bozduğunu açıklamaktadır.<sup>60</sup> Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra kendileri ile anlaşma yaptığı ilk millet Yahudilerdir. Kureyza, Nadir ve Kaynuka oğulları ile Müslümanlarla savaşmayacaklarına, Müslümanlara karşı başka milletlere yardım etmeyeceklerine dair

---

<sup>54</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 100.

<sup>55</sup> Mukâtil, a.e., C. I, s. 253.

<sup>56</sup> Mukâtil, a.e., C. I, s. 425.

<sup>57</sup> el-Bakara, 2/64, 83, 246; Al-i İmrân, 3/23; el-Mâide, 5/43.

<sup>58</sup> el-Bakara, 2/63, 83-84.

<sup>59</sup> Sayar, a.g.m., s. 323.

<sup>60</sup> el-Bakara, 2/100.

anlaşma yapılmıştır. Ancak bu anlaşma Yahudiler tarafından Bedir savaşında bozulmuştur. Yahudiler daha sonra hata ettiklerini ve unuttuklarını söyleyerek tekrar anlaşma yapılmıştır. Bu sefer de Hendek savaşında müşriklere yardım etmişlerdir. Yahudilerin ahit bozma ve sözde durmama davranışı Hz. Muhammed'in zamanına özgü bir durum değildir. Onlar kendi peygamberlerine, hatta Hz. Musa'ya bile söz verdikleri halde sözlerini tutmamışlardır.<sup>61</sup> Böylece hem gelecek peygamberlere inanacaklarına, hem de Tevrat'ın emirlerine uyacaklarına dair, Allah'a ve peygamberlerine verdikleri sözlerini de bozmuşlardır. Bu da, onların kendi dinlerine, Peygamberlerine ve Allah'a karşı ne kadar samimiyetsiz olduklarını açıklamaktadır.<sup>62</sup>

Mukâtil b. Süleyman'a göre, Yahudiler, Allah tarafından gönderilen Tevrat'ı almışlar, fakat onun hükümlerini kabul edip uygulamamışlardır. Bunun üzerine Allah onların başlarını ezsin diye dağı üzerlerine kaldırmış ve Yahudiler de korkudan Tevrat'ı ve hükümlerini kabul etmez zorunda kalmışlardır.<sup>63</sup>

## 9. Hakkı Gizlemeleri

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin Hz. Musa'ya vahyedilen Tevrat'ta yer alan birçok gerçeği sırf inatları yüzünden inkâr edip gizlediklerini ifade etmektedir.<sup>64</sup> Kur'an, İsrailoğulları'nın Hz. Musa'nın getirdiği kitabı (Tevrat'ı) kâğıtlara yazarak istedikleri kısmını açıkladıklarını, istemedikleri kısmını ise gizlediklerini ifade etmektedir.<sup>65</sup> Kur'an'da, ayrıca Yahudilerin Hz. Muhammed hakkında önceden bilgi sahibi oldukları ve onu tanıdıkları da bildirilmektedir: *"Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Fakat kendilerine yazık ettiler. Çünkü onlar inanmazlar."*<sup>66</sup> Yahudiler kendilerine birçok peygamber gönderildiği için, son peygamberin de İsrailoğulları'ndan çıkmasını bekliyordı. Ancak Yüce Allah son peygamber olarak Hz. İsmail'in neslinden olan Hz. Muhammed'i gönderince, ona iman etmeyip inkâr etmişlerdir. Bir diğer inkâr nedeni ise, yöneticilik haklarının, mal ve mülklerinin ellerinden gitmesinden korkmalarıdır. Yahudiler mala ve dünya hayatına çok düşkündürler ve bu nedenle hakkı gizleme yoluna gitmişlerdir. Kur'an, Yahudilerin

---

<sup>61</sup> el-Bakara, 2/51.

<sup>62</sup> Yaka, a.g.tz., s. 19.

<sup>63</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 88.

<sup>64</sup> el-Bakara, 2/89, 246; el-En'âm, 6/20.

<sup>65</sup> el-En'âm, 6/91.

<sup>66</sup> Bkz. el-En'âm, 6/20.

bu inkârcı tutum ve davranışlarının devam ettirmeleri sebebiyle üzerlerine zillet ve yoksulluk damgası vurulduğunu, Allah'ın gazabına ve lanetine uğradıklarını ifade etmektedir.<sup>67</sup>

Kur'an, Yahudilerin, kutsal kitaplarında Hz. Muhammed'e ait işaret ve müjdeleri de saklayarak onları seçilmez bir hale getirdiklerini haber vermektedir.<sup>68</sup> Yahudi bilginleri yapmış oldukları bu gizlemeyi dünya menfaati, para, mal ve makam için yani az bir değer satın almak için yapmışlardır; Hz. Muhammed'in sıfatları hakkında Tevrat'taki ayetleri gizleyen ve böylece dindaşlarından hediyeler alan Yahudi reislerinin bulunduğu ifade edilmektedir.<sup>69</sup> Yahudiler hak ve hakikat kendilerine apaçık bildirildiği halde yanlış yolda yürümüşler ve hakikatten sapmışlardır. Şüphesiz onların haktan sapma, gerçeği gizleme ve karıştırmalarının altında arzularına uyma, aldaticılık vasıfları ve Hz. Muhammed ve Müslümanlara olan hasetleri yatmaktadır.<sup>70</sup>

Mukâtil b. Süleyman, konuyla ilgili ayetlerde pek fazla bilgi aktarmamıştır. Yahudi reislerinin isimlerini veren müfessirimiz, onların, Hz. Peygamberi hak olduğunu bildikleri halde onu inkâr ettiklerini ve halktan dainkâr etmelerini istediklerini açıklamıştır.<sup>71</sup>

## 10. Cimri Oluşları

Yahudilerin tenkit edilen yönlerinden biri de onların mal konusundaki cimrilikleridir.<sup>72</sup> Yahudilerin mal konusundaki tutumları belliyken ve mülkten bir payları olsa insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermeyeceklerini gerçeği ifade edilmişken onlar, "*Allah'ın eli sıkıdır*" demişlerdir.<sup>73</sup> Tefsirlerde bu ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak, önce bolluk ve ucuzluk içinde bulunan ve hatta buldukları yerde halkın en zengini olan Yahudilerin, sonradan Allah'a isyanları yüzünden darlığa ve sıkıntıya düşmüş olmalarından dolayı bu sözü söylediklerine dair rivayetler

---

<sup>67</sup> el-Bakara, 2/61, 248-249; Al-i İmrân, 3/111-112; el-Mâide, 5/22, 24.

<sup>68</sup> el-Bakara, 2/79; en-Nisâ, 4/46; el-Mâide, 5/13.

<sup>69</sup> İslamoğlu, a.g.tz., s. 52.

<sup>70</sup> İslamoğlu, a.g.tz., s. 52; Yaka, a.g.tz., s. 68.

<sup>71</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 102.

<sup>72</sup> en-Nisâ, 4/53; et-Tevbe, 9/34.

<sup>73</sup> el-Mâide, 5/64.

nakledilmektedir. Dünya malına karşı bu hırsla ve cimrilik gibi bencil bir duyguya sahip olan Yahudiler, bu kötü ve alçaltıcı huyları başkalarına da bulaştırmak istemişlerdir.<sup>74</sup>

Mukâtil'e göre, Yahudilerin isyan ve inkâr sebeplerinden birisi de, cimrilikleridir. Alt tabakalardaki Yahudiler kendi önderleri ve din adamları için yıllık olarak yiyecek ve mahsul topluyorlardı. Bu önder ve din adamları, Hz. Muhammed'e inandıkları takdirde, o yiyecekleri artık alamayacaklarını anladıkları için Hz. Peygamber'e inanmamışlardır. Yahudiler, bu kıskançlık ve cimriliklerinden dolayı insanlara hiçbir şey ikram etmezler.<sup>75</sup>

### **11. Korkak Oluşları**

Kur'an-ı Kerim Yahudileri korkaklıkla da vasıflandırmıştır.<sup>76</sup> Ahdi bozmak ve hıyanet etmek korkaklığın özelliklerindedir. Yahudilerin korkak olmalarının en önemli nedeni, dünya hayatına çok bağlı olmalarıdır.<sup>77</sup> Yahudilerin en çok korktuğu şey ölümdür. Çünkü Yahudi, vücudunun sonunu hayatın sonu olarak kabul etmektedir. Yahudiler savaşın en ateşli zamanında savaştan kaçan ve korkan insanlar olarak tanınırlar. Onlar için yaşamak her şeydir; bu hayata çok bağlıdırlar. Bu korku ve isyanları yüzünden Allah'ın azabı ve lanetine uğramışlardır.<sup>78</sup>

Mukâtil'e göre, münafık ve Yahudiler, Allah'tan daha çok, Müslümanlardan korkmaktadırlar. Onlar bir arada yani anlaşma içinde görünse de, yaşadıkları korkudan dolayı anlaşmazlık ve ihtilaf içerisindedirler.<sup>79</sup>

### **12. Nankör Oluşları**

İnsana sayısız nimetler bahşeden Yüce Allah, İsrailoğulları'na da diğer milletlerin nail olmadıkları nimetler vermiştir.<sup>80</sup> Kur'an-ı Kerim'de onlara has bahşedilen bu nimetler sık sık hatırlanmakta ve bunlar karşısında onların tavırları zikredilmektedir. Nankörlük, yapılan iyiliğe karşı şükran duymamak, gördüğü iyiliği unutmak ve nimetin kıymetini bilmemektir. Bunun zıddı olan şükür, iyiliği takdir

---

<sup>74</sup> en-Nisâ, 4/37.

<sup>75</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 368; C. II, s. 141.

<sup>76</sup> el-Haşr, 59/13-14.

<sup>77</sup> Atçeken, a.g.e., s. 26.

<sup>78</sup> Atçeken, a.e., s. 27.

<sup>79</sup> Mukâtil, a.e., C. IV, ss. 192-193.

<sup>80</sup> el-Bakara, 2/47.

etmek ve iyilik yapana teşekkür etmektir. Asıl şükür ise Allah'ı anmak ve O'na kulluk etmektir.<sup>81</sup>

Allah'ın İsrailoğulları'na diğer toplumlardan fazla verdiği nimetlerin başında onlardan peygamber göndermesi gelmekte ve şöyle buyrulmaktadır: *“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi âlemdaki ümmetlerin üzerine geçirdiğimi hatırlayın.”*<sup>82</sup> Onları Firavunun baskısından kurtaran ve bu suretle büyük bir imtihana çeken Yüce Allah'ın, kendilerini âlemlere üstün kılmışken onların, bu faziletleri kendilerine kazandıran peygamberleri önce inkâr ederek sonra da öldürerek Allah'ın gazabına uğradıklarını bildirilmektedir.<sup>83</sup> Onların buzağıya tapma hadisesinden itibaren zulme başladıkları ve sonrasında da buna benzer hareketlerinin kavimlerinin genel karakteri haline geldiğini görülmektedir. Mukâtil b Süleyman, Yahudilerin nankörlükleri ile ilgili tefsirinde bizi aydınlatacak ve fikir oluşturabilecek bilgiler sunmamaktadır.

### 13. Kibirli Oluşları

Kibir büyüklenmek, ululuk iddia etmek ve kendini başkalarından yüksek görerek onları aşağılamak demektir.<sup>84</sup> Yahudilerin küfür ve inkârlarının en önemli nedeni kibir olmuştur. Zira onlar, Hz. Peygamber'in son peygamber olduğunu, Kur'an'ın ona indirildiğini ve diğer hakikatleri sırf kibirlerinden dolayı inkâr etmişlerdir.<sup>85</sup> Onların imanlarının bir nefsanîyet işi olduğu ve inanacakları şeyde mutlaka kendilerini görmek istedikleri, kendilerinden olmayan âlime âlim demedikleri gibi, kendilerinden olmayan peygambere de peygamber demedikleri, sırf bu yüzden de ahir zaman peygamberine düşmanlık ettikleri ifade edilmektedir.<sup>86</sup>

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde, Yahudilerin kendilerinin diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın dostları olduklarına, ahiret yurdunun sadece kendilerine ait olduğuna ve ateşin sayılı günlerden başka kendilerine dokunmayacağına dair düşünce ve övünmeleri anlatılmıştır. Onlar, gurura kapılarak o derece ileri gitmişlerdir ki cennet

---

<sup>81</sup> Süleyman Ateş, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, C. I, s. 227.

<sup>82</sup> el-Bakara, 2/122.

<sup>83</sup> İslamoğlu, a.g.tz., s. 77.

<sup>84</sup> Toshihiko İzutsu, **Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 195.

<sup>85</sup> el-Bakara, 2/91.

<sup>86</sup> Elmalılı, a.g.e., s. C. I, ss. 419-420.

kendilerinden başka kimsenin girmeyeceğini iddia etmektedirler.<sup>87</sup> Kur'an onların bu söylediklerinin kendi kuruntuları olduğunu ve eğer iddialarında sadık iseler ölümü istemelerini söyleyerek onlara meydan okumaktadır.<sup>88</sup>

Gerek Kur'an ayetlerine gerekse de geçmiş tarihe baktığımızda özellikle Yahudilerde bir üstünlük ve imtiyazlı millet olma iddiası görülmektedir. Yahudilerin, Allah'ın oğulları ve sevgilileri<sup>89</sup> olduklarını söylemeleri, diğer insanlara benzemedikleri ve onlara karşı Allah katında bir seçkinlikleri olduğu iddiasında bulunmalarındandır. Onların bu kuruntusu, bir inanç haline dönüştüğü için kendilerini dünyanın efendileri olarak görmekte; Allah'ın, diğer milletleri Yahudilerin emrine verdiğiğine inanmaktadırlar. Onların bu şekilde kendilerini tanıtmaları gurur ve kibirden kaynaklanmıştır ve bu kibir ve gurur onların sonu ve gazaba uğramalarının sebebi olmuştur.<sup>90</sup>

#### **14. Müslümanlara Karşı Kötü Niyet Beslemeleri ve Alay Etmeleri**

Yahudiler Müslümanlara karşı kötü niyet beslemişler ve Müslümanlara verilen nimetleri kıskanmışlardır. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “(Ey müminler!) Ehl-i Kitaptan kâfirler ve putperestler de Rabbinizden size bir hayır indirilmesini istemezler. Hâlbuki Allah rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.”<sup>91</sup>

Ayetten anlaşıldığına göre Yahudiler, müminlere Allah katından bir üstünlük, iyilik ve hayır indirilmesini hiçbir zaman arzu etmemektedirler. Yahudiler bu durumdan hoşlanmazlar, hasetleri sebebiyle kıskanırlar ve üzürlürler. Çünkü Yahudiler, daha önce de belirtildiği gibi, kendilerinin üstün bir millet olduklarını iddia ettikleri için, diğer insanlara verilen nimetleri hoş karşılamazlar.<sup>92</sup> Yahudiler İslam'la alay etmeleri Kur'an'da söyle haber verilmektedir: “Ey iman edenler! Sizden önce

---

<sup>87</sup> el-Bakara, 2/111.

<sup>88</sup> el-Bakara, 2/94.

<sup>89</sup> el-Mâide, 5/18.

<sup>90</sup> Atçeken, a.g.e., ss. 22-23.

<sup>91</sup> el-Bakara, 2/105.

<sup>92</sup> Atçeken, a.e., s. 36.



*kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.*"<sup>93</sup>

Onların din ile alay etmeleri, kalben küfürde olmalarına rağmen dil ile Müslüman olduklarını söylemeleriyle gerçekleşmiştir.<sup>94</sup> Böyle davranmaları da dini eğlence ve oyuncak yerine koymaktır.

Mukâtil b. Süleyman'ın verdiği bilgilere göre, Yahudiler Müslümanlara iyi dileklerde bulunmaları ve Müslümanların doğru yol üzerine olmalarını arzu ettiklerini ifade etmeleri üzerine, Bakara suresinin 105. ayeti nazil olmuş ve onları yalanlamıştır. Onlar hiçbir zaman Müslümanları doğru ve iyilikte görmek istememişlerdir.<sup>95</sup>

## **B. İsrailoğulları'na Verilen Nimetler ve Nankörlükleri**

Allah İsrailoğulları'na çeşitli nimetler vermiştir. Bu nimetlere karşı İsrailoğulları'nın takındıkları olumsuz tavırlar ile başlarına gelen ve gelecek olan azaba birçok ayette değinilmiştir. Allah İsrailoğulları'nı "âlemlere üstün" kılmış,<sup>96</sup> Firavun'un erkek çocuklarını öldürdüğü zamanlarda Hz. Musa'yı kurtarmış<sup>97</sup> ve peşlerine takılan Firavun'u denizde boğmuştur.<sup>98</sup> Musa'nın Allah ile görüşmeye gitmesi üzerine geçen kırk günlük süre içinde kavminin altın bir buzağı yapıp ona tapmalarını affetmiştir.<sup>99</sup> İsrailoğulları'nın Allah'ı görme istekleri bile geri çevrilmemiş; ama buradaki tutumları nedeniyle başlarına bir azap gelmiştir.<sup>100</sup> Bütün bunlara rağmen bu topluma verilen onca nimet, Allah'ın sonsuz merhametinin bir göstergesidir.

### **1. Menn ve Selvâ ile Oniki Gözeden Su Çıkması**

Allah İsrailoğulları'na nimet olarak "Menn" ve "Selvâ" vermiştir: "*Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bildircin gönderdik ve 'Verdiğimiz güzel*

---

<sup>93</sup> el-Mâide, 5/57.

<sup>94</sup> el-Bakara, 2/14.

<sup>95</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 111.

<sup>96</sup> el-Bakara, 2/40,42,47; el-Arâf, 7/140.

<sup>97</sup> el-Bakara, 2/49; İbrahim, 14/6; Kasas, 28/4.

<sup>98</sup> el-Bakara, 2/50; el-Arâf, 7/138.

<sup>99</sup> el-Bakara, 2/51-52; en-Nisa, 4/153.

<sup>100</sup> el-Bakara, 2/55-56; en-Nisa, 4/153.

*nimetlerden yiyiniz' (dedik). Hakikatte onlar bize değil, sadece kendilerine kötülük ediyorlardı.*"<sup>101</sup>

Çölde kalan İsrailoğulları üzerlerini kaplayan bir bulut ile serinlemişlerdir. Ayrıca kendilerine ağaçlardan bol bol reçineler verilmiş; beslenmeleri için hazır yiyecekler indirilmiştir. Verilen bu yiyecekler kardan beyaz, baldan tatlı olup, bütün gece sabah oluncaya kadar yağar ve herkes kendi yiyeceğini alırdı. Bazı müfessirler de "menn"i "zahmetsizce kazanılan yiyecek ve içecek çeşidi" olarak tanımlamış; tek bir çeşit olmadığını da bildirmişlerdir.<sup>102</sup>

Bu olay Kitab-ı Mukaddes'te de geçmektedir. İsrailoğulları sabah kalktıklarında toprağın üzerinde bir şeyler görüp "Bu nedir?" diye sormuşlar, Musa da onlara: "*Bu, Rabbin yemek için size verdiği ekmektir*" demiştir: "*Onun adını man koydular, o kişniş tohumu gibi beyaz ve lezzeti ballı yufka gibiydi.*"<sup>103</sup>

Tekrar Kur'an'a dönecek olursak ayetlere göre İsrailoğulları'na sadece yiyecek değil, su verildiğini de görürüz: "*Biz İsrailoğulları'nı oymaklar halinde oniki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan oniki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bildircin eti indirdik.*"<sup>104</sup> Kendisinden su isteyen kavmi için Musa değneğini Allah'ın adı ile taşa vurmuş, on iki boya ayrılan İsrailoğulları için on iki ayrı kaynak fışkırmıştır.<sup>105</sup> Allah kızgın çöllerde bile İsrailoğulları'nı korumuş, onlara yiyecek ve içecekler ihsan etmiştir. Fakat onlar bu nimetler karşısında nankörlük edip şükretmemişlerdir:

*"Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın*

---

<sup>101</sup> el-Bakara, 2/57.

<sup>102</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 169.

<sup>103</sup> Çıkış, 16/14-16, 31.

<sup>104</sup> el-Arâf, 7/160.

<sup>105</sup> Ateş, a.g.e., C. III, s. 404.

*ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.”*<sup>106</sup>

Ayetten de anlaşılacağı gibi bir çeşit yemeğe dayanamayan İsrailoğulları her yerde bulunabilecek basit şeylerle kendilerine indirilen nimetleri bir tutmaları yüzünden cezalandırılmışlar, bu sebeple peygamberi onlara Allah’ın emri üzerine “şehre inin” demiştir. Süleyman Ateş’in açıklamasına göre “Yaşadıkları mutluluğun kadrini bilmeyen İsrailoğulları’na gitmeleri emredilen *mısır* (şehir), nekire olduğu için kent demek olup, Filistin kentlerinden biridir. Oradan kafasına göre ayrılanlar sapmış, Allah’ın gazabına uğramış ve ayrıca ağır vergiler altında ezilmişlerdir.”<sup>107</sup> Yahudiler Allah’ın bu nimetlerin şükürünü bilmemişler, onlara yapılan bütün hatırlatmalara rağmen nankörlük edip akıllanmamışlardır.

Mukâtil b. Süleyman bu konu ile açıklamalarını şöyle özetlemek mümkündür: İsrailoğulları Hz. Musa’ya Tih çölünde konakladıkları yer hakkında şikâyetle bulundular ve o kavurucu sıcaklar karşısında kendilerini nasıl koruyacaklarını sordular. Allah, güneşin sığından korumak için onları beyaz bulutlarla gölgelendirmiştir. Daha sonra Hz. Musa’ya aç olduklarını ve yiyecek istediklerini söylediler. Allah da cennet yiyeceği olan menn’i indirmiştir. Geceleyin ağaçların üzerinde kar gibi beyaz renkte inen menn, bal gibi tatlı bir yiyecekti. Herkes bir günlük ondan alır, sadece Cuma günü iki günlük alırlardı; çünkü Cumartesi hiçbir iş yapamazlardı. Ayette geçen *selvâ* ise bir kuş türüdür. İsrailoğulları’nın Hz. Musa’dan et istemeleri üzerine, Allah eti en az olan kuşu onlara vereceğini buyurmuş ve gökten yağmur gibi *selvâ* indirmiştir. Allah onlardan yemelerini ama aşırıya kaçıp O’na karşı gelmekten sakınmalarını, ertesi gün için de o etten bir şey ayırmamalarını istemiştir. Fakat onlar tükenir korkusuyla onların etlerini kurutmuşlardır. Böyle yapmamış olsalardı rızıklanmaları devam edeceklerdi. Böylece onlar Allah’a isyan etmişlerdir.<sup>108</sup>

İlgili ayetlerde Yahudilere sadece yiyecek değil, su verildiğini de görmekteyiz. Mukâtil’in verdiği bilgilere göre, ayette geçen on iki yerden çıkan su soğuk, tatlı ve susuzluğunu gideren *cinstendi*.<sup>109</sup>

---

<sup>106</sup> el-Bakara, 2/61.

<sup>107</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 172.

<sup>108</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, ss. 83-84.

<sup>109</sup> Mukâtil, a.g.e., C. II, s. 64.

## 2. Arz-ı Mev'ûd'a Girmede Korkaklık Etmeleri ve Kırk Yıl Çölde Kalmaları

Bir millete peygamber gönderilmesi çok önemli bir nimettir. Bu durumu Allah Kur'an'da şöyle açıklamaktadır: *“Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi. Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz. Onlar şu cevabı verdiler: Yâ Musa! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin. "Ey Musa! Onlar orada buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler. Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi. Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.”<sup>110</sup>*

İsrailoğulları kendilerine verilen bunca nimetler karşısında Allah'ın emirlerine rahatlıkla karşı çıkmışlardı. Allah onlara Arz-ı Mev'ûd'a<sup>111</sup> girip savaştan korkmamalarını emretmiş ama onlar korkaklık etmişlerdir. İçlerinden iki mümin ve Hz. Musa'nın çabaları boşa çıkmış, Hz. Musa da bu durum karşısında Allah'tan özür dileyip kendisini söz dinlemeyen, korkak kavmi ile bir tutmamasını dilemiştir. Bu olay Tevrat'ın Sayılar bölümünde 13. ve 14. bablarında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Allah'ın İsrailoğulları'na savaşmalarını emrettiği kavim Arz-ı Mev'ûd'da oturan kâfir Amelikâlılardı. Onlarla savaşmamaları yüzünden İsrailoğulları ceza olarak kırk yıl çölde kalmışlardır. Daha sonra Beyt-i Mukaddes'e yürüyüp orayı fethetmişlerdir. Allah oranın fethi sonucu böbürlenmeden, fethedilen şehrin kapısından secde ederek, alçakgönüllülükle girmelerini, girerken de “hitta” (bizi bağışla) demelerini emretmiştir. Fakat onlar “hitta” yerine “hinta” (buğday) diyerek maddî menfaat istemişler ve

<sup>110</sup> el-Maide, 5/20-26.

<sup>111</sup> Vaat edilen toprak anlamına gelir. Filistin ve Şam bölgeleridir.

kibirlenerek şehrin kapısında girmişleridir.<sup>112</sup> “*Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yeyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) "Hitta!" (Yâ Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, iyi davrananlara (karşılığını) fazlasıyla vereceğiz, demiştik. Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik.*”<sup>113</sup>

Mukâtil b. Süleyman, ilgili ayetlerin tefsirinde Tanrı'nın Hz. İbrahim'le yaptığı ahde atıfta bulunmaktadır. Allah, kutsal toprakları Hz. İbrahim'in çocuklarına miras olarak vereceğini vaat etmiştir. Allah, Musa'ya ve onunla beraber olan İsrailoğulları'na Arz-ı Mukaddes'e girmelerini emretmiştir. Onlar Erîhâ dağında Ürdün ırmağı kenarında bir yerde konaklamışlardır. Oraya girmeye korkmuşlar, fakat Hz. Musa her kabileden birer kişi alarak oraya gitmelerini ve oradaki durumunu öğrenip kendilerine aktarmalarını istemiştir. Bu kişiler o yere vardıklarında oradaki kral tarafından öldürülmek istenmiş, fakat kralın karısı, eşinden onları bırakmalarını isteyerek kurtulmalarını sağlamıştır. Yüce Allah oraya girmelerine kırk sene yasaklamış, oraya girmeye çalışmışlarsa da yollarını bulmaya imkân vermemiştir. İsrailoğulları çölde geceleyin yol alıyorlar gündüz ise dinleniyorlardı. Gündüz baktıklarında her zaman kendilerini aynı yerde buluyorlardı. Onlar, Hz. Musa'nın kendilerine beddua ettiği için yolu bulamadıklarını ve Tih çölünde kaybolduklarını söylemişlerdir. Hz. Musa bu duruma üzülünce, Allah bu kavim için üzülmemesini Hz. Musa'dan istemiştir. Hz. Harun ve Hz. Musa altı ay arayla vefat ettiler. Kırk yıl içerisinde isyankâr Yahudilerin hepsi helak olmuşlardır. Onların zürriyetleri oradaki halk ile savaşmış ve o mukaddes yeri fethetmişlerdir. Hz. Musa vefat etmeden önce onların başında Yuşâ b. Nûn'u tayin etmiştir. Tih çölünde helak olan bütün İsrailoğulları Allah'a isyan ettikleri için kırk yıl yollarını bulamamışlardır.

### **3. İsrailoğulları'ndan Alınan Misak ve Sözlerinde Durmamaları**

Tarihin akışı içinde Allah, İsrailoğulları'ndan çeşitli sözler almış, fakat Yahudiler verdikleri sözleri tutmamışlar ve bu nedenle cezalandırılmışlardır.

---

<sup>112</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 171.

<sup>113</sup> el-Bakara, 2/58-59.

*“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım...”*<sup>114</sup> ayetinde ve bir daha birçok ayette Allah, İsrailoğulları’ndan verilen nimetleri düşünmelerini, sözlerinde durmalarını, Kur’an’a inanmalarını ve inen Kur’an’da kendi kitapları ile uyuşan yerlerin olduğunu gördükleri halde gerçeği gizlememelerini istemiştir. İsrailoğulları’na inen “misak”la ilgili ayetlerin geneli onlara hitap etse de ayetlerin bazıları Yahudi bilginlerini kastetmektedir.

Allah, İsrailoğulları’nın verdiği sözü tutmamaları yüzünden dağı üzerlerine kaldırmıştır: *“Sizden sağlam bir söz almış, Tûr dağının altında, size verdiğimiz kuvvetle tutun, onda bulunanları daima hatırlayın, umulur ki, korunursunuz (demiştik de); Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah’ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.”*<sup>115</sup>

Bu ayetlerde Allah’ın İsrailoğulları’ndan aldığı söz, hitap edilen toplum, yani Hz. Muhammed zamanında yaşayan Yahudiler tarafından bilindiği için ayet içerisinde izah edilmemiştir. Onlar bu olayları kendi kitaplarında okumakta ve kendi toplumuna anlatmaktaydılar. Kur’an’ın amacı da onları uyandırmak ve bu olayları ana hatlarıyla kendilerine hatırlatmaktır.

Allah’ın İsrailoğulları’ndan aldığı söz birkaç ayetle sınırlı değildir. Hz. Musa’ya verilen On Emir de onların uyması gereken kurallardan olup, onlar peygamberleri ile bu kurallara uyacaklarına dair söz vermişlerdir. *“Vaktiyle biz, İsrailoğulları’ndan: Yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve "İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin" diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz. (Ey İsrailoğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz. Bu misakı kabul eden sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab’ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle*

---

<sup>114</sup> el-Bakara, 2/40.

<sup>115</sup> el-Bakara, 2/63-64.

*davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.”*<sup>116</sup>

Allah İsrailoğulları'na vermiş olduğu on emre uymalarını emretmiş, ayrıca tüm ilahi dinlerin ortak buyruğu olan namazın kılınması ve zekâtın verilmesi konusunda onları uyarmıştır. Söz alınan diğer bir konu da birbirlerine destek olup, birbirlerini öldürmemeleri, birbirleri aleyhine yabancılara yardım etmemeleridir, ancak bu verdikleri sözlerde de sadık kalmamışlardır.<sup>117</sup>

Yahudilerin bu ayetlerde kınanan hareketlerine bakacak olursak, Medine Yahudilerinden Nadir Oğullarıyla Kaynuka Oğulları Hazreçlilerle, Kurayza Oğulları da Evs kabilesiyle ittifak kurmuşlardı. Evs ve Hazrec arasındaki anlaşmazlık durumunda her Yahudi kabilesi kendi müttefikinin yanında yer alır ve karşı taraftaki soydaşlarını öldürerek esir alırlardı. Savaşın bitişi ile de aralarında yardım toplayıp Arap kabilelerine esir düşen Yahudileri fidye ile kurtarırlardı.<sup>118</sup> Ayette kınanan Yahudilerin bu tutumudur. Arap toplumunun sosyal karakterine uyan Yahudiler görüldüğü gibi birleşmek yerine birbirlerine düşmanca tavırlar sergilemişlerdir.

Tüm bu ayetlerden de anlaşılabilceği gibi İsrailoğulları'nın, verdikleri sözü tutmamaları, kendilerine verilen nimetlere şükretmemeleri, başlarına gelenlerden ders almamaları nedeniyle Kur'an'da eleştirilmişlerdir. Peygamberlerin getirdiklerini kendi çıkarlarına uymadığında, hem peygamberi hem de vahyi reddetmişlerdir. Bununla birlikte, Allah çok merhametli olması nedeniyle onları affetmiş, ama onlar davranışlarını tekrarladıkları için azaba maruz kalmışlardır.

Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinde, Yahudilerden alınan sözler hakkında kısa bilgi verilmekte ve Tevrat'ın hükümlerini uygulamak istememeleri ve isyan etmeleri nedeniyle, İsrailoğulları'nın üzerine başlarını ezmek üzere Tûr-i Sina'nın kaldırıldığı açıklanmaktadır. İsrailoğulları bunu görünce, o hükümleri kabul etmek zorunda kalmışlardır.<sup>119</sup>

---

<sup>116</sup> el-Bakara, 2/83-85.

<sup>117</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 93.

<sup>118</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 193.

<sup>119</sup> Mukâtil, a.g.e., C. I, s. 88.

#### 4. Cumartesi Yasağını Çiğnemeleri ve Mesh Olayı

Bir insanın şeklinin değiştirilip hayvan şekline sokulmasına “mesh” denilir. Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin mesh edilmesi, müfessirler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. *“Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü Cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkararak akın akın onlara gelirdi, Cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.”*<sup>120</sup> Ayetten de anlaşılacağı gibi Allah, İsrailoğulları’na Cumartesi günü avlanmayı yasaklamıştı. Fakat deniz kıyısında bulunan bir köy halkı ağlarını Cumartesi’den önce atıp Pazar günü balıkları toplamışlar ve böylece Allah’ın yasağını çiğnemişlerdir. Orada bulunanlardan bazıları bu çirkin fiile katılmayıp diğerlerini uyarılmışlar, fakat onlar hatalarında ısrarcı olmaları nedeniyle “aşağılık maymunlara” çevrilmişlerdir. *“İçlerinden bir topluluk: "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz). Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutup, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık. Kibirleşip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara: Aşağılık maymunlar olun! dedik. Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti yapacak kimseler göndereceğini ilân etti. Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”*<sup>121</sup>

Ayetin müfessirler nezdinde problemlili olan kısmı, “aşağılık maymunlara” çevrilmesidir. Bu yasağı çiğneyen halkın maymuna dönmesi hakkında iki temel görüş vardır: Birinci görüşe göre bu insanlar gerçekten maymun kılığına sokulmuş ve üç gün kaldıktan sonra ölmüşlerdir. İkinci görüşe göre ise, bunlar sureten değil, sîreten maymun kılığına sokulmuşlar; yani huyları ve sıfatlarıyla maymunlara benzemişlerdir. İkinci görüşün savunucuları, maymunların taklitçi olup, düşünce ile hareket etmediğini, bu insanların da maymun gibi davranıp, ayetleri düşünmeden, çevresindekilerin

---

<sup>120</sup> el-Arâf, 7/163.

<sup>121</sup> el-Arâf, 7/164-167.



yaptıkları kötü hareketleri taklit etmeleri nedeniyle cezalandırıldıklarını açıklamışlardır.<sup>122</sup>

Bu konu ile alakalı olarak, Cuma suresinin 5. ayetinde açıklayıcı bir işaret bulunabilir. “*Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu taşımayanların durumu, kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir*”<sup>123</sup> ayetinde “Tevrat’ın hükümlerini uygulamayanlar sadece kitap taşıyan eşek gibidir” denilmiş ve burada da manevî bir durum anlatılmak istenmiştir. Yani İsrailoğulları’ndan bir grubun maymuna çevrilmesini maddi olarak değil, manen düşünülməsi pekâlâ mümkündür.

Mesh ile ilgili diğer bir ayet de şöyledir: “*De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.*”<sup>124</sup> Müfessirlere göre maymuna dönüştürülenler, Cumartesi yasağını çiğneyen Yahudilerdir. Domuzlardan kasıt ise, İsa’ya inen sofrayı inkâr edenlerdir. Diğer bir rivayete göre ise iki mesh de Cumartesi yasağını çiğneyenlere yapılmıştır. Bunların gençleri maymun, yaşlıları da domuz kılığına sokulmuştur.<sup>125</sup> Bu olay bugünkü Tevrat nüshalarında bulunmamaktadır; ama Hz. Peygamber dönemde yaşayan Yahudilerin bu ayetlere itiraz etmemeleri, mesh olayını kendi aralarında öğüt ve ibret amaçlı çokça kullandıklarını göstermektedir.

Mukâtil b. Süleyman’a göre, Yahudilerin Cumartesi günü avlama yasağını çiğnedikleri yer Medine ile Şam arasında iki günlük uzaklıkta Eyle adındaki bir yerdir. Hz. Davud a.s. zamanında bu yasağı çiğneyenler maymunlara çevrilmişlerdir. Deniz kıyısında olan Yahudileri kendi arkadaşları uyarmaya, öğüt vermeye ve o gün balık avlamaktan vazgeçirmeye çalışmışlardır. Ancak onlar arkadaşlarının söylediklerine aldırmanmışlardır. Mukâtil, onların yıllarca balık avlamaya devam etikten sonra maymunlara dönüştürüldüğünü, yedi gün bu durumda kaldıklarını ve sekizinci gün de öldüklerini aktarmaktadır.<sup>126</sup>

---

<sup>122</sup> Ateş, a.g.e., C. I, s. 179.

<sup>123</sup> Cuma, 62/5.

<sup>124</sup> el-Maide, 5/60.

<sup>125</sup> Ateş, a.g.e., C. III, s. 22.

<sup>126</sup> Mukâtil, a.g.e., C. II, ss. 65-67.

## SONUÇ

Bu çalışmamızda Mukâtil b. Süleyman'ın hayatı, yaşadığı dönem ve eserlerine dair bilgiler verdikten sonra, Yahudilerle alakalı olan ayetlerin tespitini yapıp konulara göre tasnif etmeye çalıştık. Akabinde, konu hakkında Mukâtil'in tefsirinde bilgi verilmişse, onun fikirlerini ve düşüncelerini aktarmaya gayret ettik. Sadece müfessirimizle sınırlı kalmayıp, onun verdiği bilgilerin Tevrat'ta nasıl ve nerede geçtiğini tespit etmeye çalıştık. Böylece Yahudiler hakkında Kur'an'ın vermiş olduğu bilgilerle Yahudilerin kutsal kitaplarındaki bilgiler arasındaki benzer, aynı ve farklı noktalar gösterilmiştir.

Kur'an, Hz. İbrahim'in Allah'a şirk koşmadığını, Hz. Yakub'un Allah'tan başka yaratıcı tanımayacağı söylediğini, Hz. Yusuf'un sadece Allah'a kul olmayı tebliğ ettiğini ifade etmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen, Yahudiler Allah'a şirk koşmuş ve O'na birtakım insanî sıfatlar yakıştırmışlardır. İtikadî konularda Hz. Musa'nın emrettiklerini de haber veren Kur'an, Hz. Musa'nın Allah'ın bir olduğunu, O'na ortak koşulamayacağını söylediğini açıklamaktadır. Yahudiler ilahi gerçekleri bir tarafa bırakarak, Yüce Yaratıcı'ya birtakım sıfatlar yakıştırmışlardır. Allah, bu isyan ve inkârlarından dolayı onları cezalandırmıştır. Mukâtil'e göre, kendisini tanımadıkları için, Allah onlara çölde yollarını kaybettirmiştir.

Mukâtil b. Süleyman, "Üzeyr Allah'ın oğludur" ayetini tefsir ederken, Yahudilerin Hz. Musa'dan sonraki peygamberleri öldürdüklerini, Allah'ın da aralarından Tevrat'ı kaldırdığını ve kalplerinden sildiğini söylemektedir. Nihayet Cebrail, Üzeyr'e Tevrat'ın tamamını öğretmiştir. Üzeyr İsrailoğulları'nın yanına gittiğinde onlara Tevrat'ı öğretmeye başlamış ve onlar "Eğer Üzeyr Allah'ın oğlu olmasaydı bu bilgileri bilemezdi" diyerek onu en yüksek makama yüceltmişlerdir.

Araştırmamızda karşılaştığımız önemli ve sorunlu konulardan birisi de Yahudilerin din adamlarını Rab edinmeleridir. Bu konu hakkında çok az bilgi veren müfessirimiz, Hz. İsa'nın İsrailoğulları'na söylediklerini aktarmaktadır. Hz. İsa, Allah'ın kendisinin ve kavminin Rabbi olduğunu, O'na ibadet etmelerini ve bu yolun doğru bir yol olduğunu söylemiştir.

Yahudiler, Allah'ın elinin sıkı olduğunu ve cimri olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine de Allah Yahudilerin bu iddialarını reddeden ayeti indirmiştir. Mukâtil b. Süleyman'a göre, söz konusu ayetin, zekât vermeye ve Allah'a güzel bir borç vermeye davet edilen Yahudiler arasında Finhas adında birisi, "Allah bizden borç istediğine göre o fakir biz ise zenginiz" demesi üzerine nâzil olmuştur.

Yahudilik, semavî kökenli bir din olduğu için peygamber inancına sahiptir. Fakat buna rağmen, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bazı peygamberler hakkında, mevcut Yahudi kutsal metinlerinde bazı yakışsız ithamlar bulunmaktadır. Buna göre, peygamberler yalan söyleyebilir, zina yapabilir, içki içip ve hırsızlığa teşvik edebilir. Mesela, Hz. Musa'nın kavminden Mısırlıları soymalarını istediği, Hz. İbrahim'in Mısır'a girince hanımın güzelliğinden kendisine bir zarar geleceği korkusuyla onu kız kardeşi olarak takdim ettiği Yahudi kutsal metinlerinde açıklanmaktadır. Yahudiler peygamberler arasında ayırım yapmışlar ve bazılarını kabul edip bazılarını inkâr etmiş, hatta bir kısmını da öldürmüşlerdir. Mukâtil b. Süleyman'ın verdiği bilgilere göre, eğer bir peygamber onların istekleri doğrultusunda bir bilgi getirmiyor veya hareket etmiyorsa, Yahudiler peygamberin bu öğretilerini inkâr etmişlerdir. Bu bağlamda onlar, çoğu peygamberleri olduğu gibi son peygamber olan Hz. Muhammed'i de inkâr edip onunla alay etmişlerdir. Son peygamberin İsrailoğulları'ndan geleceğini uman Yahudiler, Hz. Muhammed onlardan biri olmadığı için, ırkçı tabiatlarından vazgeçmeyerek onu yalanlamışlardır.

Yahudilikte bir kitap inancı da mevcuttur. Fakat onlar Tevrat dışında başka kitaplara inanmazlar. Tevrat da Kur'an da Allah tarafından indirilen kitaplar olduğuna, özünde aynı şeyleri öğrettiklerine göre, Tevrat'a inanan bir kimsenin Kur'an'a da inanması beklenir. Ama Kur'an Yahudilerin bütün sırlarını ortaya çıkardığı için onlar Kur'an'ı yalanlamışlardır. Onlar o kadar ileri gitmişlerdir ki, Kur'an'ın sahih ve Allah'ın kelamı olduğunu bildikleri halde, sırf inatları yüzünden inanmamış ve böylece kendi kitaplarını da tahrif ederek, Tevrat'ta Hz. Muhammed hakkında var olan bilgileri karıştırmış ve gizlemişlerdir.

Yahudilikte melek inancı bulunmaktadır. Fakat Yahudiler, Hz. Muhammed'e düşmanca davrandıkları gibi, ona vahyi getiren Cebrail'e de düşman olmuşlardır. Bunun nedeni, Cebrail'in onların gizlemek istedikleri pek çok şeyi Hz. Muhammed'e

haber vermesidir. Mukâtil'e göre, Yahudilerin Cebrail'e düşman olması, Yahudilere düşmanlık ve nefret besleyen Cebrail'in son peygamberliği Yahudi olmayan birine vermesi nedeniyledir. Mukâtil, Cebrail'in vahyi kime vereceği konusundaseçim yapma yetkisinin bulunmadığına işaret ederek Yahudilerin iddialarındaki çelişkiye dikkat çekmektedir. Yahudilikteahiret inancı hakkında müfessirimiz pek fazla bilgi vermemektedir.

Kur'an, Yahudilerin inançları yanında, onları bazı olumsuz karakter özellikleri nedeniyle de eleştirmektedir. Onlar en çirkin davranışı inkârcı tutumlarıdır. Mukâtil, Yahudilerin Hz. Muhammed'i inkâr etmelerinin sebebi olarak, onun, "Siz nebilerin bazılarını yalanladınız, bazılarını da öldürdünüz" demesini göstermektedir. Hz. Peygamber Yahudileri imana çağırdığında, ondan önceki peygamberlerin kavimlerine getirdikleri gibi bazı mucizeler göstermesini istemişlerdir. Hâlbuki, ataları, o mucizeleri getiren peygamberleri de yalanlayıp öldürmüşlerdir.

Mukâtil, Yahudilerin Allah'a şirk koşmaları konusuna oldukça geniş yer ayırmaktadır. Hz. Musa, yetmiş ihtiyar ile birlikte Sina Dağı'na çıkarken, kardeşi Hz. Harun'u vekil olarak bırakmıştır. Kırk gün geçtikten sonra, İsrailoğulları "Musa sözü tutmadı" demeye başlamışlar ve aralarında buzağıya tapalım diyenler çoğalmıştır. Bu durumu Allah Musa'ya daha Sina Dağı'ndayken haber vermiştir. Hz. Musa da buzağıyı kimin yaptığını ve buzağıya kim ruh üflediğini sormuş ve Samiri isminde birinin bunu yaptığı cevabını almıştır. Bunun üzerine "*Senin ardından Biz kavmini imtihan ettik, Samiri onları delalete düşürdü.*" ayeti nazil olmuştur. Buradaki *Kavmini imtihan ettik* sözünün Hz. Musa'nın yanındaki yetmiş kişi dışındaki kimseler için söylendiğini müfessirimiz açıklamaktadır.

Onların karakterlerinden biri de diğer insanlara karşı üstün oldukları zannetmeleridir. Mukâtil b. Süleyman, ilgili ayetlerin tefsirini fazla detaya girmeden yapmaktadır. O, genel olarak Yahudilerin bu üstünlük iddialarını, Müslümanlara karşı bir övünme, kibirlenme olarak görmektedir. Onlar, kendi dinleri dışında başka din olmadığını ve kendilerinin üstün bir dine sahip olduklarını söyleyerek, müminleri kendi dinlerine girmelerini davet etmişlerdir.

Yahudilerin bozgunculuk yapması, Kur'an'ın işaret ettiği başka bir eleştiri noktasıdır. Mukâtil b. Süleyman'a göre, Yahudiler yeryüzünde iki defa bozgunculuk

çıkardıklarını, bu ikisinin arasının da 220 yıl olduğunu aktarmıştır. Yahudilerin ilk bozgunculuğu ve bu bozgunculuğun sonucunda helâk olmaları, Babil kralı Mecusi Buhtunnasr'ın elinden gerçekleşmiştir. Buhtunnasr, Yahudi halkına eziyet, soykırım ve yağmalama uygulayarak, Yahudileri öldürmüş, çocuk ve kadınları esir almış, Tevrat'ı yakmış ve esirleri de Babil'e sürgüne göndermiştir.

Kur'an, Yahudilerin cimri oluşlarını da eleştirmektedir. Kur'an, Yahudilerin Allah'ı cimrilikle ve fakirlikle itham ettiklerini; ancak asıl kendilerinin cimri olduklarını açıklamaktadır. Mukâtil'e göre, Yahudilerin isyan ve inkâr sebeplerinden birisi de, cimrilikleridir. Alt tabakalardaki Yahudiler kendi önderleri ve din adamları için yıllık olarak yiyecek ve mahsul topluyorlardı. Hz. Muhammed'e inandıkları takdirde, bu yiyecekleri artık alamayacaklarını düşünerek onu yalanlamışlardır.

Yahudiler aslında Allah'ın büyük nimetlerine mazhar olmuşlardır; fakat zamanla doğru yoldan ayrılmışlar; nankörlükleri nedeniyle azaba ve felakete uğramışlardır. Mukâtil b. Süleyman, Yahudilerin ve genel olarak Ehl-i Kitab'ın inanç ve uygulamadaki yanlışlarına işaret ederek onların doğru bir yol üzerinde olmadıklarını savunmaktadır.

## KAYNAKLAR

- ADAM Baki, “Tevrat’ın Tahrihi Meselesine Müslüman ve Yahudi Cephesinden Bir Bakış”, **A.Ü.İ.F.D.**, S. XXXVI, ss. 359-399, Ankara, 1997.
- ADAM Baki, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001.
- ADAM Baki, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Editör, Şinasi Gündüz, Ankara, 2007.
- ADAM Baki, **Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.
- APAYDIN H. Yunus, “Karâfi, Şehâbeddin” **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C. XXIV, İstanbul, 2001.
- ATÇEKEN İsmail Hakkı, **Hz. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.
- ATEŞ Süleyman, **Kur’an-ı Kerim Tefsiri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
- AYDIN Mehmet, **Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları**, Konya, 1989.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, **Sahîhi Buhari ve Tercemesi**, çev: Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1988.
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, **Ruhu’l-Beyan**, C. VII.
- CİLACI Osman, **Günümüz Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- ÇELİK İbrahim, İlk Müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsirdeki Metodu, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1988.
- DEMİRCİ Kürşat, **Yahudilik ve Dini Çoğulculuk**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.
- DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, Sünenü’ d-Dârimi, Dımaşk, 1930.
- EBU’L-FAZL Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî, **Tehzîbu’t-Tehzîb**, (thk. Ömer Selami, Ali b. Mesud), Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 1996
- el-BAĞDADÎ, Ebü'l-Fazl b. Tayfur Ahmed b. Tayfur, **Târîhu Bağdât**, ts. C. VIII, Dârü'l-Kütüb, Beyrut.

- er-RAZÎ Fahrüddin, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb**, trc. Suat Yıldırım v.dğr., Huzur Yayınları, İstanbul, 2002.
- ELMALILI, **Hak Dini Kuran Dili**, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 1979.
- ELIADE Mircea-Joan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, Çev. Ali Erbaş, İstanbul, 1997.
- ESEN Muammer, “Kur’an’ın Ehli Kitaba Bakışı” **A.Ü.İ.F.D.**, S. XXXXXI, 2010.
- GÖKKIR Necmeddin, “Kur’an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrihi Meselesi” **İ.Ü.İ.F.D.**, S.II, İstanbul, 2000.
- GÖREGEN Mustafa, **İslam-Yahudi Polemiği ve Tartışma Konuları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.
- HAMİDULLAH Muhammed, **İslam Peygamberi**, C. I, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, trc. Salih Tuğ, Ankara, 2003.
- HARMAN Ömer Faruk, “Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış”, **Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları-Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar**, haz., Abdurrahman Küçük ve diğerleri, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 2004, s. 121.
- HARMAN Ömer Faruk, “Yahudilikte peygamberlik ve Peygamberler” **İslam Tetkikleri Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1995.
- HARMAN Ömer Faruk, **Yahudi Kutsal Kitapları**, (Basılmamış Doçentlik Tez Çalışması), İstanbul, 1998.
- HARMAN Ömer Faruk, “İsrail” **İslam Ansiklopedisi**, C. XXIII, İstanbul, 2001, ss. 193-194.
- İbn HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sâid b. Hazm b. Gâlib b. Sâlih b. Halef Sufyan b. Yezid el-Farisî el-Kurtubî el-Endulusî, **El-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal**, Daru'l-Marife, Beyrut, 1986.
- İbn HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûbel-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, 1971.
- İbn KESİR, İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Omer b. Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, y.y., Kahire, 1988
- İbn TEYMİYYE, **El-Cevabu's-Sahîh Limen Beddele Dine'l-Mesih**, Kahire, 1964.
- Kurtubi, **El Camiu Li Ahkami'l-Kur'an**, Buruc Yayınları, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 1996.

- İSLAMOĞLU Hatice, Elmalı Tefsirinde Yahudi ve Hıristiyanlara Bakış, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Şanlıurfa, 2008.
- İZUTSU Toshihiko, **Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 1997.
- KAYA Remzi, **Kur'ân'a Göre Ehli Kitap ve İslam**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2011.
- KAYA Remzi, "Ehl-i Kitap", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. X, s. 517.
- KESLER Fatih, **Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar Kur'an-ı Kerim'de Ehli-i Kitap**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
- KURTUBÎ, **El Camiu Li Ahkami'l-Kur'an**, Buruc Yayınları, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 1996.
- KUTLU Sönmez, Mürcie ve Horosan-Maveraünnehir'de Yayılışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 1994.
- KUTLUAY Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Anka Yayınları, İstanbul, 2001
- KUTLUER İlhan, "Fesad", **T. D. V.İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1995, C. XII, ss. 421-424.
- KUZGUN Şaban, "Hanif", **T. D. V.İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1996, C. XVI, ss. 33-39.
- KÜÇÜK Mehmet Alparslan, **Kutsal Kitap Anlayışı**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.
- MEVDUDÎ Ebu'l-ÂLâ, **Tefhimu'l Kur'an**, İnsan Yayınları, çev. Muhammed Han Kayani vd., İstanbul 1986.
- M. Eliade-Joan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, Çev. Ali Erbaş, İstanbul, 1997.
- MUKÂTİL b. Süleyman, **Tefsîr-i Kebîr**, C. I-IV, çev. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÖZEVİN Ayçe, Süleyman Ateş'in "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri" Adlı Eserinde Ehli-i Kitap ve Yorumu, **Ç.Ü.S.B.E.**, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006.
- PRESSNER M., "Mukâtil B. Süleyman", **Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları**, C. VIII, ss. 567-569, İstanbul, 1978.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, "Kur'an'da Müşrik ve Putperestler", **İ.A.D.**, S. I, Ankara, 1986.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2002.



- SAYAR Süleyman, “Yahudi Karakteri (Tarihi ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)”  
**U.Ü.İ.F.D.**, S. IX., C. IX., 2000, ss. 307-324.
- SCHİMMELE Annemarie, **Dinler Tarihine Giriş**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.
- TABERÎ, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, **Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- TOSLAK Levent, Kutsal Kitabın Tahrihi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ( Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2008.
- TÜMER Günay - KÜÇÜK Abdurrahman, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2002.
- TÜRKER Ömer, “Mukâtil b. Süleyman”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, ss. 134-136, İstanbul, 2006.
- TÜRKER Ömer, Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'ân'ı Tevil Yöntemi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999.
- YAKA Eyüp, Kur'an'da Ehl-i Kitab'ın Kendi Dinlere Karşı Tutumu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 1994.
- YAZIR Elmalılı Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1971.
- YILDIRIM Suat, **Kur'an'da Uluhiyet**, İstanbul, 1987.

## ÖZGEÇMİŞ

<b>Adı, Soyadı</b>	Besim	Berisha
<b>Doğum Yeri ve Yılı</b>	Prizren	1985
<b>Bildiği Yabancı Diller</b>	İngilizce	Sırpça
<b>ve Düzeyi</b>	iyi	iyi
<b>Eğitim Durumu</b>	<b>Başlama - Bitirme Yılı</b>	<b>Kurum Adı</b>
Lise	2000 2004	Medreseja e Mesme Alauddin Prizren
Lisans	2005 2009	U.Ü. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2009 2012	U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora		
<b>Çalıştığı Kurum (lar)</b>	<b>Başlama - Ayrılma Yılı</b>	<b>Çalışılan Kurumun Adı</b>
1.		
2.		
3.		
<b>Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar</b>		
<b>Katıldığı Proje ve Toplantılar</b>		
<b>Yayınlar:</b>		
<b>Diğer:</b>		
<b>İletişim (e-posta):</b>	Besi_cimi02@hotmail.com	
	<b>Tarih</b> <b>İmza</b> <b>Adı Soyadı</b>	